

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 27 08 09 003 3

PURCHASED FOR THE

University of Toronto Library

CJ
1375
R3

Raffaeli, Samuel
Matbe'ot ha-Yehudim

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

בהקדמה
ל
ה

מטבעות היהודים

ספר כולל תלדות המטבעות בישראל
עם ציורים תמונות ולוח הא"ב

מאת

שמואל רפאלי (רפאלוביץ)

ופתח דבר "תורה מציון"

מהמ"ל מר אפרים דינארד

למזלח ציון

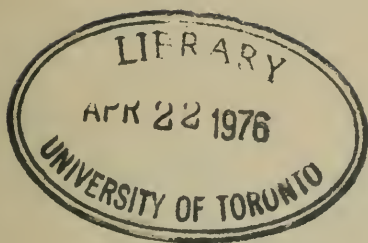
שנת ארבע חצי

בדפוס הר"ש הלוי צוקערמאן

ירושלם

תרע"ג

תמונות הציורים והמטבעות נדפסו בדפוס לעווי ושותפיו.

LIBRARY

APR 22 1976

UNIVERSITY OF TORONTO

התוכן:

(א) מבוא : (א'—ט"ו).

החקירה אודות מטבעות היהודים בספרת ישראל. דברי הז"ל מפרשי התורה וחוקרי עמנו. חקירת סופרי העמים וסופרי עמנו בלועזית. מטבעות מזויפות—ביבליאגראפיה.—

(ב) כספים ומשקלם : (י"ז—מ')

מתי החלו בני ישראל להטביע מטבעות? הזכר הראשון לערך ושווי לכסף ולזהב, המשקלים העתיקים של מצרים, בבל אשור ופרס, הכבר המנה והשקל, משקלי העבריים, המשקלים הנזכרים בדברי הז"ל.

(ג) דרכונות : (מ"א—נ"ב):

מי היו טובעי מטבעות הראשונים בין העמים? האדרכמון או האדרכון הפרסי, המטבעות שבהן השתמשו עולי הגולה בימי עזרא ונחמיה.

(ד) סלעים : (נ"ג—ס')

המטבעות שהשתמשו בהן היהודים בימי ממלכת המקדונים הסילייקים והתלמיים, הסלעים שנטבעו בארץ ישראל. המטבעות הנזכרות בתלמוד.

(ה) טבעין : (ס"א—פ')

המטבעות הראשונות ליהודים בכתב ובלשון עברית.— השקלים החצאים ורבע השקל כסף. מטבעות הנחשת—שמעון נשיא ישראל—סדור חדש בסדר המטבעות האלו.—

ו) חשמנאים : (פ"א-צ"ד)

מטבעות מלכי החשמנאים, מיוחנן כהן גדול עד האחרון
מהחשמנאים מתתי' אנטיגונוס.

ז) מלכי הורדוס : (צ"ה-ק"ל)

מטבעות הורדוס הראשון והבאים אחריו עד אנריפס השני,
האחרון ממלכי הורדוס שבימיו נחרבה הארץ, וישראל הלך בגולה.

ח) נציבי רומא : (קל"א קמ"ח)

המטבעות שטבעו הנציבים (פראקוראטארים) הרומאים
ביהודה בעד היהודים, בחצי המאה האחרונה לפני חורבן
בית שני. —

מטבעותיהם של אספסינוס, טיטוס ודומיטיאן, לזכר הנצחון
על ארץ יהודה. —

ט) דנרין : (קמ"ט-קפ"ב)

המטבעות שנטבעו בימי המרד האחרון של בר כוכבא.
"דנרי טריינא הדריינא שיפא".

מי היה בר כוכבא ?

מטבעות של ירושלים, שמעון, ואלעזר הכהן, לחרות
ירושלים, שב לחר ישראל, ושנת אחת לגאלת ישראל.
ס ד ו ר ח ד ש בסדר המטבעות האלו. מטבעות מיוחדות
במינן, ויקרי המציאות, מההתגליות האחרונות.

י) איליא קאפיטולינא : (קפ"ג-קצ"ט)

המטבעות שנטבעו ע"י אדרינוס והבאים אחריו בירושלים
בשנוי שם העיר ל"איליא קאפיטולינא". —

תקונים - הערות ונוספות

צר	שורה	כחוב	קרי
ט	יט	Unächtheit	Unächtheit
"	"	Judischen	judischen
"	כ	Hebraischen	hebraischen
"	כח	Hebraeo	hebraeo
י	ט	שיעסוק	שעסק
יט	יג	155	136
כ	כב	ולא	לא
כג	כ	לתגלת	תגלת
כה	ח	הקדש	הזהב
כו	טו	ל"ו ושמונה	שיללינג ? שיללינג ושמונה פֶּנְס
כז	כד	חמשה	חמש
נ	כה	אורך	אורך
נו	ב	ימנו ולעד	ימנו לו עד
סד	יג	הכינותי	הניחותי
עז	יג	שנתגלתה	שנגלתה
פה	טו	הסגיר	סגר
צו	יח	השני	הראשון
קיח	כא	הוא	היא
קלט	ארי	שורה יב חסות הכלים :	מ צ ד ש נ י כהקודמת.
קמח	יד	השאירה	השאירה
קעג	יא	of	to
קפג	ח	מהריגי	מהרוגי
פג			

אחרי ציור מ"א מטבע של "יהוכנן הכהן הגדול" על שם יהוכנן שרשום פה בכ"ף העירני ידידי החכם ד"ר אהרן מזיא על דברי בעה"ם "משפט לשון המשנה" (צד 93) שלפעמים מתחלפות האותיות האלו חי"ת וכ"ף.

צד קנז

על השם "אלעזר". — יש להעיר כי שמו של ר' אליעזר המודעי הוא ביוד כפי נוסחת המ"ר, וכה מנסח גם הח' שפ"ר בתרגומו העברי לדי"י לגרעין, אבל באמת אין לקבוע בהשערה הזאת מסמרות חזקים, כי כידוע כתבו רוב השמות בעברית כמו גם בכנענית בלי היו"ד, ולכן יכול היות כי השם אליעזר כתבו בלי יו"ד, אבל בתורה מוצאים אנו בפרוש "אלעזר" (עבד אברהם, ובנו של משה) ביו"ד ואלעזר (בן אהרן) בלי יו"ד.

צד קנח

ע"ד נשיאותו של רבן שמעון בן גמליאל דיבנה העירני ידידי החכם ד"ר אהרן מזיא כדברים האלה :

"על אודות שאלתו בדבר התחלת נשיאותו של רשב"ג דיבנה נתברר לי כי אפילו לדעתו של בעל "דורות הראשונים" (ח"ב ד' ט') שהוא היה כבר גדול במותו של רבן גמליאל אביו (נגד דעתו של גרעין) לא נתמנה בכ"ז רבן שמעון לנשיא אלא אחרי שהורשה לחכמים להתישב באושא היינו זמן רב אחרי מרידת בר כוכבא וחורבן ביתר וכידוע החלו מיד בסוף ימי ר"ג הרדיפות והגזירות, וכשנפטר לא היתה השעה מוכשרת להקמת נשיא ובימי מלחמת ביתר נתבטלה הסנהדרין כלל וכלל לכמה שנים, ורשב"ג התחבא כל הזמן ההוא ולא לקח שום חלק במרידה ורק אחרי שמצא ר' יהודה ב"ר אלעאי חן בעיני המלוכה ונתעלה להיות לראש המדברים, אז הורשה להם להחזיר את עטרת הנשיאות ליושנה ומנו את

רשב"ג לנשיא ואת ר' יהודה "למורינא דבי נשיאה"
 (שבת ל"ג-ר"ה ל"א. מגילה י"ח-מנחות ק"ד).—
 ועיין בס' תולדת תנאים ואמוראים, - (ערך רשב"ג
 ר"י ב"ר אלעאי ור' מאיר).

עכ"ל ידידי הנזכר ד"ר מזיא שרבי
 וחכים איתקרי. - ודבריו נכונים, ועל פי זה,
 הלא יצדקו דברינו בפנים הספר שאין שום זכר
 כי במלחמת בר כוכבא היה איזה שמעון נשיא
 ישראל שהוציא מטבעות, ולכן מן ההכרח להקדימן
 לאותה התקופה שבה היה שמעון נשיא ישראל—
 והוא שמעון המכבי שהיה הראשון שנקרא בשם
 הזה, ושהיה הראשון לטבוע מטבעות בישראל,
 כמו שבארנו היטב בפרק ד' בפנים הספר. ולכן
 כל זמן שלא נגלתה מטבע מהטפוסים האלה
 ציורים ל"א—ל"ב—ל"ג— עם רשומים של טפוסים
 המטבעות הרומיות מאספסינוס עד אדרינוס כמו
 על רוב המטבעות המיוחסות למרד בר כוכבא.—
 יש לנו הרשות להחליט בכל תקף כי להטפוסים
 האלה אין שום שייכות להמטבעות של המרד
 האחרון הזה.

אחרי ציור קנ"ח יש להעיר כי נמצאים
 טפוסים כאלה שמתחת האשכול בצד האחד נכרת
 היטב צורתו של דומיטיאן, ומעל האותיות שמעון
 עוד נשארו אותיות: DOMIT AV GER

צ"ד קסה

אחרי ציור ק"ס יש להעיר כי נמצאים טפוסים
 כאלה שמצד השני במקום ה-שבולת" נמצא כד
 עם יד אחת.—

צ"ד קסו

אחרי ציור קפ"ה אחרי ההערה בפנים הספר

צ"ד קעח

יש עוד להעיר כי נמצאות מטבעות כאלו שהשם
 ישראל רשום כתקונו וכסדרו. --

על אדות מטבעת נחשת הקטנה ציור לג. 3. יד קכב
 אפשר להמתקש להחליט כי איננה טפוס מיוחד
 כי אם אותה המטבע ציור לג, ואך קטנה מעט
 ממדתה הרגילה. — אבל בשימנו עין עליה ועל
 טביעתה, נראה מיד כי טפוס מיוחד היא המטבע
 הזאת, כמו אותן המטבעות הקטנות, מתקופתו של
 בר כוכבא, ומזה יש לשער שהיו מטבעות גם
 מיתר הטפוסים, קטנות עד החצי והרבע. —

בגמר הדפסת הספר נגלתה על ידי מטבע נחשת, מטפוס
 ציור רטו אבל בשנוי מעט.

ציור רלא

מצד אחד : "ראש איש"

וסביב :

(IMP. C.) M. AVP. ANTON (INVS)

מצד שני : זאבה קטנה, רומילוס ורומוס יונקים ממנה.
 משני הצדדים שתי תמונות עומדות מעל הזאבה. בשתי
 שורות רשום :

COL. AEL.

ומלמטה רשום :

CAP.

צורת המטבע הזאת וגם זכרה לא בא בספרו של מאדדען
 תוצאה האחרונה.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

המחזור השלישי

המחזור השלישי

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל	לא	לב	לג	לד	לה	לו	לז	לח	לט	מ	מא	מב	מג	מד	מה	מו	מז	מח	מט	נ	נא	נב	נג	נד	נה	נו	נז	נח	נט	ס	סא	סב	סג	סד	סה	סו	סז	סח	סט	ע	עא	עב	עג	עד	עה	עו	עז	עח	עט	פ	פא	פב	פג	פד	פה	פו	פז	פח	פט	צ	צא	צב	צג	צד	צה	צו	צז	צח	צט	ק	קא	קב	קג	קד	קה	קו	קז	קח	קט	ר	רא	רב	רג	רד	רה	רו	רז	רח	רט	ש	שא	שב	שג	שד	שה	שו	שז	שח	שט	ת	תא	תב	תג	תד	תה	תו	תז	תח	תט
א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל	לא	לב	לג	לד	לה	לו	לז	לח	לט	מ	מא	מב	מג	מד	מה	מו	מז	מח	מט	נ	נא	נב	נג	נד	נה	נו	נז	נח	נט	ס	סא	סב	סג	סד	סה	סו	סז	סח	סט	ע	עא	עב	עג	עד	עה	עו	עז	עח	עט	פ	פא	פב	פג	פד	פה	פו	פז	פח	פט	צ	צא	צב	צג	צד	צה	צו	צז	צח	צט	ק	קא	קב	קג	קד	קה	קו	קז	קח	קט	ר	רא	רב	רג	רד	רה	רו	רז	רח	רט	ש	שא	שב	שג	שד	שה	שו	שז	שח	שט	ת	תא	תב	תג	תד	תה	תו	תז	תח	תט
א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל	לא	לב	לג	לד	לה	לו	לז	לח	לט	מ	מא	מב	מג	מד	מה	מו	מז	מח	מט	נ	נא	נב	נג	נד	נה	נו	נז	נח	נט	ס	סא	סב	סג	סד	סה	סו	סז	סח	סט	ע	עא	עב	עג	עד	עה	עו	עז	עח	עט	פ	פא	פב	פג	פד	פה	פו	פז	פח	פט	צ	צא	צב	צג	צד	צה	צו	צז	צח	צט	ק	קא	קב	קג	קד	קה	קו	קז	קח	קט	ר	רא	רב	רג	רד	רה	רו	רז	רח	רט	ש	שא	שב	שג	שד	שה	שו	שז	שח	שט	ת	תא	תב	תג	תד	תה	תו	תז	תח	תט
א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל	לא	לב	לג	לד	לה	לו	לז	לח	לט	מ	מא	מב	מג	מד	מה	מו	מז	מח	מט	נ	נא	נב	נג	נד	נה	נו	נז	נח	נט	ס	סא	סב	סג	סד	סה	סו	סז	סח	סט	ע	עא	עב	עג	עד	עה	עו	עז	עח	עט	פ	פא	פב	פג	פד	פה	פו	פז	פח	פט	צ	צא	צב	צג	צד	צה	צו	צז	צח	צט	ק	קא	קב	קג	קד	קה	קו	קז	קח	קט	ר	רא	רב	רג	רד	רה	רו	רז	רח	רט	ש	שא	שב	שג	שד	שה	שו	שז	שח	שט	ת	תא	תב	תג	תד	תה	תו	תז	תח	תט

המחזור השלישי

פתח דבר

"תורה מציון".

כל עם נאור כתבל ברא לו ספרות שלימה לפי תכונת רוחו ובשפתו. וכמדה ידועה יוכל כל עם לכנות את ספרותו בשם "ספרת לאמית". אך כי ספריה יוכלו להיות לאור עמים שונים אם יתרגמום ללישונותם לגוייהם, וכן הננו רואים באמת יום יום סופרים אנגלים מעתיקים מיצפת אשכנז כל ספר הדיש וטוב החסר בספרותם, ולהפך, מתרגמים אשכנזים יתרגמו משפת צרפת או שפה אחרת את החסר בספרותם. ובאופן כזה תהפך ספרת לאמית ידועה לחלק מספרות התבל הכללית, הכוללת יצירת כל הכמי לב יהיו מאיזה עם שיהיו, ואין הבדל באיזה שפה שכתבו, האשכנזי יודע את 'שעקספיר והברז'י יודע את לעססינג ושייללער, ובכל תקופת יצירת הספרות הכללית נתנו היהודים גם את חלקם בכל ענפי המדעים די והותר, אמנם אין אנחנו מתאוננים רק על אשר לנו לא נתנו כמעט מאומה. רוב הכמי ישראל במערב איירופא, וכימים האחרונים גם ברוסיא נתנו לזרים חילם, וספרתנו העניה מְפֹטֶת בכאב לב על החכמים נדיבי לב אלה הנותנים את פרוטתם האחרונה לשלוי עולם, ולבני משפחתם העניה לא השאירו מאומה. לספרת כל עם כתבל יש יסוד חזק ובריא, הממשלה והעם, הממשלה מיסדת בתי מדע, שונים, והיא תבחר לה מורים ופראפססורים מומחים, כל אחד במקצוע מדע מיוחד, ומלבד אשר יפיצו את תורתם וחכמתם לתלמידיהם, הנה הם המה גם עמודי הספרות. כל אחד כותב את הכמתו ודעתו, במין מדע מיוחד, ולא יתערב במדעים אחרים, ובאופן זה יבראו ספרות שלמה, ואם חסר להם דבר, ימנו את החסרון בהעתיקות מלישונות אחרות. אבל לכל התנאים האלה אין זכר בספרת ישראל. ספרת ישראל אין לה ממשלה ולא בתי מדעים, לא מורים מומחים, אף לא עם קורא עברית ותומך יד סופרים, והסופרים הכותבים עברית רבים אינם מומחים למקצוע מיוחד, וכל הספרות נבראה אצלנו רק על פי מקרה. כי מלבד ריב"ל, סמאלענסקין, שולמאן וגאטטלאבעד אשר מצאו לחם יביש מפרי עטם, הנה כמעט כל הסופרים הנישאים בכל ארצות הגולה, כלם לא

לקחו את הספרות למשען להם, וכל הספרים אשר יצאו מתחת ידיהם נבראו כמעט בין השמשות. ועלינו לא לשכוח, כי הסופרים הראשונים מימי המאספים עד שנת תר"ן במשך מאה שנה מצאו שדה לא זרוע, בתנאים רעים אשר לא נתנו כל יכלת להסופר לכתוב ולהדפיס, ולא למכור את ספריהם. והסופר ידע מראשי, כי עליו לגזול להם בני ביתו לשלם להמדפיס, וכספו לא ישוב אליו. ערי הרפוס (ביהוד ברוסיא) היו רחוקות מאד, וגם היו ימים שאסור היה להדפיס כל ספר עברי (רמ"ג בספרו הדברי). אגודות לספרות ולסחר ספרים לא היו עוד, וגם סוחרי ספרים מרם היו ברוב ערי מושב בני ישראל, ובכל זאת נמצאו סופרים אשר כתבו והדפיסו. ואם לא מצאו קונה לספריהם, נאלצו לנוע בעצמם מעיר לעיר, ולדפוק על פתחי הקוראים עברית למכור להם פרי עמלם. ובמשך מאה שנה הצליחו להקים לנו ספרות קטנה בת שלשה אלף ספרים, אשר עד אז לא היה לבני עמנו כל מושג ספרותי, והם המה אשר נתנו בידי העם ספרי דברי הימים הכללים, וחלק קטן מדברי ימי ישראל. ספרי מסע וידיעת גלילות הארץ, ספרי חשבון ותכונה, ידיעת הטבע, הקרי קדמוניות ישראל, בקרת הקבלה, התלמוד וכה"ק, פלוסופיא דתית עברית, ופלוסופיא כללית. הספרות היפה, התולדות, הדורים, מבתמים. פתגמים, פאראדיען, רפואה, חכמת הנפש, תורת החיים, ספרי דקדוק, מסורה וספרי מלים, ספורים וישרים, הצילו המון ספרים עתיקים מתהום האבדון או מאוצרות ספרים הגדולים בלאנדאן, אוקספורד, קאמברידש, ברלין, מינכען, פאריז, פראנקפורט, וויען, פעטערסבורג, ורבים אשר היו ביד יחידים, ופיחו בהם רוח חיים, כתבו ספרים בעד ההמון הישקוע ביון הבערות, לתת בינה בלבו כי יש עוד עולם גדול מלבד עולמו הסטן המלא רפש וצחנה. המה היו הראשונים לתת בתבי עתים וזורנאלים ביד העם, והרוב מהם יש להם ערך היסטארי גם היום. ובכחם להיות לעינים גם לדור יבוא, וכל אוצרות ספרים הגדולים בתבל יאספום עתה כהפיץ לב, בתור הומר לדברי הימים, עד כי בכלל לא אפריו על המדה אם אהליש כי רוב הסופרים אשר היו בימי ואשר ידעתיים כלם פנים אל פנים, התאמצו למנות כל הסרון בספרתנו, למען יצדק עליה השם "ספרות", ומהשקפה זאת ננישתי אל המלאכה להוציא לאור על

חיבבתי את הספר היקר הזה החסר עוד בספרתנו, ובראשית בואי לאה"ק מצאתיו ביד ידידי ומכירי מאז, הסופר הנכבד ה' הפאלי אשר ידעתינו למומחה אחד ומיוחד במקצוע הנומיזמאטיק, ושמחתי כי מצאתי בו את אשר חיבבתי זה כבר למנות את החסרון הגדול הזה בספרתנו.

הספר הזה ימנה לא לבר חסרון ספר נומיזמאטי עברי, כי אם גם ספר מדעי יסודי לקורות ישראל בשבתו על אדמתו, וחוקרי קדמוניות ישראל ימצאו בו ענין והומר רב לפרטי הקורות אשר לא מצאנו להם פתרונים עד הנה.

מציאות מטבעות היהודים בארץ ישראל במספר הגון, לא נודעה עד היום בין אחינו בארצות הגולה, והרוב מהם לא שמעו גם את שמעך, ולא ראון בעיניהם, מלבד איזה חכמים יחידים, בעוד אשר כל העולם הנאור מאספן בהרצות כפיים, וחכמי העמים משלמים כסף רב למען הביאן לבתי אסף עתיקות, תרים מכל קצוי תבל יבואו יום יום לארצנו הקדושה לקנותן בכל מחיר שמבקשים. תחת אשר לנו בני ישראל יקרות הנה לא רק ככל הפין עתיק, בעיני מאסף הפצים עתיקים, אבל כמצבות חיות על קברות אבותינו, זכרון חי מזמן עמידתנו ברישות עצמנו, ועדות נאמנה לעמנו אשר ישב על אדמתו ומישלו מקרבנו, ועוד יותר בעת הזאת, עת הרת התחיה הלאומית, עת אשר כל אבן מנופצה וכל כפיים מעין יקרות לנו, עת אשר התעוררה בנו ההכרה העצמית להראות לכל באי עולם, כי עוד לא גם ליה העם הזה, עת אשר נביט למרחוק לקום על רגלינו ולהיות ככל העמים אשר על פני האדמה, ואשר רבים מאתנו הולמים גם להקים מוזעאום עברי בציון, העת הזאת היא היותר מכשרה לתת ספר כזה ביד העם, אשר נקוה כי יבין את ערכו הגדול לעתידותנו.

אינני אומר להתחזק טובה לעצמי, כי מנתי חסרון אחר בספרתנו, אחרי אשר לא אני הוא המחבר, ולוא גם הייתי, גם אז היתה זאת רק הובתי בתור סופר למלא כל מקום ריק בספרתנו, אם יש לאל ידי, ומי יתן ותמצא ידי למנות עוד חסרונות כאלה, כמו כתיבת ארין הקדושה לכל פרטיה, רשימות וציורי קדמוניותיה, מפות הארין (אטלאס) מכל התקופות הישונות עד ימינו אלה, כל אלה נמצאות כבר בכל לישונות הגוים, אבל

אין כל זכר להן בשפת ציון, כמו כן כתיבת כל החפצים העתיקים הנוגעים לישראל וציוניהם, הנמצאים באוצרות חפצים עתיקים באירופא ואמעריקא, ואם יצלה לנו ליסר גם מוועואם עברי בעיר קדשנו, עלינו להשיג פתישגן כל הפין עתיק עישוי מחמר (גיפס) כאיטל כן יעשו כל העמים הנאורים, ואם לא חרפה היא, כי עד היום אין לנו אף מפה אחת של ימיה, בולטת, אשר תראה לנו את כל הרריה וגבעותיה, עמקיה, נהרותיה ונחליה, מצב עריה, כפריה ומוישבותיה, הדרכים והמסלות, הבצאות וההולות, הקברים והמערות החצובות בסלע, והדבר הזה ביד סופרי הארץ לעשותו, ורק בידם ולא בידי סופרנו בארצות הגולה, שאינם יודעים את הארץ וצרכיה, ולתכלית זאת נהוצה "אגודת סופרים בא"י.

אמנם בן! קראתי "קול קורא" המכיש, כי כל אחד אשר נמצא בידו איזה הפין עתיק לשלחי לירושלם, ועל קול הקורא חתומים איזה אנשים חכמים, וביניהם רק סופר אחד הר"ד יעלין, המוסיף באמת לאיזה ענינים באה"ק, אבל ישכחו כי יש עוד סופרים בארץ הקדושה, אשר בלו כל ימיהם בחקירת קדמוניותיה, ומלבד סופרים, הן יש לנו באה"ק, עוד חכמים ונבונים, אף כי לא יצא להם שם בין הסופרים.

אין את נפשי, ולא עלה על דעתי להשפיל את כבוד החכמים אשר חתמו על הקול הקורא, הלילה לי! להפך, הנני אסיר תודה להם על מחושבתם הטובה, אף כי לא הבינו באיזה אופן להוציאה לפעלת אדם, הנני ישבע רצון, כי נמצאו כבר חכמים וסופרים באה"ק אשר הראו סימני חיים, ואם מצאנו את הגרעין הראשון לזריעה, הן יש תקוה כי יוציא צמח ברכות הימים, וכל עוד רווחי כי אחיה תמיד הראשון להושיט יד עזרה לפי כחי לכל דבר טוב אשר יאמרו הסופרים לעשות בארץ ישראל, ואל נא ישכחו רגע, כי ספרת ישראל בציון ההלה עתה רק לצמחה, ועל אוהביה להחל עתה בעבודה למען תישא פרי, כחות נרדמים יש לנו פה ועלינו להעידם ולעודדם, למען יקומו על רגליהם, יישירו את גנם הכפוף, וצועה ברכ כחו ילכו המערכתה.

סופרי ציון, התאזרו! התאחדו! קראו עציה, יבואו כל הסופרים והחכמים, הירשי הושב, מאספי חפצים עתיקים, וכל איש היודע ערך ספרת

ציון על ארמת ציון, הרחיבו חוג השקפתכם, והאספה רק האספה תכחז
מקרה ועד של שבעה, והועד יחבר את ספר התקנות, אשר ישלחוהו בכל
גבול ישראל בארצות הגולה. והועד יחלק את העבודה ויתניה על יד מומחים
שונים, וכל אחד יעבוד במקצוע מיוחד, ואיש חכם והרוץ אף כי איננו עוד
מומחה ברגע זה. אבל אין כל ספק, כי אם יעבוד ביד הרוצים יהיה למומחה
ברבות הימים, ובאופן כזה תמצא ידנו ליסד לנו אגודת סופרים מומחים
בארץ אבותינו, והאגודה הזאת תניה אבן פינה לתחית ספרת ישראל, ואז
נוכל להשמיע בגאון ובפה מלא כי אמנם מציון תצא תורה ואורה
לכל ישראל אשר בגולה.

ידעתי אמנם מלים תשיבוני, כי רוב הסופרים לא על עטם יהיו, מהם
יטצאו לחם צד מהמלסדות או מאיזה פקדות דלה, ולא בידם עתם להקדישה
לספרות, אבל אין דבר העומד בפני הרצון. נהל לנו ליסד את האגודה,
בתבנית "אחיאסף" או "תושיה", אשר תשלם שבר טוב לסופריה, מהיר
ההדפסה בא"י נוול מאד, ובארץ ישראל עצמה ימכרו ספרים במספר רב יותר
מבארצות הגולה, לפי ערך מספרנו המעט. יען יודעי ספר רבים בקרבה.

אגודה כזאת בהוסדה תוכל למלא כל החסרונות המורגשים
בספרת ארץ ישראל, כי היא תדאוג לספרת נקיה ומועילה, ותגיש
לפני אחינו ישנגולה דברים טובים ומועילים שיהיו לכבוד להכמת
ישראל וספרותה.

והיתה פעולתי זאת, הנסיון הראשון, להוציא ספרי מדעים עבריים
מקורים מארץ ישראל.

בספר הזה "מטבעות היהודים" השתדל ידידי המהביר לשים לפני כל
העוסקים בחקירת מטבעות העבריות, המלה האחרונה במקצוע הזה,
וביא את כל המטבעות העבריות העתיקות שנתגלו בימים האחרונים עד
פרסום הספר הזה. — הסגנון הוא נח וקל כתוב באופן כזה, שגם אלה
שלא ידעו מאומה על אדות החקירה הזאת, בעינים בספר הזה, יקנו להם
ידעיה שלמה בנומזממטיקה העברית ולא יגישו ככאפלה בכואם לדבר על
תלדות המטבעות בישראל.

השתדלתי עד כמה שהיה באפשרויותי לשכלל את הספר הזה גם בחיצוניותו, אבל אם ישנם עוד חסרונות אחרים, אקוה להישלמם ולתקנם בתוצאה השניה שאקוה להוציאה בזמן היותר קרוב. ושלוש לאוהבי שערי ציון, תורת ישראל וחכמתו — המקוה לקיום דברי החווה.

כי מציון תצא תורה.

בחדש הנחמות שנת התרע"ג.

אפרים דיינארד

גן אפרים — רמלה—א"י.

זבוא.

במקצוע של מטבעות היהודים התענינו הכמים והוקרים רבים מאומות העולם, ויש ספרות שלמה שהיא לעינים לכל הבאים להקור על השריד היחידי שנשאר לנו מכל טהמדינו מימי קדם שיכול להעיד בי הינו לעם עומד ברשות עצמו, ואשר למרות תהכולות צוררינו אשר השתדלו להכחיד כל זכר ושארית לעתיקותינו, וגם הצליחו להרוס את שרידי זכרונותינו, — ומלבד זאת התורה, ספרי התנ"ך שהצליחו אבותנו להציל במסירת נפש מן הכליון, הרס האויב באכזריות נוראה ולא השאיר לנו שום זכר מכל שרידי עתיקותינו וקרמוניותנו. —

אבל למרות כל אלה נשאר דבר אחד שיד האויב לא יכלה

לנגוע בו, ולבערו מן העולם, והדבר הזה הוא **המטבע.**

המטבע היתה תמיד לדבר שהאדם מטמין ומסתיר כמטמונים, ומטמונים כאלה נמצאים ונגלים כחורבות וכחפירות, והמטבעות שמתגלות, הן הן המדברות ומברירות כפה מלא כי היהודים היו לפנים לעם שהוציאו מטבעות בכתבם ובלשוונם ככל גויי הארצות בימים ההם ובזמן הזה. —

טובן כי ההקירה הזאת צריכה היתה להיות ביותר השוכה ויקרה לנו היהודים, ולא לעבוד עליה בדרך שטחי כמו שנהגו בה רוב הוקרינו והכמינו והניהוה לחכמי העמים להתעסק בה. —

בספרי זה אשתדל עד כמה שיעלה כירי להחזיר החקירה הזאת למקורה, ואעביר לפני הקוראים העכרים את אשר דברו עליה הכמי העמים והכמי ישראל כלועזית ואת אשר יגעתו במקצוע זה במשך חצי יובל שנים, לברר וללבן החקירה הזאת עד זמן כתיבת ספרי זה.

מתני החלו בני ישראל להטביע מטבעות ?

על השאלה הזאת הקרו ודרשו בהקרה עיונית הוקרים רבים בדורות שלפנינו וגם בדורנו זה, אבל לבשתנו ולהרפתנו מעטים הטה מסופרי ישראל כספרותנו שהתענינו בעיון במקצוע הזה, ורוב הדברים שאבו הכמי ישראל ממקורות זרים. —

וגם גדולי הכמנו מפרשי התורה בהגיעם למקצוע של המטבעות העבריות או שלא ידעו כלל אודותן או שמעו דברים לא ברורים ומסרו לנו ערכוב מושגים וידיעות לא נכונות. —

הרמב"ן בפירושו על התורה (שמות ל') אומר: "קבע לו משה רבנו מטבע כסף בישראל וקרא להמטבע ההיא שקל". — רש"י (שם) אומר: "זה יתנו. הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מהצית השקל". —

רבנו כהני (שם) "לפי שהיה משה מלך ישראל כענין שכתוב ויהי בישורן מלך על כן קבע לו מטבע של כסף וקראו שקל". —

טובן כי כל אלה הדברים מביעים גדולינו אלה על דרך הדרש, כי אין אף אחד מהם ראה מימיו מטבע של משה, ומטכו בזה על הדרשה ועל החשעה הדמיונית, ודברי רש"י המדויק: "כמין מטבע" מוכיחים על זה.

ועל דרך הזאת הוא גם כן מאמר התלמודי: (ב"ק צ"ז ע"ב) "ת"ר איזהו מטבע של ירושלים? דוד ושלמה מצד אחד וירושלים עיר הקודש מצד אחר, ואיזהו מטבע של אכרסם אכינו? זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד אחר. —

ובמדרש רבה (בראשית ל"ט) מטבעות של יהושע בן נון, מרדכי ואסתר, וגם בפרקי דר"א (פ"ג) מטבע של מרדכי: מרדכי מכאן ואסתר מכאן. כל הדברים האלה לא נכתבו על יסוד החקירה והעיון, למען הודיע כי היו מטבעות לעם ישראל, כי אם פשוט למען הדרשה שחיתה צריכה באותו מקום לדרוש.

בבבא קמא (צ"א ע"א) "ביצר היו לו מעות כוזבות ירושלמיות או של מלכים הראשונים אין מהללין". על זה מפרש רש"י: "מטבע של בן כוזבא וירושלמיות היו".

מהבאמר הזה אנו רואים כי ה"ל דברו על המטבעות העבריות בעל דבר ברור וידוע, וגם רש"י מזכיר דרך אגב המטבעות של בן כוזבא שנטבעו בירושלים. —

אבל גם הדברים האלה הקרובים מאד אל המציאות לא נאמרו למען החקירה אודות המטבעות העבריות כי אם דרך אגב שהיו נושאים ונותנים בהלכה: המלוח את חברו על המטבע ונפסלה, היו צריכים להזכיר המטבעות האלו. —

בפירש"י על "כוזביות ירושלמיות" הוא מנסה ככה: "והגורסא כוזביות ירושלמיות או של מלכים הראשונים" לשון אחרת: "כוזביות של כוזב", ברור כי לשון אחרת הוא הוספה מאחד המניחים שלא ידע טאומה ע"ד המטבעות הכוזביות, בעוד שרש"י מבאר בפירוש "מטבעות בן כוזבא" והמניח הוסיף הל"א מדעתו ללא צורך כלל. —

טענין הוא הדיוק של רש"י על דברי הדרוש בגמרא שהזכרנו לעיל: (ב"ק צ"ז) "דוד ושלמה מצד אחד וירושלים עיר הקודש מצד אחר", אבדתם אבינו זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד אחר" — רש"י מדויק: "דוד ושלמה בתיב מצד אחד ומצד שני בתיב ירושלים עיר הקודש וכן זקן וזקנה ובחור ובתולה יען כי אי אפשר שהיהודים יצירו צורות ותמונות בולטות. —

אולם יש טאמר אחד בתלמוד (מס' שקלים פ"ב ט"ד)

המתאים מאד את החקירה הכללית ע"ד המטבעות של היהודים:
 „כשעלו ישראל מן הגולה שקלו דרכונות, חזרו לשקול סלעים, חזרו
 לשקול טבעין, ובקשו לשקול דנרין. —

ארבע התקופות האלו דרכונות, סלעים, טבעין, דנרין, הן
 היסוד לכל דברי ימי המטבעות העבריות שעליהן אדבר בספרי
 זה. —

אהד מנאונינו הקדמונים רב האי גאון שהי לפני תשע
 מאות שנה מזכיר את מטבעות היהודים בפירושו על מס' ידים:
 כתב, „אשורית פירוש כדגרסינן בכתן גדול כתוס' ובנמרא
 (סנהדרין כ"ב א') „ר' אומר בכתב אשורית נתנה תורה לישראל,
 וכשהמאו נהפכה לרועין, וזה שבידנו עתה זה הוא אשורי ושביד
 בותיים ושבתוב על שקלי ישראל הוא רועין ולמה נקרא שמו
 אשורי? שמאושר בכתבו, מדבריו רואים אנהנו כי הגאון הקדמון
 הזה ראה את „שקלי ישראל“ וגם ידע אשר הכתב שעליהם איננו
 כתב האשורי — המרוכע — שבו אנו כותבים את ספרינו. —

גם הרמב"ם באהת מתשובותיו כותב: „שהאגרות וספרי הול
 ובל מה שהקוקין על המטבעות ושקלי הקודש הכל בכתב עברי.“ —
 הרמב"ן שובה לבוא לארץ ישראל כותב בפירושו על
 התורה: ברבני ה' עד כה שבאתי לעבו ומצאתי שם ביד זקני
 הארץ מטבע כסף מפותה פתוהי חותם מצדו האחד כעין מקל
 שקד ומצדו השני כעין צלוחית ובשני הצדדין סביב כתב מפותה
 באר היטב והראו הכתב לכותיים וקראוהו מיד כי הוא כתב
 עברי אשר נשאר לכותיים כמו שנזכר בסנהדרין, וקראו מן הצד
 האחד „ירושלים הקדושה“ ומן הצד האחר „שקל השקלים“
 ואומרים כי הצורות הם מקלו של אהרן שקדים ופרחים, והצורה
 השנית צנצנת המן, ושקלנו אותו בשלהנות ומשקלו עשרה כסף
 והם הצי אוקיה שזכר רש"י וכן ראיתי מן המטבע היהא בצורות
 ובכתיבה היהא הצי משקלו ובו היו שוקלים הצי השקל שהיו
 שוקלים לקרבנות עב"ל. —

ברור כי הרמב"ן שבעצמו לא ידע לקרוא את כתב העברי נכשל באחד שנים הוא לא ידע הקריאה הזאת ויקרא לפנו "שקל השקלים" תחת "שקל ישראל" (עיון בלוח הצירים) אבל הרמב"ן היה הראשון בין חכמי ישראל שהעיד בעד ראייה שראה שקל ישראל, ולתומו השב שהמטבעות האלו נטבעו עוד מזמנו של משה רבנו כמו שהכחנו דבריו לעיל. —

הרב אישתורי הפרחי בעל "כפתור ופרח" שהי במאה הראשונה לאלף הששי הקדוש בכפרו פרק שלם (פ' ט"ז) לתורת המשקלים של המטבעות, והחכם התלמודי הזה היה אחד המצוינים בין הרבנים שהתענין במקצוע של המטבעות ומשקלן: ובה המה דבריו (שם):

"עוד בא לידי דינר ממטבע שקל הקודש, והוא כסף נקי בתוב כבינו בכתב הכותיים שהוא בתב הדיוט, מצד אחד צורת 'מהתה' ומצד השני אילן שקד בשלשה פרחי שקדים, שקלתיו בדרדוק ועלה ארבעה דראהם והצי וקירט אהה. —

החכם הזה אף שהוא מאריך הרבה במשקל השקל ואשר דבריו המה מדויקים במאד, ככל זאת איננו מעטיק את הקירותיו על זמן טביעת המטבע וגם איננו מעטיק את פרטי הכתב אשר ראה על השקל, ולכן אין אנו יכולים לדעת לאיזה שנה התייחס השקל שראה בעיניו. —

הר"ע מברטנורא בפירושו על מס' ידים (פ"ד) בותב: הכתב שבא מעבר הנחר והכותיים כותכים בו עד היום וישראל היו משתמשין באותו הכתב בדברי הול ובמטבעות של כסף, הנמצאים בידינו היום" שהיו מזמן מלכי ישראל מפותחות באותו כתב, כהור כי החכם הירושלמי הזה בחינתו בארצנו ראה מטבעות עבריות רבות באמרו: "הנמצאים בידינו היום" אבל גם הוא לא מצא כל ענין להתענין עליהם ולהרבות החקירה גם לא הקר מי טבע את המטבעות האלו יען סמך על הכלל הירוע, שהיו מזמן מלכי ישראל" אבל מי היה המלך הראשון

שמבע מטבעות בישראל נשארה כחידה סתומה, גם אין שואל עליה בספרותנו.

הר' משה אלשקר (הי בטאה הר' לאלף הוה) באחת מתשובותיו (סימן ע"ד) כותב: דע שבאו לידי מאותן הטט בעות מכמה מינים משונים שקל ומחצית השקל ויש מהם שכתוב בהם שנת כך לנחמת ציון שנת כך למלך פלוני וראיתי באחד צורת לולב אגוד ואתרוג בצרו ואמר לי יהודי אחד בקי באותו הכתב כי מהצר האי היה כתוב י'נני עם הארמה של י'ננים הקוקה בו, ומן הצד האחד כתוב עברי ונראה שזה היה בזמן השתעבדם ליונים". —

כדבריו רואים אנו כי אמנם ראה מטבעות היהודים מאלו הידועות בעולם הנומיזמאטי, ואפשר מאד כי המטבע האחרונה שהיהודי באר לו מהותה היתה של יהונתן — אלכסנדר אחיו של אריסתובול — הנקרא בפי הו"ל ינאי המלך, שמצד אחד כתוב ביונית, המלך אלכסנדר, ומצד השני בעברית, יהונתן המלך (ע"יין לקמן בלוח הציורים ציור מ"ה) או היתה המטבע הזאת של טתיהו — אנטיגונוס (ציור נ"ך) — כמו שאבאר לקמן בדברי על המטבעות האלו, אבל גם החכם הזה הזכיר את המטבעות העבריות דרך אנב, ולולא התשובה התלמודית, לא היה לו כל ענין ונחיצות לדבר על המטבעות העבריות האלו. —

המבקר החריף הר' עזריה מן האדומים בספרו מאוד עינים טיהר פרק מיוחד לכתובת שפת עברי, על האותיות של כתב עבר הנחר ושקל הקודש". —

אחר שמביא תמונת האלפא ביתא השמרונית, שהיא משונה מהכתב השמרוני והעברי כמו שיראו הקוראים בלוח הא"ב הנספח לספרי זה, מביא את דברי הרמב"ן שהוזכרנו לעיל ומוסיף:

"ואולם בה"ך ה' גם אני הכותב ראיתי אחד מן השקלים הנזכרים ביד אלכנת התגר החסיד יצחק האניו ספרדי ז"ל אשר היה מתושבי פיררה. ובכתר שם טוב הלך לירושלים ושם נפטר

ויקבר בעטק יהושפט הוין לשער ציון כשיעור טיל וזאת האשה
 דתלו בה טפלי שבה אל כמר יום טוב ז"ל בנה הגדול הנצב
 על נכסי אביו פת פיררת, ובסביבות המטבע הגו' ראיתי כתוב
 באותיות דלעילא: "שקל ישראל" ובאמצעו "צנצנת" עם "ש"ד"
 עליה אשר לדעתי ר"ת "שקל דוד" ומצד אחר "ירושלים
 הקדושה" או "ירושלימה קדושה" ובאמצעו "מטה" בעל שלשה
 פרחים (ציור א').

המחבר הזה היה באמת הראשון מהכמנו אשר הביא
 הקיקת האלפא ביתא השטרונית, אע"פ שאיננה מדויקת היטב,
 ועל פי האותיות של הא"ב הקק בספרו צורת השקל כמו שהוא
 לפננו (ציור א) ואף שאיננה מדויקת בצורתה (עיון ציור ב')
 כב"ז ראוי הר' עזריה לשבח שהוא היה הראשון שקבע בספרותינו
 צורת מטבע עברית. —

הוא מסיים את דבריו: "לכי אומר לי כי הרב נחמני ז"ל
 (הרמב"ן) שבה וכתב "שקל השקלים" תחת "שקל ישראל".
 אהר מהכמנו בדור העבר ההר"ף והמבקר הר' יעקב עמדין בספרו
 "מגדול עוז" מעתיק גם הוא את דברי הרמב"ן ומחקה את צורת
 הא"ב וצורת השקל מס' מאור עינים הנזכר ומוצא לנכון לתקן
 את דברי ר"ע האדומי כי ר"ת ש"ד אשר מעל הצנצנת לא על
 "שקל דוד" ירמון, כי אם על "שקל דרכמון" אבל האמת הוא
 כי שניהם לא הרר"ע האדומי והר"ר יעקב עמדין לא ידעו
 מסציואות שקלים משנות א' ב' ג' ד' ה' ואפשר גם משנת ו'
 (כמו שנבאר להלן) והשקל הזה שראה הרמב"ן היה משנת ד'
 וכן גם הצי השקל שראה (עיון ציור ב"ה) ולתוסם השכו ככל
 החכמים שקדמום שהמטבעות האלו היו מזמן מלכי ישראל
 בימי הבית הראשון. —

מאותו הזמן החלו לזיף שקלי כסף בכתב המרוכע ומתם
 היא המטבע שנמצאה במאה החולפת לרוב ביהוד כפראג וביתר
 ערי ביהם (ציור ב').

אחד מהכמנו ברור העבר שרבר בהקירה הפשית על המקצוע של המטבעות העבריות היה רבי יצחק בער לווינזאהן בספרו "תעודה בישראל" ואלה דבריו: "ואל יקשה בעיניך מהכתב הנמצא במטבעות הישנות בכתב אשורי כי המה נטבעו בלתי ספק אחר עזרא כי ברור הוא שהראשון אשר המביע מטבע בישראל היה שמעון השמנאי הכהן והשם מטבע במשנה נתחדש ג"כ זמן מה אחריו ונגזר מלשון העברי ממש משם "מבעת" ונקראת כן יען שנמבע בו הותם' — הריב"ל מספר כי ראה מטבעות מזויפות הכתובות בכתב אשורי שהוא הכתב המרובע ובתוכן ראה ביד אחד משרי פולין מטבע אהת נחשת ישנה מאד שהיתה הקוקה בצד א' תכנית "שור" ותחתיו "שמש כנגעון דום" למעלה כראשו האותיות כ' ש' ה' ל' ר"ת בכור שורו הרר לו" ומצד השני כתבנית חיה בעלת קרנים ותחתיו, וירח בעמק אילון" ועליו האותיות "ו' ק' ר' ק" ר"ת, וקרני ראם קרניו", ואצלו דמות "ירח", (ציור ג) המצאה מסויף מצוין למען האמין כי המטבע היא מיהושע בן נון על פי הדרש של הו"ל שהוזכרו לעיל. מטבעות מזויפות כאלו נמצאות לאין מספר וידועות הן ונעשו עפ"י הרוכ בכה הדמיון וההזיה, או גם בלונה מיוהדה להונות את הבריות.

בקובץ רבע השנתי האנגלי לחקירת א"י (ל"ה אפריל 1892) באה ידיעה ע"ד מטבע המיוחסת למשה רבינו, דמות אדם מצד אחד ומצד השני בכתב אשורית, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (ציור ד) גם המטבע הזאת, ככל המטבעות ממין זה, נעשתה ע"י מזיף לרמות בה את הבריות. —

יותר ממה שהזכרתי למעלה אין בספרותנו העתיקה כל זכר לחקירת המטבעות העבריות וגם ספרותנו ההרשה לא מצאה לנכון להקדיש לה פרק מיוחד, ואלה שהזכירוה הוא רק בדרך שטחי וכלי עיון נסרין ולכן כמוכח אין לסמוך על דבריהם, (עיון דברי הבקורת אשר כתבתי בס' "ירושלים להח' לונץ

לשנת תרע"ב על הפרק „מטבעות" שכא בהס' „אוצר ישראל" למר אייזנשטיין (בנויארק) וכל מה שאנחנו ידענו אודות ההקירה הזאת היא במקור הספרות הלועזיות שהכמי העמים מתעסקים בה זה כארבע מאות שנה.

בשנת 1538 למספר הרגיל שלה וויליאם פסטל לפריז פיתוח עין ממטבע „שקל ישראל" שהכירוה לאמתית ויהלו להקור אחריה, לדעת מי הטביעה. אחריו בשנת 1572 פרסם המלומד אריוס מונטנום תוכן הקובץ של המטבעות העבריות שהצליח לאסוף בעצמו. —

ובמאתים שנה אחריו בסוף המאה הי"ה למספר הרגיל חבר הכומר המלומד פרנסיס פרין בֵּיעָר בוולנסיה ספר גדול על „המטבעות העבריות השומרוניות", החכם הזה עבר במסעות רבות בארצות ספרד ואיטליה ויצליח לאסוף איסף גדול של מטבעות, ויתענין מאד על תולדותן וקורותן, ובספרו הוא נותן לנו השגה ברורה על „המטבעות העבריות" ולו מהיכונים כל הוקרי הידיעה הזאת תודה רבה על פעלו כי הוא היה הראשון אשר כבש דרך סלולה להבאים אחריו, אמנם נמצאו אז מבקרים אשר הכחישו את כל הנהותיו, והגרמני המלומד אולף גרהרד טישען פרסם ספר בשם: Die Unachtheit der jüdischen Münzen mit hebraischen und Samaritanischen buchstaben" (Rostuck 1779).

בספרו זה התאמין מר טישען להוכיח כי כל „המטבעות העבריות" שנמצאו ונתגלו, מזויפות הן, ואין להן כל יסוד נכון, וכל אלו שנמצאות מזמנו של פסטל עד ימיו כולן מזויפות הן. הגרמני הזה, כרבים מבני עמו גם בדורנו זה, בקש לעקור את הכל, לבלתי השאיר להיהודים גם השריד במעט הזה, הזכר האחד לקרמוניותינו ועתיקותינו. —

אבל הה' בֵּיעָר בספר טיוהר „Numorum hebraeo

1790) "Samaritanorum vindica" הרצה לדעת באותות וכמופתים את משפטיו הצורקים, וישם לאל את כל דברי טישען ולכסוף הודו חכמי הזמן ההוא לדברי ביער ודבריו נתקבלו לבנים ואמיתיים, ובפרט אשרו וקימו את החלטותיו, התגליות האחרונות. —

במשך של חמשים שנה התוכחו חכמי העמים על דבר המטבעות העבריות, ויתאמצו לברר וללכך שאלה הנוגעת לדברי ימי עמנו, ומהכמינו אנו לא נשאר לנו אף זכרון אחד בספרתינו שיעסוק בהשאלה הזאת הנכבדה לנו כל כך. —

כמאה ההולפת (1846) יצא לאור באנגלית ספרו של „Numismatic Illustrations : J. V. Ackerman בשם : of the gospels, and of the acts of the apostles“.

בספרו זה הביא שלשים ציורים ממטבעות עבריות הנוכחות בספרי השליחים, עם לזה המבאר ומתאר את המטבעות שהשיג לראותן בעיניו.

באותו הזמן בערך (1849) הוציא הכומר האיטלקי קוודאני את ספרו : „Numismatica Biblica“ ותורגמו בשנת 1855 ע"י המלומד הגרמני ווערלהוף בשם : „Bibilsche Numismatische von D. Celestino Cavedoni aus dem Italienischen übersetzt und mit zusätzen versehen“

ובשנת 1853 פרסם החכם הצרפתי די סולסי את ספרו : „Recherches sur la Numismatique Judaique“ במסעותיו הרבות במלא רוחב ארצנו רכש לו החכם הזה אוסף גדול של מטבעות חשובות עתיקות ואת תמונותיהן הרפים בספריו ויהיו למאור עינים לכל המתענינים במקצוע הזה.

באנגליה יצא אז הקובץ „Numismatic Chronicle“ שפרסם מידי פעם בפעם את התגליות החדשות, ובו לקחו חלק החוקרים האנגלים, אקרמן, רוסל, סמיטה, יוהן עוונס, סטוארט פול, קולימור והכומר רוו. שקלא ומריא ופלפול הוק נהיה אז בין

החכמים האלה, וביחוד בין החוקרים די סולסי הצרפתי ובין קודאני האיטלקי. —

הראשון החויק בהחלטת הראשונה שאלה השקלים שזכרו ע"י הרמב"ן, בעל בפתור ופרה והר"ע האדומי (עיין לעיל) נמבעו ע"י "הדוע בהן נחול" בזמני של אלכסנדר מוקדן, להחלטתו זאת התנגדו רוב החוקרים ויצאו נגדו בבקרת עזה עד שהוא בעצמו מוכרה היה באחרונה לבטל החלטתו זאת וייחס את השקלים לעזרא הסופר, וגם בהחלטתו זאת שנה כמו שנבאר להלן. —

באותו הזמן הוסיף הח' קודאני חוספה לספרו בשם: *Appendice alla Numismatica Biblica* וגם מהכרת קטנה בשם: *Postilla all'appendice* גם אלה החוספות תורגמו לגרמנית ע"י הח' וורלהוף שהזכרנו לעיל. —

והח' די סולסי כתב בהקובץ הצרפתי: „Bulletin Archeologique de L' Athenaeum Francais” מאמרים שונים ע"א „המטבעות העבריות”.

הפרופיסור האשכנזי עזולד יצא במאמרי בקורת בהקובץ הגרמני: „Königl. Gesellsch. der Wissenschaft zu Göttingen”.

הזכורים בין החכמים קודאני ודי סולסי ודברי הבקורת שכתבו איש על ספרו של רעהו נתפרסמו (כשנת 1857) בהקובץ הצרפתי הנזכר בשם: „Observations sur la Numismatique judaïque a propos du memoire de M. L'abbé Cavedoni” (כשנת 1858) בשם: „Nuove osservazioni intorno alla Numismatica Giudaica”.

ובקובץ: *Revue Numismatique* (1860) פרסם הח' הצרפתי די ז'אן מאטרו ע"ד המטבע עם השם „אלעזר”.

בשנת 1862 היה היהודי הראשון מחכמינו שחל לקחת חלק בהקדמה הזאת, דר' לוי מברסלו בספרו הידוע בשם: *Geschichte der Jüdischen Münzen* וגם הח' צוקערמנדל

כתב אז את ספרו ג"כ באשכנזיות, ע"ד המטבעות והמישקלים הנמצאים בתלמוד". —

ובכלל היתה השנה ההיא (1862) ברוכה ועשירה בספרים ובטאמרים שהתעסקו במקצוע הזה.

המלומד האנגלי משרטשיל בבינגטון פרסם בהקובץ „Description of some Numism. Chron. unpublished Jewish Coins“ מאמר בשם: „מטבעות עבריות“ שעד הזמן ההוא לא ידעו אודותן וגם באותו הקובץ פרסם המלומד ריכרד על מטבעות היונים בא"י ועל מטבעות העבריות ביהודה. —

וההוקר האב קווראני השמיע עוד הפעם את קולו בכתבו בקורת על ספרו של דר' לוי, ומאמרו תורגם ע"י טר וורלהוף לאשכנזיות בהקובץ הגרמני: Münzen Studien von H. Grote. ומר סמוארט פול כתב בהמלון התנכ"י של דר' סמיטה ע"ד המטבעות העבריות, והח' נוהל אומפרוס כתב מאמר בשם: „The first Jewish Shekel“ „השקל העברי הראשון“ בהקובץ האנגלי: Intellectual observer. ואז נשמע בפעם הראשונה קולו של הח' מרדן בהעתון The Reader.

הח' מרדן היה אז עוזר בהטהלקה של מטבעות ומדליות בהמוזעאום הבריטי בלונדון, ומזכיר נכבד להחברה המיוחדת להקירת המטבעות, ויצא בראשונה בעתון הנזכר במאמר בקורת על דברי טר אומפרוס ויעיר על טעיותיו ושניאותיו. —

ואחרי זה כתב בהקובץ: Numism. Chron. מאמר חשוב ונכבד על המטבעות העבריות הנושאות עליהן את השם „שמעון“. ובשנת 1864 הוציא את מלאכתו הגדולה ספרו הראשון בשם: „History of Jewish Coinage and of Money in the old and New Testament“ לאמור: תולדות מטבעות היהודים ובסוף בהתנ"כ ובהאונגליון".

בספרו זה השתדל החכם המלומד הזה לכרר השתלשלות טביעת המטבעות מזמן היותו קדום עד מרד בר כוכבא ומדבר על כל השאלות והחננות כמו שיצאו מבית מדרשו של החוקרים עד זמנו, עם מאתים וארבעה וחמשים פתוחי עין ולוח האלפא ביתות י"א במספר. אבל בתוצאה החדשה של ספרו זה בשנת 1881 הורו מדעותיו הראשונות ויבטל הרבה מהנהותיו. —

הח' די סולסי ורר' גרוטנפנד הגרמני וגם קורדאני יצאו נגדו במאמרי בקורת, וגם הוא לא החשיב ויצא כתשובות ובמאמרים וחברות מיוחדות, ומהשנה ההיא 1864 החל מ"מ חוק בין החוקרים על המטבעות העבריות שבהם לקח חלק: האיטלקי המלומד Raffaele Garrucci בהעתק הרומי: *Dissertazioni Archeologiche di vario argomento* במאמר "ע"ד המטבעות בשתי המדינות של היהודים". —

והח' ריכרד בהקובץ הגרמני בוינה שיצא מאת דר' איגר כתב מאמר על אודות מטבעותיו של שמעון נשיא המנכים והח' די סולסי פרסם בשנת 1868 מאמר בשם: „Etude Chronologique des Liveres d'Esdras et de Nehemie“. שבו הוא מבטל את דעתו הראשונה שהשקלים וההצאים הנמצאים בעת נטבעו בימי ידוע הבחן הנדול בזמנו של אלכסנדר מוקדן, אבל במקום שהיה עליו לאחר את הזמן הקדומו עוד יותר לזמנו של עזרא, גם נגד דעתו זאת יצאו רוב החוקרים ויבטלוה, כמו שנדבר על זה להלן. —

גם כתב הח' הזה די סולסי מאמרים על אודות מטבעות הטלבים הזרדוס ובניו, ארכילאוס ופליפוס, אנריפס הראשון והשני, וגם הח' ריכרד (בשנת 1871) כתב בהעתק הגרמני *Numismatische Zeitschrift* על שלש מטבעות יקרי המציאות מטלבי אנריפס הראשון והשני. —

וגם הח' מוניסן כתב עליהן בהעתק הנזכר, והמלומד

הצרפתי הח' לנורמנט החל אז להוציא ספרו הגדול בנ' חלקים על אותיות הא"ב הכנעני ועל המטבעות העתיקות. — בספרו זה הוא מסכים להחלטתו של די סולסי כי השקלים והחצאים יצאו בזמנו של עזרא הסופר, אבל במהברתו (בשנת 1878) על המטבעות העתיקות, הוא מביא בלי שום התנצלות או ביאור, ההלטה גמורה ששמעון המכבי היה המובע הראשון להשקלים ולהחצאים.

בשנת 1873 הוציא אחינו ד"ר מערצבכר מהברתו הראשונה בשם: De Siclis nummis antiquis Jud. diss inaug: גם כתב בהעתון הגרמני: Zeitschrift für Numismatikk: מאמר בשם: Jüdische aufstandsmünzen aus der zeit: Neros und Hadrian's ובימים החם החלו לבוא מאמרים והקירות ע"ד המטבעות העבריות גם בהעתון היהודי האנגלי Jewish Chronicle הלונדוני.

החוקר המפורסם האנגלי מר פ' ר' קונדר כתב אז (1874) ע"ד המדות והמעקלים והמטבעות בכה"ק בהקובץ האנגלי Bible Educator וגם בהקובץ The Academy. באותה השנה נמצא סביב יריחו אוצר שלם של שקלים, מהם נקנו ע"י מר טירוויט דרייק ונשלחו לאנגליה, והנשארים נקנו ע"י מר גאנניו, כל האוצר הזה נמצא בכד חרס, רובם היו טישנות א' ב' ג' ואך המשה בשנת ד', שהיו אז יקרי המציאות. נגד התגלית הזאת יצא מר קונדר במאמריו להוכיח כי כולם מזויפים המה, ויצאו נגדו האדונים ביזנט וד"ר עונס בהקובץ הנזכר (The Academy) ויראו לדעת טעותו — וד"ר מרצבכר שבצעמו קנה לאוצרו מהתגלית הזאת, מכנה את מר קונדר בשם "טישן השנו" — (זה שהפין מאה שנה לפני זה לפסול המטבעות העברית שגלה אז מר בויער כמו שכתבנו לעיל).

גם מר טודן השיב בצדק על שניאותיו הנסות של מר

קונדר כביאוריו על המטבעות העבריות במאמרו, וכל זאת פרסם אהרי כן את השניאות ההן גם בספרו Hand Book to the Bible (1890) (שהוציא יחד את מר ס' ר' קונדר) ואשר להלן אדבר עליהן.—

הח' האנגלי סיקס פרסם בהקובץ Numis. Chron. מאמר ע"ד המטבעות, ותומך החלטת רוב החוקרים כי השקלים והחצאים נטבעו ע"י שמעון המכבי.—

על מטבעות בר כוכבא כתב ד"ר פון שלליט (בשנת 1878) בהעתון הגרמני Zeitschrift für Numis. ובשנת 1881 הוציא מר מרדן את התוצאה החדשה של ספרו על המטבעות בשם: Coins of the Jews, מטבעות היהודים, ספר יקר הערך שחנהו עוד עד היום לעינים לכל החוקרים בחמקצוע הזה.— בספרו זה יש טאטים תשעה ותשעים פתוחי עין ולוח האלפא ביתות שלשים במספר, ובחקרמיו לספרו זה הוא הושב בין אלה שעזרוהו למלאכתו גם את אחינו המנוח ד"ר נייבוער מעקד הספרים באקספורד.—

ספרו זה שנכתב בשנת 1881 נחשב להאחרון בתור ספר השלם להחקירה הזאת, (כי מלבד ספרו הקטן של מר טהודר ריינך בצרפתית ואשר הורגם גם לאנגלית ע"י גברת מרי הילל (1903) וספרו של מר המבורגר שנוביר להלן לא יצא שום ספר חשוב במקצוע הזה).

אבל מאז הלא עברו יותר משלשים שנה ותגליות חדשות נכבדות ומעניינות נגלו במשך הזמן הזה שלא נזכרו בספרו של מרדן, ורבות מהתגליות ההן סותרות את דבריו כמו שנבאר להלן.

אהרי שהופיע ספרו של הח' מרדן החלו רבים מאחינו באוסטריה וכאשכנז להתעסק בתור מסהר בעסק המטבעות העבריות העתיקות, ואחד המיוחד בין הסוהרים האלה שראוי כי יכתב שמו בדברי ימי הספרות להמקצוע הזה הוא אחינו רבי

יהודה ליפולד המבורגער כפרנקפורט דמיין, הוא עלה לא"י בשנת התרמ"ג וירכיש לו קובין גדול של מטבעות (אחרי מותו נמכר כל הקובין הגדול הזה 2734 מטבעות עבריות ויוניות שנטבעו בא"י להמוזעאום הבריטי בלונדון).

הקירה גדולה ועמוקה ביהוד על המטבעות ודגרי הכסף ומטבעות הנהשת של בר כוכבא, כתב המנה טר המבורגר בחוברת מיוחדת (כשנת 1892) בשם: „Die Münzen pragen letzten aufstandes der Israeliten gegen Rom“ לאמור: מביעת המטבעות בעת המרד האחרון של היהודים נגד רומא".

אבל גם החכם המנוח הזה לא אמר עוד המלה האחרונה במקצוע הזה כמו שנבאר בספרנו זה כשנניע לפרק המטבעות. בהקובין רבע השנתי האנגלי להקירת א"י באו לפעמים אי אלה מאמרים על תגליות.

וגם בהאנציקלופדיה היהודית באנגלית האמריקנית באו הערות אהדות שרוכזן נלקחו מספרו של מדרן מבלי שום חרוש. לכד זה לא נשמע שום דבור חדש על החקירה הזאת, וביהוד בשפתנו העברית, וספרי זה הוא הראשון שמקום נתנו לי לדבר עברית אל אחי העבריים, נשען על הידיעות שרכשתי לי במשך שנים רבות של עבודה במקצוע זה בתורה ובמעשה כי כמעט כל המטבעות שאני מדבר עליהן בספרי זה עברו תחת ידי והיו למראה עיני וחלק מהן שמור באוצרי. —

ב.

בספים ומשקלם.

השאלה הראשונה שתעלה על לב החוקר כבואו לדבר על המטבעות העבריות, היא שהוכרנוה בפרק החולף: מתי החלו בני ישראל להטביע מטבעות? —

ולמען תת פתרון להשאלה הזאת, יעמיקו לשאול השאלה היותר כללית: מתי החלו העמים להשתמש במטבעות כתור הליפין ומקה וממבר? —

ועל פי ההקירה הזאת מתאמצים החוקרים לברר גם את השאלה שהוכרנוה. —

הזכר הראשון לערך ושווי לכסף וזהב שאנו מוצאים בכתבי הקודש הוא בספר בראשית (י"ג) „ואברהם כבד מאד במקנה ובוהב" גם שם (י"ז) „המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך". — מהכתובים האלה רואים אנהנו כי לכסף ולזהב היה אותו הערך כמו למקנה וכי כבר עשו אז קנין בכסף כמו שעשו במטלטלין ובנפש היה. להלן מוצאים אנו כי אבימלך מלך גרר כדברו לשרה יאמר: „הנה נתתי אלף כסף לאחייך", מה היו אלף הכסף האלה? אלף שקל כסף, או אלף התיכות שנקראו בשם כסף סתם, לא מבואר פה, (עייין להלן מה שנעיר על משקל ידוע בשם „כסף").

מקה וממבר אמיתי מוצאים אנו בפרשת היי שרה (כראשית כ"ג) כאשר הלך אברהם העברי לקנות את מערת המכפלה מאת

שכנוו החתים (כני הת) בקש כי „ככסף מלא יתננה לי“ ועפרון התרצה והתפייס, אחרי רוב דברים, לקבל את הכסף, וכדרך התגרים ילידי הארץ, ענה ואמר: „אדני שמעני ארבע מאות שקל כסף ביני וכינך מה היא“.

פה מוצאים אנו בפעם הראשונה את המלה שקל מהזכרת אל כסף ולמען שנדע ברור מה היה או שקל הכסף אומר הכתוב: „וישקול אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני הת, ארבע מאות שקל עובר לסחר“.

הנה ברור אשר הכסף שנתנו או למקה ולממכר שקלו כמשקל, והמפרשים אשר דוחקים לפרש המלה „וישקול“, ופרע“ טועים המה, כמחייב מפני שנשרש בלבם המשפט הקדום, כי שקל כסף מהויב להיות מטבע באותה הצורה הנוכחית שאנו מבינים אותה כעת, ולכן אינם מכארים המלה וישקול כפשוטה, כמו שכן הוא באמת גם פירוש הכתוב (מלכים א' כ'), או ככר כסף תשקול“ ובירמיה (ל"ב) כתוב בפרוש: „ואקנה את השרה מאת הנמאל בן דודי אשר בענתות ואשקלה לו את הכסף שבעה שקלים ועשרה הכסף, ואכתוב בספר, ואחתום ואעיד עדים, ואשקול הכסף במאזנים“.

המלים האחרונות הן ביאור מספיק כי שקלו את הכסף במאזנים.

בין החפירות העתיקות אשר במצרים מצאו טבעות של כסף ושל זהב, כל טבעת היה לה משקל אחר, ובהן השתמשו בעת החליפין למקה וממכר (ציור ה.).

הרשימות ההרטומיות שעליהן, מכארות כי היו מזהב, או מזהב לבן (כנוי לכסף). אפשר לשער כי מהשם טבעת נגזר אחרי כן השם „מטבע“ ועל זה מרמז גם הח' ריב"ל בספרו תעודה בישראל כמו שכתבנו לעיל.

הכתובות המצריות מספרות לנו כי טטמות השלישי אחר ממלכי מצרים (בערך 1591 לפני מספר הרגיל) קבל מס מנתיניו

לכר עבדים ושפחות, כר ובהמות, גם אבנים טובות, נחשת וברזל, עופרת וכסף וזהב, שהיו בהתיבות גדולות ונחשבו למשקלים ידועים בשם "איִיִן" או אִיִן, הָיָן נחלק לעשרה חלקים ידועים בשם קט, כל קט היה חלק העשירי מהטן, הח' לנורמנט בספרו ע"ד המטבעות העתיקות, מביא כי המצרים השתמשו בראשונה בהטן שהיה מנחשת. —

ובהמוזעאום הכריטי נמצאת אבן ירוקה, והמלים אשר עליה מבאר מד עדוין סמיטה: קט 5 מאוצרות און" וכצדה רשום: שייך להשמש" (ציור 7.). אבל ד"ר פטרו מצא הגמאות במשקלים עתיקים במצרים מהתקופה שלפני המשפחות בקברי המלכים, שמע" וציר".

משקל של הקט היה מן 136 עד 156 גרן, ולבן משערים החוקרים כי אלה שנפחתו ממשקל 155 היא מסבת המשמוש ורוב הזמן שעבר עליהם. —

והאבן הירוקה הזאת (ציור 7.) משקלה היא 698 גרן, ואם נשער כי טמשמוש היר יחסרו 2 גרן, יהיה משקל הקט הזה (החלק החמשי של האבן הירוקה) 140 גרן ומשקל הטן משערים מן 1400 עד 1500 גרן. —

בימיו של יעקב סוצאים אנו בתורה כי נשיו התאינונו (בראשית ל"א), הלא נבריות נהשבנו לו כי מכרנו ויאכל גם אכול את כספנו" — מדבריהן אנו רואים כי לרכוש היה אז הכנוי של כסף בהיותו או כבר אמצעי לחליפין במקרה ומטבר, אף כי בסדר הכתובים שמה, נראה שמשכורתו של יעקב אצל לבן הארמי היה, כנפש היה שור והמור, צאן עבד ושפחה, וכרכושו ועשרו זה התפאר בשלחו להגיד אל אחיו אל עשיו ולא הזכיר מאומה על אדות רכוש של כסף וזהב, וגם המנחה ששלח לפניו היה מן הבא בידו: עוים, תישים, רחלים, גמלים, פרות ואתונות". ולכן כחידה היא בעינינו מה היו, מאה תקשימה" שבהם קנה יעקב את חלקת השדה מיד בני המור אבי שכם. —

מפרשי התורה התקשו גם הם על ביאור שם קשיטה, רש"י מפרש קשיטה: מעה, ומוסיף: אמר ר"ע כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה.

בספר שמואל א' (כ') כשהוכיח איש האלהים את עלי הכהן על מעשי בניו אומר: "והיה כל הנותר בביתך יביא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם" התרגום הארמי מתרגם פה "למעה דכסף" ורש"י מבאר: ממשקלות "עשרים גרה היא" ויתאימו פה דברי רש"י אל הארמי כי האגורה היא המעה, ולפי"ו הקשיטה היא חלק הקטן מהכסף כמו המעה, אבל בכראשית (ל"ג) מתרגם האינקלוס "במאה קשיטה" במאה הורפן" וגם תרגום השבעים יתאים אל הכונה ההיא כי יעקב שלם עבוד הלקת השרת מאה כבשות צאן.—

הח' הריב"ל בספרו תעודה בישראל (פ"ו) מיתב: "ושם קשיטה הנזכר בפרשת וישלח ובס' איוב (מ"ב) כבר באר התרגום אינקלס "הורפן" שהוא צאן, ומדברי התרגום הנזכר שהעתיק הורפן נראה שיצא הטעות לתח' הוטינגר להחליט שהקשיטה היתה מטבע בצורת כבש, כי תרגום כבש; הורפן, וכרבה אמרו רז"ל בפרוש, מאה קשיטה: "מאה טלאים". ובהטעות שמוזכר הח' ריב"ל טעו גם חוקרים רבים בזמננו, הח' הרני פרידריך מונטר והאנגלי דושיימס ייטס שהחליטו אשר הקשיטה היתה מטבע שצורת כבשה היתה לה, אבל בצדק העיר הח' מרדן שהמטבעות האלו שרמות כבשה להן ולא נטבעו עד המאה החמישית למספר הרגיל ובאוי קפריסין.—

התרגום האשכנזי מתרגם פה (כראשית) מלת קשיטה פשוט "קשיטה" — הניח את המלה במקורה מכלי לתרגמה כלל, אבל בספר איוב: "ויתנו לו איש קשיטה אחת" מתרגם דענק מינצע" פה הולך אחרי פירוש רש"י הסבאר גם פה "מעה", אף שבאמת יש להסכים פה יותר אל הפירוש "הורפן", וכיהוד מסיום הכתוב: "וה' ברך את אחרית איוב מראשיתו ויהי לו ארבעה

עשר אלף צאן וכו', יכול היות כי אוחזיו ורעיו אשר רחמוהו, העניקוהו מצאנם ומבקרם וברכת ה' העשירתהו.

החוקר ד"ר גרוטפינד מהליט כי הקשיטה היתה התיבת כסף, ובדרך חפין למצוא השתוות המלה "קשיטה" להערבית "קשטי": הלק קטן, ולפי"ו תהיה הקשיטה החלק היותר קטן בכסף, ובמאה חלקים קטנים באלה קנה יעקב את הלכת השרה, וזה יתאים לדברי רש"י כי הקשיטה היא המעה היא הגרה שהשבעים יתרגמו. אוכולוס' והוולגטו numimus היינו חלק קטן כמו הנראין. — אחי מר ישעיהו הרב בליוורפול העירני על הצעתו של מר טשיין המבקר הידוע שרוצה לתקן בכראשית (ל"ג י"ט) "ויקן את הלכת השרה מיד בני המור, במנה כרכמיש" לאמור כי "קשיטה ואבי שכם" נחלפו על פי ט"ם טמלת כרכמיש ומלת "מאה" ממנה וכן במקומות רבים גם באיוב וכדומה, אבל אם באנו להשיב על כל דברי מבקרי כה"ק ועל השערותיהם המוזרות אין אנו מספיקים וגם לא פה המקום. —

גם האנשים המדינים סוחרים שמשבו והעלו את יוסף מן הכור (בראשית ל"ז) מברוהו לישמעאלים בעשרים כסף. — מה היו עשרים הכסף? כמה היתה כל התיבת, או חלק, איננו מבואר ואפשר מאד שהיה משקל ידוע שנקרא בשם כסף (כמו שנבאר להלן). כעת שבאו מכל הארץ מצרימה לשבור בר באו גם אחי יוסף (בראשית מ"ב) וישלמו עבור חבר בכסף "ויצו יוסף וימלאו את בליהם בר, ולהשיב כספיהם איש אל שקו, וכאשר הדיקו את שקיהם בדרך: "והנה איש צרור בספו בשקו, כמה התנצלו גם לפני יוסף: "והנה כסף איש בפי אמתחתו בספנו במשקלו" מזה נראה ברור כי הכסף היה או צרור בצורות ושקול במשקל ידוע ומסובב. והמתרגם האשכנזי לא דק בתרגומו פה "געלד" על כסף, במקום "זילבער". —

גם אפשר מאד שהכסף אז היה בעין הטבעות שהוברנו לעיל (צ"ז ה), ונהגו בהן גם בארץ כנען שהיתה נכנעת כבר

או תחת מצרים, וכמו שזכרתי בספרי „הארץ לפני כבוש יהושע“ (הלך שני צר 21) בהשלל שלקה מטמות במלחמת מנידו (כמאה המ' לפני המספר הרגיל) הישב: אלף תשע מאות ששים ושש מטבעות זהב ומטבעות כסף, וכשימנו לב כי עוד עד היום נמצאות מטבעות בהארץ היותר עתיקה, היא ארץ כינה, שעשיות הן כעין מטבעות, וגם חכריטים הקדמונים והאיריים, גם הנרוונים, השתמשו במטבעות זהב בתור מטבע עוברת, נוכל כמעט כמטחה להסכים שהכספים הראשונים שהשתמשו בהם להליפין במקד וממבר היו כהמטבעות המצריות שנעשו במשקל ידוע, ומתן נגור אחרי בן השם מטבע, (וכדעתו של הח' ריב'ל שהבאנו לעיל).—

ומהכסף הזה נתן יוסף לבנימין „שלוש מאות כסף“ והמצריים כשרעכו ללחם נתנו ליוסף כסף מהיר הכר, ויוסף לקט את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען כשבר אשר הם שוכרים, ויבא יוסף את הכסף ביתה פרעה (בראשית מ"ז) וכאשר לא היה להם כסף כי אפס, אמר יוסף: „הבנו מקניכם ואתנה לכם במקניכם אם אפס כסף“.—

מהכתובים בסדר שמות (י"ב) ובל עבד איש מקנת כסף (כ"א). „ויצאה הנם אין כסף“, לא יקם כי כספו הוא“ אם עבד יגה השור או אמה כסף שלשים שקלים יתן לאדניו“ רואים אנהנו באר היטב את השמוש בכסף לכל מקד וממבר וכיתור כנפש החיה, ומאזהרתו של המחוקק (שם) „אם כסף תלוה את עמי“ על נשך ומרבית, רואים אנו כי נתפשט המנהג להלות כסף איש לרעהו לא כמו בליום סתם, שבהם מדרדק הכתוב בלשון „השאלת“ ולא „הלוואה“.

בפרשת השקלים מוצאים אנו בפעם הראשונה השקל מחולק להלקים שנוכל לצייר לנו חלק מטבע קדומה, אף שאז בזמן המסופר לא היה עוד זכר לטביעת מטבעות בשם ארץ ומדינה: (שמות ל') „זה יתנו כל העובר על הפקידים מחצית השקל בשקל הקודש עשרים גרה השקל תרומה לה“ מובן כי

מכלי להתהשב את דברי הדרוש שהוכרנו לעיל (פרק א') ברור הוא כי השקל הזה ומהציותו לא היו מטבעות כאותו המוכן שאנו מכינים כעת. —

השקל היה או משקל ידוע, חלק מהמנה שהוא היתה חלק מהכבר.

בהפירות הבבליות והאשוריות נגלו ע"י הח' הכרוטי לאירד משקלים עתיקות שבהם השתמשו הבבלים הקדמונים. —

המשקל הגדול "הכבר" היה בערך ששים קילוגרם, חלק הששים מהכבר היתה "המנה", המשקל היותר קדום מצאו מומנו של המלך גודיאא (הי בערך 2500 שנים לפני המספר הרגיל) המשקלים נתחלקו לכבדים ולקלים, הכבר הכבר היה משקלו 60585 גרם ומשקל המנה קרוב לאלף ועשרה גרם. חלק הששים מהמנה נקרא כשם שקל, ומשקלו היה יותר מעט מן 16 גרם, השקל הזה היה היותר כבד במשקלו.

בהורכות היכלו של שלמנצר מלך אשור (הי בערך 850 שנה לפני מספר הרגיל) מצאו מנה אחת כבדה, (ציור ז.).

תמונת "אריה", מלמטה רשום בבליית: "מנה מלך" ולמעלה בכתב חיתרות: היכל "שלמנצר" מלך העליון של ארץ אשור. משקלים כאלה בתמונות של אריות נמצאו בהפירות הנזכרות גם מהמלכים לתגלת פלאסר, סרגון, וסנהריב.

כסדר עשית הבשמים (שמות) כתוב: "וקידה חמש מאות בשקל הקדש" ושם (ל"ה) "ובכף פקידה העדה מאת כבר ואלף ושבע מאות והמשה ושבעים שקל בשקל הקודש, בקע לנלגלת מחצית השקל בשקל הקדש לכל העובר על הפקורים מכן עשרים שנה ומעלה לשש מאות אלף ושלושת אלפים והמשש מאות והמשים, ויהי מאת כבר הכסף לצקת את אדני הקדש ואת אדני הפרכת".

הכתובים האלה מורים לנו כי השתמשו בהתיכות הכסף שנאספו, והתיכו מהם לאדני קדש. גם רואים אנו כי היו שקלים

מיוהדים שנקראו בשם קדש, כמו שהיו אצל הבבלים כבדים, וכאשר נבאר עוד להלן. —

מדברי הכתובים בתורת כהנים, יש לשפוט כי הכסף נתפשט הרבה בין יוצאי מצרים לכל משא ומתן: (ויקרא כ"ז) — איש כי יפליא נדר וכו' והיה ערכך המשים שקל כסף בשקל הקדש, ואם נקבה היא והיה ערכך שלשים שקל ואם מבן המש שנים ועד בן עשרים שנה והיה ערכך הזכר עשרים שקלים ולנקבה עשרת שקלים" — ובהקדשות הבתים (שם), ואם המקדש ינאל את ביתו ויסף המשיית כסף ערכך עליו וכו' וכל ערכך יהיה בשקל הקדש, עשרים גרה יהיה השקל". —

בשקל הקדש השתמשו בכל כסף ההקדשות, ובספר במדבר (ג' מ"ו), ולקחה המשת המשת שקלים לגלגלת בשקל הקדש תקה, עשרים גרה השקל" "מאת כבוד בני ישראל לקה את הכסף המשה וששים ושלוש מאות ואלף בשקל הקדש", ובקרבנות הנשיאים (שם ז'), כלי הכסף הקערות והמזרקות נשקלו בשקל הקדש, וגם פדיון הבכור (שם י"ה) "המשת שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא". —

כאשר דרכו כפות רגלי בני ישראל על אדמת כנען, ועבן מעל בהרם (יהושע ז') מצא בשלל: "מאתים שקלים כסף גם לשון זהב אחד המשים שקלים משקלו". —

מכיהו בהר אפרים גנב מאת אמו אלף ומאה כסף, וכאשר הכהו לבו על הגנבה והשיבה להאם, הקדש הקדישה את הכסף לה'. ותקה מאתים כסף ותתנהו לצורף ויעשהו פסל ומסכה. —

מכל הכתובים שהזכרתי עד עתה רואים אנהנו ברור כי השקלים הנזכרים בתורה והכסף אשר בתורה ובנביאים לא היו מטבעות עובר לסוחר באותו המישג שאנו מבינים אותן כעת, כי אם השתמשו במשקלים של כסף וזהב, גם ביתר פתיחות למשא ומתן בטקה וממכר. —

המלה "שקל" יתרגמו השבעים בתורה "סיקלוס" ואך בעת

שמרברים על השקל בעל מטבע יתרגמו דידרכמה והוולגטו על פי הרוב Siclus ואך לפעמים גם Stater או didrachm בעת שטבונים למטבע בערך המשקל של השקל. —

מלת מנה יתרגמו השבעים "מנה" והוולגטו mina — לפי־ד יוסיפוס (קדמוניות י"ד ז') היתה המנה העברית של זהב דומה לשתי למדות והצי, משקל הליטרה הרומית היה 5059 גרן ולפי־ז' היתה המנה העברית 12647 גרן והשקל שהוא חלק החמישים מהמנה (כמו שנבאר להלן) היה (השקל הקדש) בערך 253 גרן.

מלת "כבר" יתרגמו השבעים, טלנט' והוולגטו Talentum — (על הכבר כמו גם על המנה והשקל נדבר עוד להלן). —

מלת "בקע" יתרגמו השבעים: "דרכמה" והוולגטו duo Sieli אבל על "מהצית השקל" מתרגמת הוולגטו dimidium Sieli — נראה מזה כי עשו הכדל בין ה"בקע" ובין המשקל שהיה ידוע למהצית השקל.

על פי לוח ברנדס (מדרן 1881 צד 288) יש להלק המשקלים באופן כזה למען תת מושג בהשתוותם אל משקל ומחיר זמננו. הכבר הכבד: משקלו 910,499 גראן אנגליות או בליטרות: 158,17,11¹ — שווה בכסף לפי הערך בזמננו זה יהיה 540 לי"ש. בהכבר היו ששים מנה — ולכן תהיה:

המנה הכבדה: משקלה בליטרות אנגליות 2,7,12,6⁹⁹ ומחירה בכסף לפי הערך בזמננו זה 9 לי"ש. — בהמנה הזאת היו 60 שקלים ולפי זה יהיה:

השקל הכבד: משקלו בערך 253 גראן ומחירו בערך הכסף בזמננו זה 3 שיללינג. —

הכבר הזהב: משקלו 758749⁵ גראן או בליטרות אנגליות: 131,8,14,13⁵ ומחירו לפי ערך הזהב בזמננו זה יהיה: 6000 לי"ש. בהכבר הזה היו 60 מנה ותהיה לפי זה משקל:

המנה זהב : בליטרות אנגליות $2,2,6,21^{825}$ ומחירה יהיה בזמננו 100 לי"ש. בהמנה הזהב היו 50 שקלים ויהיה לפי זה :

השקל הזהב : משקלו בערך 253 גראן ומחירו 2 לי"ש בערך הזהב בזמן הזה. —

הכבר הכסף : משקלו 674392^5 גראן ובליטרות אנגליות $117,19,16^5$ שמהירו יהיה בערך הכסף בזמננו זה 400 לי"ש, בהכבר הזה יש 60 מנה שלפי זה תהיה :

המנה כסף : משקלה בליטרות אנגליות $1,11,8,7^{875}$ ומחירה בערך כסף זמננו 6 לי"ש 13 שיללינג וארבעה פנס, המנה הזאת מחוקת 50 שקלים שלפי זה יהיה :

השקל כסף או שקל הקדיש : משקלו בערך 225 גראן ומחירו בערך כסף זמננו 2 לי"ש ושמנה שיללינג. — (עיין בפרק ה' המדבר על השקלים ומשקלם).

הפעם הראשונה והיחידית נזכר בכה"ק (שמואל א' ט') "רבע שקל" — כאשר הלך שאול ונערו לבקש את האתונות ויחפצו לבקר את "איש האלהים" או כאשר קראוהו לפנים "הרואה" אמר שאול: "ומה נביא לאיש כי הלהם אזל מכילינו ותשורה אין להביא לאיש האלהים, מה אתנו? לאשרם היה אצל הנער כסף, רבע שקל" ויהליט שאול להגיש לאיש האלהים פסת הכסף הזה. — השבעים יתרגמו: מיטארטו סיקלו" והולגמו quarta pars Stateris —

על הרבע השקל הזה שעד זמן פרסום ספרו של מדרן (שנת 1881 — תרמ"א) וגם זמן רב אהרי כן (עד שנת תרנ"ה 1898) לא ידעו כלל ממציאותה של מטבע בשם "רבע

השקל" אישוב לדבר בכואי אל פרק המטבעות, ופה אשתדל אך לבאר המשקל של הרבע הזה. —

ד"ר טומס טשפלין הופא ביה"ח האנגלי בעירנו השיג כאחת ממטעותיו לפני שנים רבות (1890) בגליל אצל הורבות שמרון העתיקה אבן קטנה ומשני צדדיה הרותות אותיות, ד"ר טשפלין ואחריו כל החוקרים עד מר פילטשר (בקובין רבע השנתי האנגלי לחקירת א"י לח' אקטבר 1912) קראו מצד הא' "רבע נצף" ומצד השני "רבע של" (ציור ח.).

אין קין להחשערות השונות והמזרות שהביעו בזה החוקרים, היו גם אלה שנסחי "נצף" מלשון "יוצג". —

גם ד"ר לידוביסקי נסחב אל הפולמס הזה, ויבאר דעתו כי "נצף" הוא מסקור ערבי "נסף" היינו "החצי" אבל החצי מטה, ומה פירוש "רבע החצי" ? לא ידעו לכרר לנו ועודם מנששים כבאפלה. —

גם בן עירנו ידידי מר הרברט קלרק מאמריקה ראה בשנת 1891 אצל פלה אחר בקרבת "ענתה" (ענתות) אבן שעליה היו הרותות אותיות "נצף" בלי רבע — מר קלרק הצהיר כי טשקל האבן שהוא ראה היה 134 גרן, ומשקל האבן של ד"ר טשפלין היה 39 גרן ולכן קלושה היא מאד ההשערה שהאבן שהשיג ד"ר טשפלין היא רבע האבן שראה מר קלרק. —

גם ד"ר בלוס ומר מקליסטר בעת הפירותיהם בבפר "תל זכריה" מצאו שלש אבנים שגם עליהן על כל אחת היו הרותות האותיות "נצף" — וראו זה פלא כי כל האבנים האלו נבדלו במשקלן, האחת היתה ⁵157 השניה ³154 והשלישית ⁸145 גרן. — (ציור ז.).

גם הפרופיסור ברטון האמריקני, בהיותו פה (בשנת 1902) השיג לראות אבן עם כתובת, שגם הוא (עפ"י החסכמה הראשונה) קרא "נצף", ומשקלה היה ⁵155 גרן. —
מה פירוש מלת נצף ? —

ארשה לי להגיד דעתי כי לא „נצף“ היא הקריאה הנכונה
 כי אם „כסף“ ומעו בהקריאה כל אלה החוקרים שקרמוני —
 מפני השתוות האותיות בין כף ונון ובין צדיק לסמך (עיין לוח
 הא"ב) — ומובן כי הקריאה הנכונה הזאת תתן לנו ביאור
 מספיק לכל הענין הזה. —

לפי דעתי היה משקל מיוחד שקראוהו „כסף“ כמו שחיה
 משקל בשם „שקל“ — וזה הוא פירוש „אלף כסף“ שנתן אבימלך
 לשרה (בראש' כ') — „עשרים הכסף“ שבהם נמכר יוסף לישמעאלים
 (שם ל"ו) בלי החבור של השם שקל כמו שהוא בעסק קניה מערת
 הטבלה (שם כ"ז) שהבאתי לעיל. —

הכסף הזה היה משקל השקל הקל שבו שקלו הפרסים. —
 דרוש היסטספוס קבל מהבבלים משקל המנה 7800 גרן טרוי,
 (עיין בקובץ רבע השנתי האנגלי — מאמרו של פילטשר לח'
 אקטבר 1912 צד 179) — חלק החמשים של המנה הזאת יהיה 156
 גרן, ולפי"ז ישוּו בערך כל המשקלים האלה שנמצאו משנת 1890
 ואילך, מוכן אם נתחשב כי באיזה מהם, ישוּו שמורים ונפתתים,
 נפחת המשקל אבל היותר שלם זה של השלש אבנים
 שמצאו האדונים מקליסטר וד"ר בליס, — היה משקלו 157³
 גרן, והרבע כסף שחשיג ד"ר טשפלין שמשקלו הוא 39² גרן
 הנהו הרבע של הכסף הזה, — ופירוש הכתובת מצד השני
 יהיה „רבע שקל“, האות קוף נחסרה באשמת המחוקק, כי הכסף
 הזה היה השקל הקל הפרסי כמו שבארני. — (ועיין עוד להלן מה
 שנדבר על רבע השקל) — ולהנם דהקו א"ע החוקרים במשך
 עשרים ושלש שנים על מלה סתומה, בעוד שהיא גלויה וידועה
 על פי הקריאה האמיתית. —

אחרי שקראתי דברי החוקר מר פילטשר בקובץ הנוכח
 על האבנים האלו וראיתי כי עודני מחזיק בהסבמה הראשונה
 בהקריאה של „נצף“ כתבתי אליו והזיתי לו את השערתי זאת
 ויעירני החכם הזה במכתבו מיום 6 יאנואר 1913 כי גם

הפרופיסור המלומד קלרמנט נניוא הזה השערתו כי הקדושה היא כסף ולא נצף, ואברך: כרוך שבונתי לדעת גדול". — (אף כי גם הנ"ל באחד מטאמריו על האורכולוגיה בשנת 1901 (תרס"א) מביא ההסכמה הדאטונה וקורא עוד הפעם נצף).

הח' פילטשר במכתבו השני אלי (מיום 2 פעברואר שנה הנ"ל) הפין להחליט כי בכל מקום שנוכר בתורה כסף כלוית מספר, הכונה היא על השקל, אבל אינני יודע על מה הוא סומך בהחלטתו זאת, כי אהרבה מהכתובים שחבאנו לעיל רואים אנו ברור כי "כסף" היה משקל בפני עצמו, ובוונת הכתוב בספחו כסף אל מלת שקל היא למען הראות כי הוא מדבר על שקלי כסף, אבל בדברו על כסף בתם מכון אך על משקל מיוחד שנקרא בשם כסף סתם כמו שנתבתי לעיל. —

ועל פי השערתנו זאת שהיא קרובה לפי דעתנו מאד אל האמת, ארשה לי להיות דעתי עוד על תגלית אחת, שגם בה שנו החוקרים. —

אצל בן עירינו מר קלרק הנוכח נמצאת פסת נחשת שרשום עליה אותיות עבריות "המש" (צ"ל י). —

רוב החוקרים שראו החותם הזה החליטו לאמת כי הוא משקל, אבל הביעו דעתם כי היא חמשיית השקל. אנכי התנדרתי לזאת מפני הטעם הפשוט כי אם היה חמשיית השקל, מדוע כתוב "המש", ולא "חמיש" או פשוט "חמשיית"? כמו שכתוב "חצי" ו"רבע" לכן הבעתי למר קלרק השערתו כי גם המשקל הזה הוא "רבע השקל" ופירושו "חמש" הוא "חמשה גרה" על השבון עשרים גרה השקל, משקל החותם הזה הוא ³⁸ גרן ובודאי חסר בו מיעוט מפני הטשטוש ויהיה משקלו טמש כמשקל רבע הכסף של ד"ר טישלין. — היינו רבע השקל הקל הפרסי. מר קלרק הסכים להשערתו אלו בהסכמה נמורה. —

בהזכירי לעיל את ה"בקע" הבאתי את תרגום השבעים

וגם של הוולגטו שעישיים הכדל בתרגומם בין „בקע“ ובין מחצית השקל וזה מורה כי חסה לא השכו תמיד את הבקע לחצי השקל כי אם לפעמים גם למשקל של איזה חלק, בלי כשקל ניסוים, התגליות מקימות הדעה הזאת. —

בשנת 1901 (תרס"א) בא לעירנו אחד הפרופיסורים האמריקנים מר טורי, וישיג אבן אחת ועליה חרותה מלת „בקע“ (ציור י"א). משקל האבן הזאת היה 90⁵⁸ גרן. —

מר מקליסטר בהפירותיו ב„גזר“ מצא בשנת 1904 – תרס"ד גם בן אבן בזאת בכתובת „בקע“ והמשקל היה 94²⁷ גרן ור"ד דלמן השיג לראות אצל פלח אחר שמצא באחות שדהו אצל „שפט“ אבן אחת גם בן בכתובת „בקע“ והמשקל היה 102⁶ גרן, (עיין הקובץ האנגלי הנ"ל לח' אקטבר 1912 צד 188). —

מר פילטשר משער כי הבקע היתה על משקל הדרכמה של האינינים שהיתה 97 גרן, או שני שלישי ה„קט“ המצרי שמשקלו היה 146 גרן (עיין לעיל). —

ברור הוא כי הבקע הזה איננו אותו הבקע שנוכר בתורה (פ' פקודי) ששם כתוב מפורש „בקע לגלגלת מחצית השקל“ ורש"י מפרש: בקע הוא שם משקל של מחצית השקל, אבל כנראה שהיה עוד טין משקל מיוחד ששמו היה „בקע“ ואולי זה היה הבקע הנוכר בכראשית (כ"ו) „בקע משקלו“ (וגם האונקלוס נותן הכדל בין בקע ובין מחצית השקל שהרי נ"ל מחצית השקל מתרגם „פלגא דסלעא“ ועל בקע „תקלא“).

גם נזכר משקל „שלישית השקל“ אך פעם אחת, בכה"ק (נחמיה י' ל"ב) שאודותיו נדבר בפרטות בפרק הבא.

דוד מלך ישראל בדברו אל הקהל (דה"י כ"ט) אומר: „ובבל כחי הבינותי לבית אלהי הוהב לזחב והכסף לכסף והנחשת לנחשת“ ועוד ברצותי בבית אלהי יש לי סגולה זחב וכסף שלשת אלפים כברי זחב מוהב אופיר ושבעת אלפים כבר כסף מוקק לטיה קירות הבתים וכו'“ — כותב ספר דברי הימים

מספר: ויתנדב שרי האבות ושרי שבטי ישראל ושרי האלפים והטאות ולשרי מלאכת המלך ויתנו לעבודת בית האלהים זהב ככרים המשת אלפים, ואדרכנים רבו וכו'.

על המלה הזאת „אדרכנים“ התקשו המפרשים, רש"י מפרש קנוני"ש כמו שמפרש ככה גם במסכת ב"ב (דף קס"ה ע"ב) קיננ"ש והמה דרכמונים הנזכרים בעזרא. הביאור על כה"ק אומר: „מטבע ידוע מלשון יונית בשם „דרכמא“ ואולי היה נהוג כבר בימי דוד, ובעזרא נזכר בשם דרכמון, וכן כמה פעמים בנחמיה והוא אחד עם אדרכון הנזכר ג"כ בעזרא ה' י"י ע"כ. —

ובל הרוחק שדחקו א"ע המפרשים בא מפני שהשבו בתמימות שהמטבע הפרסית „דריכוס“ שנטבעה ע"י המלך דריוש היסטספוס (שחי 400 שנה ויותר אחרי דוד) או „הדרכמה“ היונית שנטבעה בזמן עוד יותר מאוחר היתה כבר בימי דוד, והן היו המטבעות שהתנדבו ראשי האבות. —

אבל הו"ל אמרו בפרוש (ב"ב י"ד ע"ב) „עזרא כתב ספרו ויהם של דהוי; ומאן אסקיה? נחמיה בן הכליה. ובלי ספק גם ידו סופר מאוחר שלטו בספר הזה, והראיה היא שלשלת הכהנים הגדולים ששה דורות אחרי יהושע בן יהוצדק שחיה מעולי הגולה ושבעה דורות מצאצאי זרובבל, ולא נתפלא במאומה כי כותב הספר שער את נדבת ראשי האבות בערך לרכו „אדרכנים“ לפי ערך הנדבה שנתנו, וכפי המטבעות שכבר היו ידועות לכותב הספר בזמנו. —

המטבע הראשית אשר להפרסים היתה אדרכון הזחב שבונית נקראת „סטאטער דריכוס“ וברומית Daric Stater ואשר נדבר עוד עליה בפרק הבא והזכרתיה פה לברר משקלה. —

משקל האדרכון הזה היה 130 גרן כמו שהבאנו למעלה שרריוש היסטספוס קבל מהכבלים המנה בת 7800 גרן ובהלקנו המנה להמשים יצא לנו השקל הקל כן 156 גרן היינו השקל הכבד — אבל את השקל הזחב, היינו האדרכון הנזכר חלקנו

המנה לששים חלקים (כמו שנבאר להלן) ויצא כל אדרכון 130 נרן, היינו החצי של שקל הבבלי שהיה משקלו 260 נרן. אדרכון הזה הוא הדרכמון, ונקראו „דרכנים“ וגם „דרכמונים“.

שלמה בן דוד קנה סוסים ומרכבות כמצרים ויתן עבור המרכבה שש מאות כסף ועבור הסוס מאה וחמשים כסף (מ"א י'), אחרי שבארנו את מדות המשקלים שנמצאו משנת הר"ן ואילך בשם „כסף“ נוכל לשער לנו כמה היה מחיר המרכבה והסוס בימי שלמה, אשר הכתוב מעיד (שם) „אין כסף לא נהשב בימי שלמה למאימה, יען כל בלי משקה המלך שלמה זהב וכל בלי בית יער הלבנון זהב סגור“.

הרשימות שנמצאו בחפירות בבל מעידות כי בימי „מרורך אירין־הכה“ (הי אלף ומאה שנה לפני מספר הרגיל) הביאו מרכבה וסוסים כמחיר מאה שקל כסף — נראה, כי כבבל היה הכסף נהשב בערך יותר גדול מאשר בארץ יהודה, כי מאה שקל כסף בכלים יהיה לפי החשבון שהבאנו לעיל הכפל ממאה כסף היינו מאה שקל יהו, „מאתים כסף“ — אבל עבור המרכבה וסוס שלמו ביהודה „שבע מאות וחמשים כסף“!

אבני הזכרון שנמצאו בחפירות אשור מספרות לנו: כי המלך „אשור נסר פל“ בכואו על ארץ סוריא בערך 870 שנים לפני מספר הרגיל קבל מס ממלכים שונים: מאחד קבל עשר מנה כסף, מהשני קבל עשרים כבר כסף וזהב, ומהשלישי מאה כבר נחשת. — המצבה של שלמנאסר השני (842 לפני מספר הרגיל) מספרת לנו ע"ד נצחונותיו של המלך הזה בארץ ארם וישראל, התמונה אשר על המצבה מצירת את „יהוא בן עמרי“ משלם מס — וזה אומרת הכתובת בלשון אשור:

בַּד תְּשִׁיֵאָה אֶפֶל

חֶמֶר בְּכֶף חֶרֶץ

שֶׁפֶל חֶרֶץ

פירוש הכתובת היא ככה: המס של יהוא בן עמרי כסף זהב כפל זהב. (מלכי אשור קראו את כל מלכי ישראל, אפל חמרי" לאמיר "בן עמרי").

ואותו המלך בספרו אתהשלל שהביא בנצחוננו על כלפרידה בארץ גורגום, החלק הצפוני של מדינת פתן מימין למדינת מצרי ומשטאל לארץ החים, הושב נ"כ:

בְּסֵף הָרֶצֶא אַנְכֵּ

סַפְרֵר אֲמִמֶּר סַפְרֵרִי

היינו: כסף זהב אנך נחשת מורקי נחשת" (עיון ספר Assyrian Texts לה' E. A. Budge).

גם המלך, כול נירי השלישי (הי בערך 810 שנה לפני מספר הרגיל) מספר ברשימותיו כי המס שהיה עליו לקבל מטלכי סוריא היה 2300 ככר כסף 20 ככר זהב 3000 ככר נחשת 5000 ככר ברזל. במלכים ב' (ט"ו) מסופר כי פול מלך [אשור בא על הארץ ויתן מנחה לפול אלף ככר כסף לחיות ידיו אתו להחזיק הממלכה בידו, והכסף הזה הוציא מנחה בתתו מס המשים שקלים כסף על כל איש. —

מהכתוב (שם י"ח) רואים אנחנו כי סנהריב בעלותו על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם בארבע עשרה שנה למלך חזקיהו שם על חזקיהו מלך יהודה מס, שלש מאות ככר כסף ושלשים ככר זהב. —

בהרשימה הגדולה האשורית של סנהריב לפי קריאת החוקרים סיר רוולינסון, ד"ר היקם סמיט, מלכום, רודוול ועוד (הובאה גם בהשלה כרך י"א במאמר גדול בשם כתבי היתדות וכתבי הקודש מאת ד"ר יוסף קלוזנר) מספר המלך הזה כדברים

האלה: "תִּקְאֹוּ פְּלָה מְלִמְנֵוּ בְּלִתְגֵּ אֶסְחֶפְשֵׁמֵ

עֵמֶל עֶרְבֵּ וְעֵמֶל צִבְעֶרְמִמֶּת

שֶׁאֵין דִּנְגוֹן אֶךְ אֶרֶם ל יָמֵינוּ
 אֶל שָׂרָר תִּשָּׁ
 אֲשֶׁר בָּנוּ אֶךְ שָׁו בְּלֹא ת
 אֲתֵת 30 בְּלֵת הָרִצָּ 8 מְ בֵלֵת כֶּסֶף
 גִּסְקֵת"

הפירוש הוא: „הזקיהו שיראת זוהר שלמוני סהפתו, אנשיו וצכאו הנאמן שבהם אמר לחזק את ירושלים עיר מלכותו ואת כל מה שהיה להם נלקחו, כלי זין, עם שלשים ככר זהב ושמנה מאות ככר כסף ואבנים יקרות“.

הנה בהשלשים ככר זהב יתאימו דברי הכתוב את דברי הרשימה האשורית ממש, אבל כיצד נעשה ההבדל הגדול הזה בין שלש מאות ככר כסף לשמנה מאות? ע"ז יענו ההוקרים כי הככר כסף האשורי היה משקלו 16830 גרם ובהכפלו על 800 יעלה המספר 13464000, והככר העברי היה 43650 גרם ובהכפלו על 300 יעלה המספר 13095000 — כמעט שווה למספר הנזכר לעיל, ולכן אפשר מאד כי סנחריב הגזים מעט, ודברי הכתוב במלכים נכונים חמה כי בהשבון הככר העברי לא היו יותר משלש מאות ככר כסף, ובהשבון הככר האשורי היה כאמת קרוב לשמנה מאות ככר. —

בזמנו של הזקיהו היתה המנה מהוקת 50 שקל — והשקל היה או 11⁵⁶ גראם (עיין האנציקלופדיה העברית-האנגלית חלק י"ב צד 484) ועל פי זה החזיקה המנה 727⁵ גראם, ובהככר שהחזיק 60 מנה או 3000 שקלים היו 43650 גראם מכוון ממש להככר שהיה בימי הזקיהו שנתן לסנחריב שלש מאות ככר כסף בהשבון ככר העברי שממילא היה אצל סנחריב קרוב לשמנה מאות ככר, כמו שהתפאר במצבתו שהזכרנוה לעיל. —

על הכתובים במלכים ב' (י"ב) כראי להחבונן, ויאמר יהואש אל הכהנים כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה' כסף עובר איש כסף נפשות ערכו וגו' אחרי כן (שם) ויקח יהוידע הכהן ארון אהר ויקב הור בדלתו ויתן אותו אצל המזבה בימין כבא איש בית ה' ונתנו שמה תכהנים שמרי הכסף את כל הכסף המובא בית ה' ויהי כראותם כי רב הכסף בארון ויעל סופר המלך והכהן הגדול ויצרו וימנו את הכסף הנמצא בית ה' — (על מלת ויצרו מתרגם האשכנזי „באנדען“ לאמור עשו צורות וזה לא כהרד"ק אשר כשרש תכן אומר כי אפשר שמלת ויצרו פה היא טענין צורה, לאמור שצוירו את הכסף למטבעות וע"ז יבאר את סוף המקרא, ונתנו את הכסף המתכן על ידי עושי המלאכה" — מובן כי על פי דרכנו רהוקים המה דברי הרד"ק טאד מהפשט האמתי).

הכתובים אחרי כן מספרים כי הכסף המתכן הזה אחרי שצרו ומנו אותה, נתנוהו על ידי עושי המלאכה להרשי העין ולכנים העושים בית ה', ולגדרים ולחצבי האבן, ולקנות עצים ואבני מחצב וכו', — בימי יאשיהו (שם כ"ב) שלח המלך את שפן בן אציהו בן משלם הסופר בית ה' לאמור: „עלה אל חלקיהו הכהן הגדול ויתם את הכסף המובא בית ה' אשר אסף שומרי הכסף מאת העם“.

הכתובים גם פה כמו לעיל יאמרו: „ויתנוהו על יד עושי המלאכה להרשים ולכונים ולגודרים ולקנות עצים ואבני מחצב לחזק את הבית“.

ראוי לשום לב לשני כתובים שהוראה אחת להם: הראשון (שם י"ב), ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים — והשני (שם כ"ה) „אך לא יחשב אתם את הכסף הנתן על ידם כי באמונה הם עושים“.

הנה לא יאמר פה „לא ישקל“ כי אם „לא יחשב“ —

אשר נוכל לשער מזה וגם ממה שעשו חור בדלת הארון, שפסות הכסף האלו היו אולי בצורת „הטבעות“ שהזכרנו לעיל, שהיו נהונים במצרים, ואפשר מאד גם בארץ יהודה הקרובה, וזה הוא הפירוש של „כסף עובר“ (שם י"ב) והשמוש עם הכסף הזה היה כמו שהשתמשו בו כל העמים כדברי הכתוב להלן: „ויבא שפן הסופר אל המלך“ וישב את המלך דבר לאמור: התיכו עבדיך את הכסף הנמצא בבית ויתנהו על יד עושי המלאכה המפקדים בית ה“, (מלת התיכו מפרש הרד"ק נכון בשרש „נתך“ המסוהו באש" ולא כהמבאר פה שאומר שזה נגזר ממלת תוך כלומר שנתן לתוך הכיסים או הצרורות. ולכן יתרגם האשכנזי: אויסנעשימעט". — אבל גם השבעים יבארו מלשון התבה והמסה וכפי' הכתוב ביחזקאל (כ"ב) „בהתוך כסף בתוך מור בן תתכו בתוכה“ ופה מבאר האשכנזי היטב: וזיא דאס זילבער אים טיגעל צערשטעלצט ווירד". —

על פי זה ברור הדבר כי התיכו את הכסף, שמצאו, להתיכות גדולות וימסרון לעושי המלאכה, וכמו שמספרים הסופרים היונים כי אלכסנדר מוקדון אחרי נצחונו בארבלה (331 לפני מספר הרגיל) מצא חמשים אלף ככר כסף וזהב, והחלק הגדול מזה היה בהתיכות בלי שום חותם או כתובה, גם מצא בעיר פרוזפוליס מאה ועשרים אלף ככר זהב וכסף באופן כזה. — והירודוטוס מספר כי גם המלך דריזש הפרסי 521 לפני מספר הרגיל) התיך את הכסף ואת הזהב לכלים מיוחדים ומהם לקחו פסות בעת הצורך לפי הנהוין.

בהקדמת הביאור לרה"י כתוב: „לפי דברי רש"י (פרשת פקודי והוא מבכורות דף ה' ע"ב) משקל הכבר ששים טנה, והמנה כ"ה שקלים, היינו המנה של חול כי המנה של קודש היתה כפולה כי ההזיקה המשים שקלים, וכימי יחזקאל הוסיפי עוד שתות ותהי בת ששים שקלים“, עכ"ל של הח' יוסף איש קרמזיר אחד מבעלי הביאור על כה"ק. —

דבריו צריכים ביאור :

כה המה דברי רש"י (שמות ל"ה כ"ה), כבר : ששים מנה, ומנה של קדש כפול היה הרי הכבר ק"ב מנה והמנה כ"ה סלעים הרי כבר של קדש (שכפיל היה) ששת אלפים שקלים, לפיכך מנה בפרוטרוט כל השקלים שפחותין במנינם משלשת אלפים שאין מניע לכבר ע"ל. —

הח' רש"ד המבאר על התורה בחיאו דברי רש"י הנזכרים מוסקף ואומר : והכונה על טה שאמר הכתוב, וכסף פקידו העדה מאת כבר ואלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל, ובנחשת הוא הוא אומר ונחשת התנופה שבעים כבר ואלפים וארבע מאות שקל, שהשקלים הפחותין במנין משלשת אלפים נמנין בפרוטרוט בפני עצמן לא עלו כסכום כבר הקידש וזוה ראייה כי אלו היה כבר הקידש אלף וחמש מאות שקל כשל הול, הרי אלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל עולה לכבר ושני מאות וחמשה ושבעים שקל וכן אלפים וארבע מאות שקל עולים לכבר ותשיע מאת שקל". —

הראייה הזאת דהו רז"ל (בבכורות) ואמרו : ודלטא כללי ופרטי דברכי דברכי קהשיב פרטי זוטא דכברי לא קהשיב, כלומר שלא השב כברים אחרים כי אם העולים לעשרה הנה לא היתה כונתם אלא שמשם לבד אין ראייה מוכרחת שהמנה של קדש היה כפול. —

לעיל הזכרנו כי בהתפירות הבבליזת והאשוריות מצאו משקלים שונים כבדים וקלים, והיו כברים ומנים שונים, והז"ל הביאו את המקרא ביהוקאל (מ"ה י"ב) : והשקל עשרים גרה, עשרים שקלים, המשה ועשרים שקלים, עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לבס, — התרגום האשכנזי כיתר המפרשים, טבאר המקרא הזה פשוט : עשרים, המשה ועשרים, עשרה וחמשה שקל יעלו יחד ששים — המנה יהיה לבס, לאמור המנה של קדש שעד יהוקאל היתה בת המשים שקלים, הוכיפו עליה עוד עשרה

שקלים ונתהי לשישים (כ"ב דף צ' ע"א) — הרשב"ם (שם) מפרש באופן אחר: כ' שקלים, כ"ה שקלים, ט"ז שקל, שלש החשבוניות הללו ביהר המנה יהיה לכם וי"ל דיש מקומות שהמנה ט"ן סלעים, ויש כ' סלעים, ויש כ"ה, לכך נאמר שלשת המנים האלה. —

כסיע לדברי הרשב"ם המה השקלים הנזכרים כמקרא: "שקל", "שקל הקודש", ושקל "באבן המלך" — המשקל האחרון הזה מוצאים אנו בספר שמואל ב' (י"ד) ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך, וכמו שהבאנו לעיל (ציור ז), את המנה האשורית "מנה מלך" — שמשקלה קרוב לאלף ועשרה גראם, והשקל הכבלי היה ¹⁶⁸³ גראם היינו חלק השישים מהמנה ההיא, וזכרנו המופת כי יחזקאל החיזה נבא רוכי נביאותיו על יד נהר כבר, אין אנו מתפלאים כלל שהוא הזה המנה הכברה הזאת, ולכן מתאימים המה דברי הו"ל שדרשו והעלו מן המקרא (שם) שהמנה של קדש בימי יחזקאל היתה בת שישים שקל, — המנה הפשוטה היתה בת ⁹⁸²²⁰ גראם והשקל ¹⁶³⁷ גראם. —

המנה העברית בימי חזקיהו מלך יהודה היתה כמו שהזכרנו לעיל ⁷²⁷⁵ והכבר 3000 שקל, המנה המשיים שקלים ובל שקל ¹⁴⁵⁵ גראם, ומשקל השקל הזה הוא, שבעל הכפתור ופרח כתב ששקלו ומצא משקלו ארבעה דראם וחצי וקיראט אהר. על משקל השקלים והחצאים שאנו שכיחים בהם נדבר בפרק ה'.

המטביעים הראשונים היונים באיי העגינטיים Aeginetan השתמשו בכבר שהחזיק 60 מנה, וששת אלפים דרכמות, כל דרכמה החזיקה 110 גרן כמשקל חצאי השקלים הנמצאים בירנו היום. —

בהברויטיש מוצעאום נמצאת מנה מהמשקלים שנמצאו באתונה משקלה 9980 גרן והכתיבת עליה אומרת שהוא "מנה אנר" Mna agor (ציור יב), ונמצאות מנות אחרות בלי

הכתובת אגרי, שמשקלן אך 7171 גרן — הראשונה היתה „מנת המסחר" והשניה „מנה פשוטה". —

הח' מדרן וגם ד"ר לוי מביאים צורת משקל הקרתנים, של נהשת ומשקלו אך 321 גרם (ציור יג.), הכתובת אומרת: „בן אשמניתן בן בדמלקרת משקל מנה" באמצע העגול הלל. —

משקל הקרתנים היה על יסוד הפרסיום ואצל הפרסיום היתה מטבע כסף שנקראת Siclos Mhdicos שמשקלה היה 5⁶⁰ גרם, ואם המנה הזאת החזיקה 60 שקלים היתה צריכה להיות 336 גרם, ולכן אפשר לשער כי מהחלל וגם מרוב השמוש נפחתו 15 גרם, ותהיה המנה הקרתנית הזאת המנה היותר קלה במשקל המנה הקלה של הפרסיום, (עיין מדרן בספרו תוצאה הראשונה 1864). —

גם הו"ל השבו שקלים שונים; ובה המה דברי הרב בעל תקלין הדתי (שקלים פ"א) „כל אדם צריך לתן מהצית השקל הנזכר בתורה הוא שקורין במשנה סלע שהוא שני הצאי שקלים ולפי שכולם היו נותנים לשקלים, גם ההצאים נקראו שקלים, ובשחיה אחר צריך להחליף סלע על ב' הצאים היו נותנים מטבע קטנה ונקרא „קל" (ומה קלבון) כלומר רבע קל שמוסיפין בעד ההילוף עכ"ל. ושם אומר ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק בשם רב: „שלישה קלבנות הן א' שקל שהוא נותן, וא' שקל שהוא נוטל וא' לדבר תורה, ושם (פ"ב) הו אמר לפי שהטאו בשש שעות ביום יתנו מהצית השקל דעכיד שיתא גרמסין — (הגרמס הוא המשקל הקטן הידוע כיונית gramarto חיינו $\frac{1}{24}$ אונין) (והיא הגרה שהוא אחד מכ"ד בשקל הקדש) וי"ב בשקל הול. —

ובמשנה (גדרים פ"ג) „היה מוכר הפין ואמר קונם שאיני פוהת מן הסלע והלה אומר קונם שאיני מוסיף לך על השקל שניהן רוצין בשלשה דינרין, וכן כגמרא (כ"ט ד' נ"ב ע"א) מסייע ליה לר' אמי דא"ר אמי דינר הכא משקל מותר לקיימו דינר

הבא מסלע אסור לקיימו' — ויותר מבוארים דבריהם (כתובות ס"ט ע"ב). האומר תנו שקל לבני בשבת וראוין לתן להם סלע נותנין להם סלע' ופירש"י שקל הצי סלע וכפרוש אמרו (כבודות ה' ע"א) המנה של קודש כפל היה, ושם (י"א ע"א) ר' יהודה נשיאה הוה ליה פטר המזר שדריה לקמיה דר' טרפון אמר ליה כמה בעינא למיתב לכהן א"ל הרי אמרו עין יפה בסלע, עין רעה בשקל, בינונית ברניא. אמר רבא הילכתא ברניא וכמה? תלתא זוזי. לפי' יהיה בהשבון הו"ל: סלע ד' זוזים, שקל ב' זוזים, והרניא ג' זוזים. —

על יתר המטבעות הנזכרות בתלמוד נדבר בסוף פרק רביעי. —

דרכונות.

לעיל (צד ד') הבאתי מאמר חז"ל (מס' שקלים פ"ב מ"ד) כשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלים דרכונות. חזרו לשקול סלעים, חזרו לשקול טבעין, ובקשו לשקול דינרין.
 הדברים האלה יאירו אור על ארבע התקופות של דברי המטבעות העכריות כאשר אהל לבארן:

(א) דרכונות: בזמן שעבוד הפרסים שקלו עולי הגולה דרכונות שהן מטבעות הפרסים.—

(ב) סלעים: בזמן ממשלת יון ומצרים על סוריא ויהודה שקלו היהודים סלעי יון מצרים וצור.

(ג) טבעין: מזמנו של שמעון המכבי שקבל הרשיון להטביע מטבעות.

(ד) דנרין: מטבעות בר כוכבא שהשתמש על פי הרוב בדנרין רומא ויוון ויטביע עליהם טפוס העברי בימי הברד בזמן שלא היה לו די כסף או נהשת, כמו שנבאר להלן.—

לעיל (צד י"ז) ננעתי קצת בהשאלה הכללית שהוקרים בה כל המתענינים במקצוע הזה: מתי החלו העמים להשתמש במטבעות כתור הליפין ומקה וממבר? אחרי שבארנו היטב בהפרק החולף את מהות הכספים ומשקלם מעת שבא ראשונה זכרם

בספרתנו הקדומה ובאנו למסקנה בהחלט גמור כי להיהודים לא היתה שום מטבע במשך זמן ימי הכית הראשון, והשתמשו בכל עמי הארצות האחרות ככסף, בזהב ובנהשת, במשקל.

גם המצריים הקדמונים שהיי הממציאים לדברים רבים השוכים, לא ידעו זמן רב על דבר ההמצאה הזאת להטביע מטבעות עד אשר נכבשה ארצם ע"י הפרסים ואהרי כן ע"י היוונים, ועד אז השתמשו, כמו שכתבנו לעיל, במטבעות כסף וזהב, ולפי דברי הה' סיר ווילקינסון השתמשו המצרים אהרי תקופת הטבעות גם בהתיכות נחשת שלא היה עליהן שום התימה אורושם וכמו במצרים כן גם בכל הארצות הקרובות והרחוקות, ככנען וצור, ארם, בבל ואשור, שעל פי השטרות שנתגלו בהפירות, על לבנים בכתב היתידות, נודע כי בהארצות ההן היה נוהג המסחר במקנה ומסבר, אבל אין כל זכר בהשטרות האלה לשמוש במטבעות עובר לסוחר, עד שבאה המדינה תחת ממשלת הפרסים. —

הזכר הראשון בשפת יוון למטבעות נלקח ממלת כסף וכמו העבריים, בהספרות המאוחרת, ועד היום, השתמשו גם הם לכל מיני המטבעות בין כסף וזהב ונהשת כהשם "כסף". —

ואף כי היתה מלה מיוחדת להיוונים למטבעות, בכ"ז השתמשו לכל מיני המושגים אך מהשרש כסף וכן גם להמושג, לשחר בממון ולמחליפי מעות". —

גם בימי הומיה לא ידעו עוד היוונים מטביעת מטבעות, וכל עניני טקה ומסבר היו נוהגים בחליפין של בעלי היים בהמות עבדים ושפחות. —

כספר הנזכר (II 236), זרועות דיומיד שוות תשעה שורים "זרועות גליקוס שוות מאה שורים".

וכן (שם I 431) מסופר, כי את עאורקליא מכרו באיטקו בעשרים שור". —

ובכזה התנהגו בארצות יוון בחליפין בבעלי היים ובמטלטלים

והשתמשו גם בהתיכות גדולות של ברזל כסף זהב ונחשת וע"י פיידון מלך ארנום (בערך 750 שנים לפני מספר הרגיל) החלו לשקול את התיכות האלו ויקבעו עליהן משקל ענבר לסוהר, ואז הדלו להשתמש במסמרים שנקראו אובליסק, שששה מהם נכנסו למלא היר — ביונית: „דראכס" ועל שם הזה נטבעה אהרי בן המטבעה היונית, דרכמה".

ארין הסינים ואנשיה, רחוקה מאתנו בדורות למאות, ודברי ימיה כמוסים ונעלמים מאתנו ולכן אי אפשר להתחשב על פי סכמ הסתורי את החלטותיהם שכבר בשנת 218 לפני מספר הרגיל השתמשו המה הסינים במטבעות, אמנם נכון הדבר כי כופריהם מזכירים מיני מטבעות בשם „פו" שתמונת מזלג היתה להם, וכשם „טאו" שתמונת סכין להם, אבל ברור הוא כי המה השתמשו בבלי הכסף והזהב ויתר המתכות כמו כל העמים בהליפין ובמקה וממכה, והמטבעות הנקובות שיש להן עוד היום מהלבים אצלם יוכיחו כי גם הסינים היו משתמשים לפנים במטבעות כמו המצרים הקדמונים, כמו שכארנו לעיל.

על פי כל החקירות האלו מהלימים רוב החוקרים הקדמונים (הירודוטוס, קסנופנוס, ועוד) כי העם שהחל בראשונה להטביע מטבעות הוא העם הקטן, עם הלידים. באסיה הקטנה, ומלביהם גייגוס וארדיווס היו המלכים הראשונים שיצאו טוניטין שלהם כתבל (בערך 700 שנים לפני מספר הרגיל).

המטבע היותר קדומה שנמצאה כשריד מכליון הזמן היתה מטין מתכת מעורב „עלקטרום", (לפי"ד פליני היה במתכת הזה ארבעה חלקים זהב וחלק חמישי של כסף ולפי"ד איודורים ג' חלקים זהב וחלק רביעי של כסף). — בהאלקטרום הזה השתמשו גם לעשות כל מיני כלים. בפות מזלגות וקערות. המטבעות הראשונות היו שני מינים, המין האחד למסחר עם כבל ומשקל המטבע היה 168 גרן והשני למסחר עם איי והופי יון ומשקל המטבע היה 224 גרן.

מהטיפוס הראשון נמצאה מטבע אהת כמוזעאום הכריטי,
ומשקלה בערך 166 גרן אשר בלי ספק נפתחו ממנה מרוב הזמן
שני גראן, אין שום כתובת או מספר על המטבעות הראשונות
האלו:

ציור יד. (עלקטרום).

מצד אחד: הלק.

מצד השני: שלשה רשומים שקועים.

מתן נמצאות גם הצאים ועוד הלקים קטנים עד החלק
העשרים וארבעה.

בעבור ארבעים שנה בערך, טבעו הלידים מטבעות של
זהב נקי ואחת מתן משקלה 248 גרן נמצאת בהמוזעאום הכריטי
ולא יש צורה יותר השוכה למטבע:

ציור מז. (זהב).

מצד אחד: ראש אריה ופיו פתוח.

מצד שני: הלק בלי שום כתובת כי אם מרובע שקוע.

מאלו המטבעות נעשו גם הצאים.

ציור מו. (זהב).

מצד אחד: ראש אריה מימין מביט על ראש שור משמאל.

מצד שני: הלק עם שני מרובעים שקועים.

משקלה 125 גרן.—

המטבעות האלו נטבעו בסרדים על ידי אליאטום וקרזום,
הירודוטוס מספר כי קרזום שלה להחיכל בדלפי, אליל זהב
בתמונת אריה, גם סופרים אחרים מוסרים לנו כי בסרדים עכדו
לאליל בתמונת אריה, המטבעות האלו (ט"ו ט"ז) נתגלו בהורכות
הקרובות בשלשים מיל לסרדים.—

סרדים היתה בימי היוונים עיר הבירה של הלידים, מקום

העיר היה בעמק הר טוטולום על שפת נהל מיאנדר, כימי התלמוד נקראה, ארץ הלודים בשם אסיה (כ"מ פר, מגילה יה, מנהרין כו, וירושלמי סוף כלאים).—

ואנשיה נקראו בשם לודים—"מאבל לודים" (שבת י). מהלודים עברה ההמצאה הזאת טביעת מטבעות לאיי יון וזמה היו הראשונים שהחלו לרשום אותיות על המטבעות (בערך 680 שנה לפני מספר הרגיל).

בהמועאום הכריטי נמצאת המטבע הראשונה שטבעו באינינטון :

צִוּר יוֹ. (כסף).

מ צ ד א ה ד : "שלט" מומינו אות A ומשמאלו אות I.
מ צ ד ש נ י : ארבעה מרובעים על שנים מהם אותיות I N
משם AIFINTON.

ולכן בצדק מהליטים הסופרים כי אם אמנם הכבוד והתהלה יאתה להלודיים על ההמצאה שהמציאו לטביעת מטבעות, מכל זאת ראויים האינינטים לשבח גם המה על השכלול ששכללו את המטבע ויתנו לה כפעם הראשונה את הכתובת.

גם מטבעות מברזל עשו, בימים הקדמונים, אבל מפני כי הכתבות הזה איננו מתקים זמן רב לכן נבחרו מן הארץ ואינם, ואך אחת כשריד נשארה מהירמאוס מלך הבקטריא (מן 138 עד 120 לפני מספר הרגיל) המטבע הזאת נמצאה בהורבות עתיקות אצל "הותן" — מ צ ד א ה ד : שמו של הירמאוס Hermayasa וכוס עומד לימין, מ צ ד ש נ י : "סמן שקיע" נראה מסמן מספר או שווי המטבע.

גם בהודו הצפונית טבעו מטבעות ברזל במאה הששית למספר הרגיל, גם מארץ הסינים נשארו מטבעות ברזל, והופנים קבלו מהסינים, ועוד עד היום יש ביפן פרוסת נחשת ששויה

היא חלק הארבעים מסענט צרפתי ומשתמשים בה היפנים בשכיל צדקה לעניים. —

באפריקה הפנימית במהוו קורדופן משתמשים במטבע של ברזל ונקראת „הששה“ שווה היא בערך רבע הפראנק. —
 דיוניזיום הראשון בסירקוז (בערך 400 לפני מספר הרגיל) טבע מטבעות של פה, גם נתגלו בליאון מספר רב של מטבעות פה מהקיסרים ספטימוס סוורוס, קראקלה, גיטה, ויוליא דומנה (כמאה השלשית למספר הרגיל). —

גם יש זכר למטבעות מעופרת שטבעו במצרים ובמוקדון, וכהמוזעאוס הכריטי נמצאת מטבע עופרת מפהיליפוס השני. —
 גם נמצאות שרידי מטבעות מזוכית שנטבעו במצרים, גם ע"י מלכי ביצנץ, וע"י כליפי הערביים — אמנם לפי"ד הוקרים רבים, הזוכיות האלו שיש עליהן אותיות ערביות עם שם הכליף או נסיך המאמינים, לא היו בתור מטבעות, כי אם כתור משקלים והשתמשו בהם על פי הרוכ בבתי הרפואות. —

גם מעור נמצאות מטבעות מהספרתנים מהקרתנים ומהרומאים. —

וגם בכינה נמצאו במאה השביעית למספר הרגיל מטבעות מעור. —

והיהודים ?

השאלה הזאת תעלה מבלי משים על שפת הקורא העברי: מה עשו היהודים? האמנם לא טבעו או היהודים שום מטבע? על השאלה הזאת עלינו לענות בשלילה, העם הנבחר שנתן לרוב האומות תורה ודת לא לקח חלק בהתמצאה של טביעת מטבעות, ובאותה התקופה שהוזכרנו 587 שנים לפני מספר הרגיל נשכחה יהודה מממלכה, הארץ נהרבה והעם הלך בגולה, הבבלים כבשו את ארץ ישראל וסוריא, ולכן לא נתפלא כי אין זכר למטבעות היהודים לפני הורבן בית ראשון. —

ממשלת פרס אשר נכרה על כבל נתנה ליהודה את חרותו לשוב להיות עם הפשי בארצו ארץ אבותיו ובשנת אהת למלך כורש מלך פרס (כערך 538 לפני מספר הרגיל, ושנת אהת לאו דוקא למלכותו בפרס כי אם לממשלתו בכבל, כמו שנבאר להלן), הוציא המלך הזה לחרות את עם יהודה, על המלך הזה נבא נביא הגולה: "כי יאמר לירושלים תבנה, ולהיכל כי תוסד, כי הוא יבנה עירי וגליתי ישלה".—

כורש זה שמלך בפרס ומדי עשרים שנה לפני כבשו את כבל החל לחשוב את שנות מלכותו מיום לכידתו את כבל ויטלך בתוכה, וכן רשום בסדר הזמנים לתלמיאוס, כורש מלך אהרי נבונידוס בכבל ויטלך תשע שנים".—

בין סריסי ועבדי הארמון נמצאו רבים מבני יהודה גם מזרע המלוכה, וביניהם היה זרובבל בן שאלתיאל נכד המלך יהויכין, הצעירים האלה נעשו ידידים לרבים מבני הנכר (מהפרסים האדונים החדשים) אשר נלוו על עם ה', ויחלו בהשתדלות נמרצה אצל המושל החדש, ויצליחו כי כרוז יצא בשם כורש, לאמור לאסירים צאו ויעבר קול ומכתב ככל מדינות מלכותו לאמור: "מי ככם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל לירושלים אשר ביהודה ויבן את בית ה' אלהי ישראל".—

עם עליית הגולה מוצאים אנו התיסדות של "קרן לאומי" לטובת התנועה הגדולה הזאת, והסופר הגדול של הזמן ההוא עזרא, מוסר לנו: (עזרא ב' ס"ה ס"ט), ומראשי האבות כבואם לבית ה' אשר בירושלם התנדבו לבית האלהים להעמידו על מכוננו, ככהם נתנו לאוצר המלוכה זהב, דרכמונים שיש רבאות זאלף, וכסף מנים המשת אלפים, וכתנות כהנים מאה".—

זאת היא הפעם הראשונה שאנו מוצאים את היהודים משתמשים במטבעות נקובי שם.—

האדרכמון או האדרכון כמו שנקראה במקום אחר (עזרא ה' כ"ז) היתה המטבע הראשונה שמבני הפרסים, והיתה של

זהב, נמכעה ע"י דריוש היסטספוס (הי בערך 225 שנים לפני מספר הרגיל).

ציור יח. (זהב).

מצד אהד: איש בראש מוכתר דורך קשת".

מצד שני: "מרובע חלק"

הערוך (עפ"י ד"ר קוהוט) ערך "דריכונ" אומר: בלי dareicos מין מטבע פרסי ויש מהן כסף ויש מהן זהב, הר"ע מברטנורא כותב על דרכונים: "המטבע של מלכות מדי שעלו עמהן מן הגולה".

ויתאימו בזה דברי הר"ע מברטנורא לדברי רבים מהחוקרים

שמיחסים מביעת ה"דריכוס" לדריוש המדי'.

הסופר בתלמיוזאוס אומר כי מלת דרכמון לקוחה מהערבית.

וגזנום משער כי נלקחה ממלה פרסית "דארא" היינו "מושל".

הח' מר טהומאס מהליט כי השם הפרסי "דריוש" או

"דאריוס" נלקח מהפועל "דאשטאן" בלשון פרסית הקדומה:

אהו, קנה, ולפי"ו כינו את האלהים בלשון החיא "דאד דאר"

היינו "אוהו המשפט" ועל פי המושג הזה, מהליטים החוקרים

וביניהם גם הפרופיסור רוולינסין האנגלי, נהיה השם דריוש, וגם

המטבע הפרסית הראשונה, דריכוס" הוא ה"אדרכונ" וה"דרכמון".

ד"ר לוי מברסלוי כותב השערתו כי אדרכונ והדרכמון

נלקחו משרש "דרך" עפ"י הציור אשר על המטבע, איש דורך

קשת".

כמו שהזכרנו לעיל הנה נמכעה המטבע הראשונה האדרכונ

ע"י דריוש היסטספוס בערך 225 לפני מספר הרגיל, וזה הלא

ט"ז שנים אחרי הרשום של כורש, ולכן עלינו לעיין בסדר

הזמנים האלה:

אמנם כי הכרוז יצא מפי כורש ככתוב בעזרא (א') אבל

הגאולה השלמה לא יצאה אל הפועל בימיו, כי בעודם מכינים

את עצמם לבנות את החיבל קפצה עליהם רוגזם של צרי יהודה ובנימין, המה השמרונים שהיו מדפים את ידי עם יהודה וביתבים עליהם שטנה "כל ימי כורש מלך פרס ועד מלכות דריוש מלך פרס" (עזרא ד') גם כתבו שטנה אל המלך אחשורש שהוא קטבו בן כורש שעלה על כסא המלוכה בערך 529 שנים לפני מספר הרגיל, ומלך "שבע שנים, אחרי מותו מלך תחתיו ארתחששתא שנודע בשם "סמרדוס המני" שמלך אך בשבעה ירחים, וגם אליו "כתב בשלם מתרדת טבאל ושאר כנותו כתב הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמית" ושטנתם של צרי יהודה ובנימין אל המושל מעצמו הזה עשתה פרו כמו שמספר לנו עזרא (שם), באדין בטלת עבדות בית אלהה די בירושלם והות בטלא עד שנת תרתין למלכות דריוש מלך פרס" (היינו עד שנת 520 לפני מספר הרגיל) י"ה שנים אחרי רשיונו של כורש, ואז (מספר לנו עזרא ה') התנבאו נביאי הזמן החוא הגי וחזריה, ובהתעוררות הזאת קמו ורובכל בן שאלתיאל וישוע בן יוצדק לבנות בית ה' בירושלם, "ועמחון נבואית די אלהא מסעדין להין" —

אחרי שדריוש נתן צו לבקר את הרשיונות שנתנו בזמן כורש (שם ו') נתנה הדרת בשם דריוש לחדש את הרשיון לבנות בית ה' בירושלם, והמלאכה נשלמה ביום השלישי לירח אדר שנת השש למלכותו של דריוש (15 לפני מספר הרגיל). —

טבל אלה הדברים המסופרים פה מוכן כי ה"דרכמונים" שנזכרו בעזרא אחרי פרסומו של רשיון כורש, לא נטבעו עדין באותו הזמן (38 לפני מספר הרגיל), ובאמת ככל הזמן החוא משנת אחת לכורש עד שנת שבע לארתחששתא (משנת 38 עד 45 לפני מספר הרגיל) משך של חמישים ושבע שנים, לא נמצא כל זכר להסופר עזרא, ואך בשנת השבע לארתחששתא מוצאים אנו: (עזרא ו') "חוא עזרא עלה טבכל וחוא סופר מהיר בתורת

משה אשר נתן ה' אלהי ישראל, ויתן לו המלך כיד ה' אלהיו עליו כל בקשתו" מובן כי כל הדברים שקרו לפני הזמן החוא, ספר עזרא כסופר דברי הימים, ולכן במסרו לנו את ערך הכסף שאספו עולי הגולה וראשי האבות לקרן הלאומי, מנה ערכם בערך המטבעות שכבר יצאו או בארין פרס ומדי, לשש רבאות ואלף דרכמונים. — ועיין מה שכתבתי לעיל (צד ל"א) בענין האדרכנים שזכרו בס' דה"י).

בפרשגן הנשתון שנתן המלך ארתהשסתא לעזרא הבחן הסופר, סופר דברי מצות ה' והקיו על ישראל (שם) כתוב: „וכל כסף וזהב די תהשבה בכל מדינות בכל עם התנדבות עמא וכהניא מתנדבין לבית אלהים די בירושלם, כל קבל דנה אספרנא תקנא בכספא דנה תורין דיכרין אמרין ומנחתהון ונסכיהון ותקרב המו על מדכחא די בית אלהים די בירושלם ומה די עליך ועל אחיך ייטב בשאר כספא ודחכא למעבד כרעות אלהים תעבדון“.

מפרשינו הראשונים וגם האחרונים הבינו את פירוש הדברים כפשוטם: כי המלך הפרסי דרש שכראשונה יעתמשו בהכסף להקריב קרבנות על המזבה בירושלים, למען שלומו ושלום ביתו כדברי הכתוב (שם ו' י') „די להון מהקרבין ניהוחין לאלה שמיא ומצלין להי מלכא ובנוהי“, ובשאר הכסף והזהב יעשו כפי שימצאו נכון על פי הפין אלוהיהם. —

אבל סופרי העמים, וגם היוסיפון (כקדמוניותיו ט' ה') הבינו בהדברים האחרונים האלה רמו לרשיון להתיר את הכסף והזהב למטבעות וזה האהרון (יוסיפון) טועה גם לשים את ניתן הרשיון הזה את המלך קסרקסס במקום „ארתהשסתא אורך היד“.

ועל הטעות הנסה הזאת נשען הח' הצרפתי די סולסי ויבן את יסודו כי עזרא הכופר היה הראשון שהחל להטביע מטבעות בישראל ואליו הוא (די סולסי) מיוחס את השקלים והצאי השקלים, ובעקבותיו הלך גם הסופר לנרמונט, וימים רבים

התהלך השבוש הזה בין החוקרים, עד שהוקו עליהם דברי החכמים מדרן סיקס וד"ר טרצבכר (היהודי) ובראיות הוקות הוכיחו כי אין שום יסוד להדעה הזאת של די סולסי.

א) אין להשקלים הידועים אותו הטפוס שיש להמטבעות הפרסיות.

ב) התואר "קדשה" או "הקדושה" שבו נקראת ירושלים במטבעות האלו (עיין להלן פרק ה') מוכיח כי המטבעות הללו נטבעו זמן מאוחר אהרי שנת 176 לפני מספר הרגיל, יען שאין אנו מוצאים על שום מטבע לפני הזמן ההוא התואר "קדוש" או קדושה".

ג) הסנהג לרשום את המספרים באותיות על המטבעות כמו בהשקלים א' ב' ג' ד' ה' אין אנו מוצאים לפני שנת 368 לפני מספר הרגיל.

ד) המופת הזה הוא היותר חזק כי משקלם של השקלים הוא שזה להסלע של תלמי עיפנוס (החמשי) שהי 204 לפני מספר הרגיל ולהסלע של בנו תלמי פהילומטר (הששי) שהי 168 לפני מספר ר'. —

דין הגנה ההוכחות האלו לחוכיה כי עזרא הסיפר שהבין את לבו לדרוש את תורת ה' לחקרה ולדרשה, לצרפה וללבנה, ולמד על מנת לעשותה, ואשר הצליח בזה מאד, וכמאמרם ז"ל, ראויה היה עזרא שתנתן תורה על ידו, המנהיג הגדול הזה לא טבע מטבעות עבריות כי אם הסתפק, להשקיל חכסף והחב כסף בכרים שש מאות וחמשים, וכלי כסף מאה לכברים, וחב מאה כבר, וכפורי וחב עשרים לאדרכנים אלף וכו' וקבלו הכהנים והלויים משקל חכסף והחב והכלים להביא לירושלים לבית אלהינו (עזרא ה').

לכד האדרכון החב שהוכרנוהו לעיל וחבאנו את צורתו (ציור י"ה). היו עוד מטבעות פרסיות של כסף שנקראו אצל היונים סיקלוס מדיקוס. (עיין לעיל צד ל"ט), צורתה וטפוסה של המטבע

כסף היתה כמו הדריכוס הזהב, ומוצאים אנהגו זכרה בפעם הראשונה בנחמיה (ה' ט"ז) : „והפחות הראשונים אשר לפני הכנידו על העם ויקחו מהם כלהם ויין אחר כסף שקלים ארבעים“.—

עשרים מטבעות כסף כאלו היו באדרכון הזהב, אבל משקל השקל כסף הזה היה קל מאד, הסופר קסנופון מציגו למשקל של $7\frac{1}{2}$ אוכול של אטמיק, כל אוכול היה 11^{25} גרן ולפי"ז היה משקל שקל הכסף הפרסי 84^{83} גרן.

וכמו שהבאנו לעיל היה השקל הכבד היינו חלק הששים מהמנה מלך" 16^{83} גרם או 252^{88} גרן, תהיה המטבע הפרסית הזאת חלק השלישי מהשקל הכבד, שנחמיה העריכו בחיותו בכבל, ולכן מבינים אנהגו היטב את דברי נחמיה (י' ל"ג), והעמדנו עלינו מצוות לתת עלינו „שלישית השקל“ בשנה לעבודת בית אלהינו" הנה מכורר בזה מדוע בחר נחמיה „שלישית השקל“ כי שלישית השקל הכבד היה השקל הכסף הפרסי העובר לסוחר, וזה שהיו שוקלים עולי הגולה בכל זמן היותם משועבדים לפרס.—

סלעים.

ממותו של נחמיה בן הכליה עד אשר בא הקין לממשלת פרס אין לנו זכרונות חשובים מפעולות עמנו ומעשיו בארץ יהודה, על כל התקופה החיה כמו השלך הם, ואפשר מאד שעולי הגולה מצאו מנוחה כי נעשה תחת מלכי החסד של הפרסים, ולא סבלו צרות ורדיפות ולכן חסרים לנו פרקים רבים מימי התקופה החיה. —

מאהרית ימי ממשלת הפרסים נשארו לנו אמנם זכרונות לא כל כך נעימים, היו פחות שהבכירו אכפס על תושבי יהודה ובעת המריבות בין הכהנים בירושלם, בא בנות אחד מפרוסי המלך שנמנה לפחה, ויבוא אל הקדש פנימה, וירעין וירוצין את היהודים שבע שנים. —

אבל למקרים אחרים של רדיפות אין כל זכר, ולכן יכול היות כי אם אמנם קרן עמנו לא הודם במאומה, אבל הסתפקו בזה שלא הפריעום מעבוד את אלוהיהם כאשר עם לבכם, וישבו בטח בארצם כל עת עמוד ממשלת פרס. יוסיפון כקדמוניותו (י"א ז') מספר כי בנות שם מס על היהודים לשלם מכל עולת המיד הנקרבה על גבי המזבח המשיים דרכמות והדרכמות האלו היו שקלי הכסף הפרסיות שהוכרנו לעיל, ושנחטיה הערובים בערך "שלישית השקל", כמו שהבאנו לעיל (בפרק החולף).

בשנת 332 לפני מספר הגדול נפלה ממשלת פרס לפני מלך המקדונים, אלכסנדר בן פהיליפוס, ואהרי כבשו ארצות רבות באסיה הקטנה שם פניו אל סוריה ופלשת.—

ההגרה מספרת על אודות פגישתו של המלך הגדול הזה עם "ידוע" הכהן הגדול שראה בתמונתו, דמות איש האלהים אשר הזה בחלומו, וכי הכהן הגדול הזה השפיע עליו לתת זכויות והנהגות גדולות לעם יהודה.—

לפי דברי היוסיפון בקדמוניותיו (י"א ה') "נתן אלכסנדר רשיוס גמור להיהודים לשמור את חוקי תורתם ולתיות הפשים מלשלים מס בשנת השמטה, וגם פטר את שמרון מכל מיני מס ומכס".—

די סולסי שנה בראשונה ליחס את השקלים וחצאי השקלים להכהן "ידוע" הזה, ואמנם חזר מדבריו אהרי כן ליחסם לזמן יותר מוקדם לעזרא הסופר, אבל גם החלטתו זאת נתבטלה כמו שבארנו לעיל.—

כאשר באו הארצות האל תחת ממשלת המקדונים נטבעו מטבעות חדשות בארץ, מטבעות אלכסנדרוס¹ ולהמטבעות החן היו מהלכים בארץ יהודה בכל ימי ממשלתו שארכו כ"ב שנים. אלכסנדר טבע מטבעות זהב כסף ונחשת, שקלי הזהב לקחו את מקום הדריכום, או האדרכון הפרסי, ונקראו בשם: "אלכסנדריוס" Alexandrius, ובמקום שקלי הכסף טבע מדרכמות ודרכמות.—

ציון ימי. [א] (כסף).

ט צ ד א ה ד: "ראשו של אלכסנדר".
ט צ ד ש נ י: "איש יושב על כסא וכירו יונה". ורשום ביונית שמו של אלכסנדר.

בארץ ישראל נטבעו מטבעות כאלו בהערים סקיטופוליס (בית שאן) בשמרון, עיר רבת הערך באותו הזמן שממנה נפרשו

שלש דרכים, האחת צפונה מדמשק, השניה מזרחה מבצרה אשר
בערב, והשלישית מערבה מירושלים, גם היה משם הדרך להערים
עכו והיפה. —

גם נטבעו מטבעות כאלו בשיקמונה (היפה) בעכו וגם
ביפו. —

כבתי המוועאום אשר בוינה, ברלין, פריז, וקיפנהגן נמצאות
רבות מהמטבעות האלו שרשום עליהן אותיות IOH על שם
העיר IOHHA (יפו). מיפו הובאו המטבעות האלו לירושלם,
והמה הסלעים שבהם השתמשו היהודים לשקליהם.

אחרי מותו של אלכסנדר הגדול, לא יכלו הבאים אחריו
לחזיק מעמד, והמריבות בין התלמיים והסילוקיידים התפרצו
בחוקה. יהודה היתה לכדור המשחק המטולטל בין הלוחמים,
והסלעים של סליקום הראשון ניקטרו התהלכו אז בארץ:

צִיּוֹר יַמָּי. [י] (כסף).

מצד אחד: "ראשו של נקטור".
מצד שני: "איש יושב על כסא וכידו יונה", וסביב כתוב
יונית: "סיליקו המלך".

תחת הכסא נמצאות אותיות יונית ד"י לאות כי נטבעו
בעיר דיוספוליס (לוד) שהיתה עיר רבת המסחר והיתה ידועה
בזמן התלמוד בתגריה, ובכית חרושת לבלי הרס (מסכת
כלים פ"ב). —

גם התהלכו בארץ הסלעים. שנטבעו בערי צור וצדון כחקוי
למטבעות הכסף של התלמיים.

סליקום היה שר צבא תלמי שוטר (כשנת 382 לפני הרבן
בית שני, 312 לפני ספירת הנוצרים) ובגברו על צבאות אנטיגנוס
אחד משרי צבאות המקדונים ויבס על יד העיר עזה ויכריעם,
החל לחשוב סדר הזמנים מנצחונו זה, וגם היהודים קבלוהו

ותהי השנה ההיא השנה הראשונה לשטרות ולמספר הזה מנו היהודים דורות רבים, ובארץ תימן ימנו ולער היום. —
 התלמיים טבעו את סלעיהם במשקל הכנענים, ומשקל הסלע היה 14¹⁰ גרם קרוב למשקל השקל של הכבר העברי מימי הזקיהו (עיין לעיל צר ל"ה) וכמו שאמרנו גם הסילויקים אחרי התלמיים עשו את הסלעים כטיפוס התלמיים ממש, והם נקראו כפי חז"ל בשם, סלע צורי".

ציור ב. (כסף).

מצד אהד: "ראש".

מצד שני: נשר מביט לשמאל" ומכיוו רשום, שם העיר והשנה שבה נטבעה המטבע".

ועוד סלעים רבים בטפוסים שונים אבל כולם במשקל אחד שעליו נטבעו אחרי כן השקלים העברים. —
 ה"ל (בכורות מ"ט) הושבים, מנה צורי" ו"סלע צורי", ורב יהודה אמר רב אסי (שם) כל כסף האמור בתורה סתם, כסף צורי, הערוך אומר: "כסף צורי הוא סלע צורי הוא ד' דינר, כסף מדינה הוא סלע מדינה, פלגי דוזוא הצי דינר" ור' יוחנן (שם ג'), כסף האמור בתורה סתם סלעין, דנביאים ליטרון דכתובים קנטרין, חוץ משקלי עפרון". —

גם התרגומים על התורה מתרגמים "סלעין", ואך ביטי המשנה החלו לקרוא את השקל השלב בשם סלע (ע"ש הסלעים הצורים) וההצאים בשם שקל בדבריהם (כ"מ ל"ז שבועות מ"ג) המלוה את חבירו על המשכון ואכד המשכון אמר לו סלע הלוייתך עליו ושקל היה שות וכו'. —

היוצא לנו מדברי חז"ל במקומות שונים בתלמוד השבו היהודים תמיד על השכון משקל סלע הצורי הזה, כמו בעת שטבעו מטבעותיהם העבריות כן גם בעת שהשתמשו בסלעי

העמים, וככה עלינו לסדר סדר המטבעות הנזכרות בדברי הו"ל.
הסלע או השקל: ד' דגריין או כ"ד מעין, כל מעה 16
 שעורין, נמצאת הסלע או השקל משקלו
 884 שעורין.

דינר או זוז: רבע השקל, והיה של כסף, גם היה דינר
 זהב ששווה היה כ"ד דינרין כסף בהוספת
 דינר אחד לקלכון היינו שבר הליפין להחלפין.

משקל הדינר כסף היה שש מעין, היינו 96 שעורין. —
 נזכרו בתלמוד: "דינר גרריון" (מס' ערובין י"ט) ע"ש הקיסר
 גורדיאנוס, ו"דינר הדריינא טריינא שייפא" (ע"ז נ"ב) שנזכר ע"ז
 בפרק ט' — ו"דינר נייקא" שנפסל ע"י המלכות (כ"מ מ"ח)
 "דינר זיינקא" (בתובות ס"ו) והוא דינר הזהב. —
 לפי"ד הה' צוקרמן מלת "זיינקא" היא מלשון פרסי
 "סיאנקי" עיר בפרס. —

נחלקו האמוראים בהחבדל שבין דינר זהב סורי לדינר זהב
 צורי: ר' אסי אומר מנה צורי הוא דינר ערבא, ור' הנינא אומר
 אסתרא סרסא דמודכנא תמניא כדינרי חמש מנייהו לפדיון הכן
 שהם סלעים או שקלי התורה, ור' יוחנן סובר שסלעי הכבוד שוים
 לסלעי צורי (בכורות מ"ט). —

בהלכות גדולות (הל' בכורות) נזכר דינר שש דנא,
 היינו כל שקל היה שלשה ששה ושליש — מלת ששדנא לפי
 דברי הה' צונץ הוא מלה מורכבת מן שש דנקא, היינו טעה,
 כי דנקא ומעה היינו תק. —

אסתירא או טרעפיקא: הוא הצי הדינר, נזכר (יומא ל"ה)
 שהיה שברו של הלל הזקן ככל יום
 מאי טרעפיקן? א"ר ששת אסתירא
 ובמז' אסתירא? פלגא דזוזא, כל"ר
 Stater. וכערוך השלם ערך אסתירא

מכאן : אסתירא סורסיה, סלע סורית (ועיין פ"ק דקדושין ד' י"א — ב"ב קס"ו, ב"ק ל"ו ועוד).

אספרי : רבע הדינר ברומית Asprum.

נהלקו הז"ל כמשנה (עדיות פ"א מע"ש פ"ב) ב"ש אומרים כל הסלע מעין וב"ה אומרים שקל כסף ושקל מעות, הרנין לפני חכמים אומרים בשלשה דינרי כסף ודינר מעות, ר"ע אומר שלשה דינרין כסף ורביעית, ר"ז טרפון אומר ארבעה אספרי, והערוך אומר : הכסף נהלק לה' חלקים ד' חלקים נקראו אספרי, ורב האי גורם אצפרי פי' התיכות של כסף. —

איסר : ברומית as או assarius.

זוה הוא איסר האיטלקי (קדושין ב') פרוטה שאמרו א' מה' באיסר האיטלקי ובמקום אחר (ב"מ ס"ז) "ולא באיסרו הכא לידו" — גם מצאנו, עד שיראה איסר שבנגד לבו (כרכות ל') ומפרש הערוך מפני שהאיסר הוא מטבע קטנה אם לא ישוה ויעיין לא יראנה בארץ בעת שהיא מכונת ומוטלת כנגד לבו".

פנדיון : שני איסרים, ברומית : dipondius או dupondius.

מסימם : חצי איסר (ירושלמי קדושין פ"א).

טריסית : שלישית האיסר, (שבועות מ' ומדרש איכה פסקא "רבתי בגוים") א"ל לאומנא סב לך טריסיתא כן היא הגירסא הנכונה, ולא "טרימיתא", (ועיין להלן פרק ז' שנוכיר המטבע הזאת בין מטבעותיו של הורדוס).

קורדנטים או קורדנטים : רביעית האיסר ברומית quadran (ירושלמי קדושין פ"א) נקרא גם קונטרינק (קדושין י"ב).

גם נזכרו מטבעות קטנות "ארגרון" (ב"ב ה', ותוספתא פ"ד), "כולרין" (מדרש שה"ש פ"א א'), "לומא" (ע"ז ל"ד)

„מלוטא“ (כרבות כ"ג) וכולן מטבעות קטנות הן כמו המעה שהשתמשו בהן לצדקה לעניים.—
על המטבעות העבריות הנזכרות בתלמוד נדבר בשניע אליהן.—

ובזה הבאנו אך את המטבעות של העמים שבהן השתמשו היהודים, וכאותה התקופה שהזכרנו. התקופה התלמית והסיליקית השתמשו היהודים בארצם בסלעי התלמיים והצורים.

בין הככבים המעטים שהופיעו אז על שמי היהדות יהשב בלי ספק שמעון בן הוניו הראשון (כערך 300 לפני מספר הרגיל) שהיה נשרי כנסת הגדולה, ואשר האגדה שמה מהורה עליו ותעטרהו עטרת ספורים נפלאים, בשני התלמורים, הכבלי והירושלמי, ובן סירא (בן דורו) לא מנע מלספר שבחיו ומעלותיו של שמעון הצדיק כמו שקראוהו הו"ל.—

שמעון הצדיק עשה תקונים רבים בירושלם: חוק בדקי הבית והיכל הקודש, המשיך מים היום מעין עיטם ממרחק שעות העירה דרך תעלה בצנורות של נהשת ויחפור גלת מים תחת יסוד המקדש ויהי די מים להעם היושב בכירת יחודה.—
כל אלה אמנם עשתה ידו, אבל לא עלתה על דעתו להטביע מטבעות עבריות, וישתמש גם הוא בסלעי הסיליקים והתלמיים.—

אחרי מותו התפרצו המלחמות בין הסיליקים והתלמיים על אדות מדינת „הילת סוריא“, והמריבות האלו נגעו לרעה גם כנורל יהודה.—

דברו ימי יוסף בן טוביה ועלותו לגדולה ע"י תלמי איירגטוס שזכה להיות הוכר המסים בחילת סוריא וצור, ידועים היטב, והוא נשא את המשרה הזאת עשרים ושתיים שנה עד ימי תלמי פהיליפטר הרביעי (כערך 22 לפני מסה"ד) ואם אמנם העשיר יוסף את ארץ יהודה בכלל ואת ירושלם בפרט, וכזמנו התפתחה בירושלים הכמת החרשים, הציוור, הפיתוח, וההיטוב,

אבל הרשיון להטביע מטבעות לעמו לא נתן לו וגם הוא השתמש במטבעות הזחב והכסף אשר להתלמיים, ותהינה המדרכמות לסלעים ולשקלים גם אחריו.

ובאשר עלה אנמיוכוס הגדול מהסילייקים וינצה את התלמיים, והכרי חוּעַד הגדול שבירושלים נכנעו לפניו, נטה להם חסד: „ויצו על שריו להושיב את הערים הנשמות לחזק את ברק בית המקדש, להדשו ולפארו, ולכל נדחי ישראל אשר ישוּבו ירושלימה עד חדש תשרי יקרא דרור ממשא מלך ושרים על משך של שלש שנים, ואין לזר שאיננו יהודי לבוא אל המקדש בלתי רשות היהודים“.

ועוד הנחות וזכויות שונות, נתן להם אנמיוכוס שנשארו כהקפן עד ימי המלך סילייקוס פהליפטר הרביעי“.—

ה.

טבעין.

אחרי מות המלך סיליקוס פהליפטר הרביעי (175 שנים לפני מספר הרגיל 245 לפני הורבן הבית) עלה על כסא המלוכה אנטיוכוס עפיפנוס הרביעי וזמנו החלה תקופה חדשה בדברי ימי היהודים שבה עמדו בני עמנו במלחמת מנן בעד חרותם ופדות נפשם, והתקופה ההיא נשארה לזכרון עולם בדברי ימינו.—

לאנטיוכוס המושל העריין עזרו גם בוגדים מכני עמנו חמה המתיונים שאמרו להתכולל בין היונים, ולחשביה את התורה ומסורת אבות, כהשו במצות מעשיות, ונשאו והללו את דרכי הגוים, ויאמרו ליצור יהדות חדשה אשר תתאים למנהגי וחוקי היונים, וישתמשו בתחבולות רשע, וילשינו על הורקנוס בן יוסף ממשפחת טוביה כי שם ירו את המלך תלמי והורקנוס מרוב פחדו נחמת המלך העריין שלח יד בנפשו.

גם על חוניו חבן הגדול הלשינו הבוגדים ויהרפוהו מהכחונה ויטברו את כהונתו לאהיו ישע, יוון, שהיה אחד מבני כרית הבוגדים וישלם הבוגד הזה לאנטיוכוס מט שנתו ארבע מאות וארבעים ככר, גם הבטיח לשלם עוד מאה וחמשים ככר מט שנתו אם אנטיוכוס ירשה לו ליסד בירושלים „בית משהק“ ללמד את צעירי יהודה התעמלות בדרך צעירי היונים, ובקשתו נעשתה וסופר „ספר ההשמונאים“ המוסר לנו את

הפרטים האלה כספר כי הכהן הגדול החדש הזה בנה במצורת אקרא כקרן צפִינית מערבית להיכל ה' ,בית משחק" ויצו לכל בחורי כה לשחק בו במסוה על פניהם, ויפרצו הוקות היונים בכל העיר ויהפזו ללכת אל בית המשחק להתפתל ולהתנגח בהנית ורומח לרוץ במעגל ומערכה ולשחק במשחק הכדורים, גם שלה הכהן הגדול הזה רבים מצעירי יהודה לעיר צור להתכונן על השחוק הזה שמה וכידם מנחה ,שלוש מאות דרכמות כסף" לקנות זבחים להרקלוס. —

והדרבמות האלו שנקראו ככה ביונית, והולגטה קראה אותן didrachmas היו המטבעות המתהלכות אז ביהודה כמו שבארנו בפרק החולף. —

כאשר אין מטרתינו פה לספר דברי ימינו, אעבור על כל המקרים הגדולים שנעשו אז בארץ יהודה, בהתעוררות הרוח על ידי טשפת בני יהיריב, מתתיהו ובניו, שהרימו גם המרד במודיעין הרהוקה מירושלם כשלוש פרסאות וככה גבורתם הנפלאה שאיררו לנו זכרונות נצהיים, ובעברנו על המעשים האלה עד מותו של יונתן שנלכד בפה הערמה ויפול הלל (כשנת 144 לפני מספר הרגיל 214 לפני חב"ש) ושמעון אחיו נתמנה לכהן גדול, ומדברי ימי הנכור הזה שבזמנו החלו היהודים להוציא מוניטין שלהם, נהל הפרק הנוכחי:

שמעון ידע להתהזק ולבצר את הארץ לרפאות את שכריה לקומם את הנחרסות ולהרחיב את גבולותיה ולהסיר שכת סוריא מעל יהודה, ותחי פעולתו הראשונה לבלתי שחר את פני מלך סוריא, לקיים את משרתו. וכזה הראה כי הושב הנחו מהשבות של חירות גמורה, ובחכימו את עצמו למלהמת, החל ברברי שלום וידידות לרימיטייאוס ניקטור השני. —

וכה מספר הסופר הקדמון של ס' החשמונאים (א' פי"ג) ,שמעון הזק את טבצרי ארץ יהודה יוסוכב אותם חומות עבות ומגדלות גבוהות דלתים ובריה וימלא את מסכנותיהם בר ואוכל

ולדימיטריאוס שלה צירים בבקשה להסיר את המשאות מעל הארץ. —

מדיטיטרוס קבל שמעון מכתב ידידות ושלום, והסופר הנזכר מסיים: "ויהי בשנת שבעים ומאה (142) שנים לפני מספר הרגיל 212 לפני הב'ש) וישבר עול הגוים מעל בני ישראל, ומאז החלו לכתוב בדברי הימים ובכל ספריהם, בשנה הראשונה לשמעון הכהן הגדול שר ונשיא ליהודים".

אהרי כשנה והצי כאשר ראה העם את אשר עשה שמעון בהכניעו את אויבי עמו, והרים את קרנו בכבוד גורו אומר: להרות את כל הקורות על לוחות נהשת ולהברם על עמודים בהר ציון. —

הבל כי הזכר הנפלא הזה נאבד מאתנו ואיננו, ומוכרחים אנהנו להסתפק במקור היוני אשר בספר החשמונאים (פ' ד') המוסר לנו פתשגן הכתב ההוא שנכתב ונחרת "בשמונה עשר יום להרש אלול בשנת מאה ושבעים ושתים" (141 שנים לפני מספר הרגיל 211 לפני הב'ש) בשנה השלישית לשמעון הכהן הגדול" אהרי שהמה מספרים את גבורות משפחת יהויריב וביחוד גדולת שמעון בן מתתיהו, המה מוריעים כי קבלוהו עליהם לנשיא ולכהן גדול ומסיימים: "ויואלו כל היהודים והכהנים להיות שמעון נשיא וכהן גדול עליהם כל ימיו עד כי יקום נביא אמת בישראל" ואהרי שמתארים את זכותיו ומה שעליו לעשות, מסיימים: ויטב הדבר בעיני העם לעשות בדבר שמעון. ושמעון הואיל להיות "ראש הכהנים ונשיא על כל קהל ישראל". —

מהכתובת אשר על הלוחות האלו שלצערנו נאבדו מאתנו, מוכה כי שמעון נקרא לא אך כהן הגדול כי אם גם נשיא ישראל, וההערה הזאת עלינו לזכור בדברנו הלאה על דבר המטבעות. —

כי באותה השנה השנה, השלישית לשמעון נהיה הדבר

הגדול ברכרי יטי היהודים כי רשיום נתנה לעמנו להטביע
מטבעות עבריות.

נותן הרשיון הוא אנטיוכס בן דימיטראוס הנקרא כפי
סופרי העמים „אנטיוכס סידטס“.

ובה המה דברי המלך הזה שכתב מאי הים (השמונאים

א' ט'ו).

המלך אנטיוכס לשמעון הכהן הגדול ולעם יהודה שלום!
הנה יצאו אנשים בני בליעל ויאחזו באהות אבותי
ועתה אקים לקחת אותה מידם ולהשיבה אל מכונה הראשון.
לכן אספתי לי היל והכינותי אניות לצאת למלחמה לקראתם
ולהנקם כפושעים אשר שמו שמות בארצי וישחיתו ערים
רבות בקרבה.

ועתה הנה הכינותי לך כל אשר הניחו המלכים לפני
גם הרשות והכה בידך לעשות מטבעות זהב וכסף
בארצך כנפשך, העיר ירושלם תהיה קדושה
וחפשית, והערים הכצורות אשר בנית וכל כלי קרב אשר
אספת יהיו תחת ידיך ואת אשר הכתם למלך ואת אשר
יכון לתת לו נמשתי מעתה ועד עולם והיה בשבתי על כסא
מלכותי והפלאתי עוד את הסדי עמך ואת עמך, והוספתי כבוד
וגדולה להיכל ה', והייתם לשם ולתפארת ככל הארץ.

הנוסחה היונית היא כפי שמרכה מר מדרן בספרו לחוכיה
מוכחת כי אך לשמעון נתן הרשיון ולא לראשי העם שלפניו.

ולא כהחכם די סולסי שמנסחתו מוכח כי הרשיון שנתן
„אנטיוכס סידטס“ היה ליהודים עוד לפני שמעון, מר מדרן
מוכיח כי כל הנוסחאות הן בלשון יחיד ולא רבים, ורכרי
מר די סולסי מיוסדים על יסוד רעוע.

המכתב הזה הוא העד היותר נאמן והמופת היותר חזק
והיותר קדום המעיד על הרשיון כפעם הראשונה שנתנו ליהודים
להטביע מטבעות בכתבם ובלשונם.

ורכרי המכתב: "והעיר ירושלים תהיה קדושה וחפשות"
 מעידים כי אמנם השקלים הירודעים לנו בהכתובת: ירושלים
 הקדושה או ירושלים קדשה נמבעו אהרי נתינת הרשום.
 ולכן כבואנו לסדר המטבעות העבריות עלינו
 להחל ככה:

ציור בא. (כסף).

מצד אחד: "פרה"

סביבו: ירושלים קדשה.

מצד שני: "כד"

ממעל אות א (שנת א')

וסביבו: שקל ישראל.

משקלו של השקל הזה הוא מן 212 עד 216 גראן.

ציור בב. (כסף).

מצד אחד: "פרה"

סביבו: ירושלים קדשה.

מצד שני: "כד"

ממעל אות א (שנת א')

וסביבו: הצני השקל.

משקלו של הצני השקל הזה הוא מן 108 עד 112 גראן.

ירושלים בלי יוד כמו בהשקל הזה ובמחציתו, מוצאים
 אנהנו ביהושע (י' א') בדניאל (כ' י"א) ובעזרא (ה') יש
 המשערים כי היוד נוספה בזמן מאוחר מפני כבוד העיר (עספין
 בספרו Speakers Commentary).

וגם בספרתנו אנו מוצאים חלוקי דעות על שם העיר
 ירושלים אם נכתבה ביווד או בלי יוד.

בספר טוב גימין (ס' ט"ז), ומ"ש ירושלם בלא יוד לא ידעתי אם הוא כדיוק או בטעות, ובתוס' תענית: (ו' ט"ז) לכך אין אנו נותנין יוד בירושלים בין למד למם על שם שלם היינו: "עיר שלם", ובירושלמי (מגלה פ"א ה"ט) "אנשי ירושלם היו כותבין ירושלם ירושלימה ולא היו מקפידין". —

המעריך בס' "אוצר ישראל" אות "ירושלם" מעיר כי השם ירושלם נזכר בתנ"כ תרגו פ'עמים ובכלם ירושלם חסר יוד (הכתיב ירושלם והקרי ירושלים) ורק שש פעמים כתוב ירושלים מלא (ירמיה כ"ו י"ה אסתר ב' ו' דניאל א' א' דהי"א ג' ה' דהי"ב כ"ה ב' ושם ל"ב ט'), גם בלוחות, תל אמרנא" נקראה בשם "אורושלם".

ובמצבת סנהריב (לעיל צד ל"ד) אָרְפְּלִימָּע עם יוד.
 התואר "קדשה" מוצאים אנהנו גם בתנ"כ. עיר הקדש" (ישעיה מ"ח ב' — נחמיה י"א א').
 בהשקלים משנת ב' והלאה ירושלים כתוב כבוד ורשום כמקום קדשה, הקדושה. —

ציור בג. (כסף).

מצד אהד: "פרח"
 סביבו: ירושלים הקדושה.
 מצד שני: "כר"
 ממעל אותיות שב (שנת ב').

וסביבו: שקל ישראל.

משקל השקל הזה הוא 215 גרן. —

ציור כד. (כסף).

מצד אהד: "פרח"
 סביבו: ירושלים הקדושה.

מ צ ד ש נ י : "כד"

ממעל אותיות שב (שנת ב').

וסביבו : הצ' השמל.

משקל הצ' השקל הזה הוא 99 גרן.

צ'ור כה. (כסף).

מ צ ד א ח ד : "פרה"

וסביבו : ירושלים הקדושה.

מ צ ד ש נ י : "כד"

ממעל אותיות שג (שנת ג').

וסביבו : שקל ישראל.

משקל השקל הזה הוא מן 213 עד 225 גרן.

צ'ור כו. (כסף).

מ צ ד א ח ד : "פרה"

סביבו : ירושלים הקדושה.

מ צ ד ש נ י : "כד"

ממעל אותיות שג (שנת ג').

וסביבו : הצ' השקל.

משקל הצ' השקל הזה מן 100 עד 105 גרן.

צ'ור כז. (כסף).

מ צ ד א ח ד : "פרה"

סביבו : ירושלים הקדושה.

מ צ ד ש נ י : "כד"

ממעל אותיות שד (שנת ד').

וסביבו : שקל ישראל.

משקלו 200 גרן.

את השקל הזה ראה הרמב"ן בכואו לעכו וגם בעל ספר
 "מאור עינים" הר"ע מן האדומים (עיין לעיל צד ז') ואחריו
 הקהו הרב ר' יעקב עמדין בספרו "מנדול עוז" (עיין ציור א.)
 ושניהם לא נתנו תמונתו הנכונה.

ציור כח. (כסף).

מצד אחד: "פרח"
 סכיבו: ירושלים הקדושה.

מצד שני: "כד"
 ממעל אותיות צד (שנת ד').

וסכיבו: הצי השקל.

משקלו של הצי השקל 95 גראן.

ציור כט. (כסף).

מצד אחד: "זר"

בתוכו אות ד (שנת ד').

מצד שני: "שלשה שבלים"

סכיבו: רבע הש.. (רבע השקל)

משקלו 45 גרן.—

אפשר מאד כי מרוב הימים נמהק וחסר ממשקלו גראנים

אחרים.—

המטבע הזאת היא יהודה במינה שנגלתה ראשונה בשנת

תרנ"ה (1898) על ידי ושותפי ר"ג כהן ז"ל ור"ה ליפקין, ועל

ידינו באה אז לאוצרו של המאסף המנוה ה"ר יהודה המבורגר

ז"ל בפרנקפורט דמיין, ואהרי מותו באה גם המטבע הזאת עם

כל אוצרו הגדול אל המוזעאום הבריטי בלונדון (עיין לעיל

צד ט"ו).—

טרם שנמשיך דברינו על השקלים, הושב אני לנכון לדבר על זמן טביעת המטבעות האלו.

שמעון נהיה לנשיא ישראל על פי החלטת אסיפת העם בשנה השלישית כאשר הבאנו לעיל את פתשן הכתב, ובאותה השנה קבל הרשיון מאנטיוכוס סידטס, להטביע מטבעות. — על פי זה אין כל ספק כי אותה השנה שתהל להטביע את המטבעות השב בלי ספק לשנה א' היינו שנה השלישית לכהונתי של שמעון. —

המנוה המבורגר מפד"מ המומחה הידוע במטבעות, מתנגד אל הרעה המוסכמת ומוחלטת כי השקלים האלה יצאו מאת שמעון המכבי, ובספרו שהזכרנו לעיל (צד ט"ו) מחליט: כי ברור אצלו אשר השקלים והצאי השקלים משנת א' עד שנת ה' נטבעו במשך הד' שנים ושלישה רבע השנה, שבהם נלחמו היהודים נגד אספסינוס וטיטוס, היינו משנת ס"ו עד שנת ע' למספר הרגיל. ומביא כמסכימים להחלטתו המזורה הזאת את המלומדים: ד"ר הימהוף בלוטר, ריינך, סיקסט, וגם את בנו של מר המבורגר, קצת מומחה לאותו דבר. —

אבל האמת היא כי אותו החכם טהורר ריינך שמר המבורגר מביאו כתנא דמסויע ליה חוד מדבריו בספרו בתוצאה החדשה, ובל אלה החכמים שהזכירם מר המבורגר למסכימים אל הרעה הזאת נגדו אחרי התחלטה הראשונה של מר ריינך בתוצאה הראשונה של ספרו הצרפתי „מטבעות העבריות“, אבל בהכשל עוזר מוכן כי נופל גם העוזר, וכיון שמר ריינך בעצמו מטל את סברותיו הלא גם ההסכמות בטלות טאליהן, והטעמים לבטול הרעה הזאת הנם ברורים למדי, המופת היותר הותך הוא התגלות המטבע, שקל שנת ה'. —

ציור ל. (כף).

ה צ ר ה א ה ד : מ מ ו ש ט ש ט ט ב ל י א פ ש ר ו ת ל ק ר א א פ א ו ת א ח ת

מצד שני: "בר".

ממעל אותיות **שק** (שנת ה').

וסכיבו: **שקל י...** (שקל ישראל).

משקל השקל הזה הוא 218 גרן.

המטבע היחידית במינה הזאת נגלתה בשנת תרל"ו (1876) ונטבעה ראשונה ציורה בספרו של מר מרדן (תוצאה אחרונה 1881), ומציאותה מכטלת דעתו של מר המבורגר כי השקלים האלה נטבעו בזמן המצור על ירושלים ע"י אספסינוס וטיטוס. בידוע החלה המלחמה נגד אספסינוס וטיטוס בה' אלול (ספטמבר) שנת 66 למספר הרגיל ובלתה בספטמבר (אלול) שנת 70 למספר הרגיל, והיו לפי"ז ארבע שנים רצופות תמימות בלי שלשה רבעי השנה כלל, שאפשר היה לכנותם בשם שנת ה'.

גם יש לנו עוד ראיה מוכחת כי בימי המרד לא נטבעו השקלים האלה: ידוע היטב, כמו שנבאר להלן, שנמצאות מטבעות רבות מפולמס "בר כוכבא", שנקל מאד להוכיח כי היו נטבעות ראשונה בטיפוס הרומי, ובימי המרד טבעו עליהן טיפוס העברי, ונכרות עוד אותיות הרומיות וצורות הקיסרים שנשארו, ועליהן טבעות אותיות העבריות, מדוע אין אנו מוצאים ולא מצאו עד הנה, אף שקל אחר או חצי השקל, טבועים על דרכמה או דינר רומי כמו שנמצאות מטבעות "בר כוכבא" לרוב, האין זאת ראיה גמורה כי השקלים והצאי השקלים נטבעו בתקופה אחרת, לא בתקופת המרד, כי אם בתקופת שלוח והשקט. —

ועל פי זה מחליטים אנהנו כדבר ברור כי שמעון המכבי בשנה השלישית לבחונתו באותה השנה שהכרו ל"נשיא ישראל" ושנה קבל הרשיוס מאנטיוכס סידטס להוציא מטבעות עבריות החל להוציא את השקלים והצאי השקלים: וככה הוא פדר של שנות בחונתו של שמעון המכבי:

שנת קמ"ב לפני מספר הרגיל (ר"ב לפני הב"ש) מטבת עד ניסן עלה שמעון לבחן בכהונה גדולה אחריו מות אהיו יונתן, מניסן עד תשרי נקראת שנה השניה לכהונתו, בה לכד את גור ויבצר את הומת ירושלם.

בשנת קמ"א לפני מספר הרגיל, (ר"א לפני הב"ש) היא שנה השלישית לכהונתו נקברו עצמות יונתן במודיעין, בה מת אנטיוכס הרביעי, ושמעון שלה צירים לרומא ויקבל את המכתב מדימיטריאוכס, ובי"ה אלול זאת השנה נקבעו לוחות הנהשת על העמודים בחר ציון ושמעון נקרא בשם "נשיא ישראל". —
באותה השנה, מאלול עד ניסן, נטבעו השקלים שנת א' (צירים כ"א כ"ב). —

מניסן ק"ט, עד ניסן קל"ט לפני מסה"ר (ר"י עד ר"ט לפני הב"ש) היא השנה השניה לטביעת המטבעות ובה נטבעו השקלים ותחצאים שנת ב'. — (צירים בג. כד.).

מניסן קל"ט עד ניסן קל"ה לפני מסה"ר (ר"ט עד ר"ה לפני הב"ש) היא השנה השלישית, ובה נטבעו השקלים ותחצאים של שנת ג' (צירים כה. כו.).

מניסן קל"ה עד ניסן קל"ז לפני מספר הרגיל (ר"ה עד ר"ז לפני הב"ש) נקראת שנה הרביעית ובה נטבעו השקלים ותחצאים וגם רבע השקל של שנת ד' (צירים כז. כח. כט.).

מניסן קל"ז עד ניסן קל"ו (ר"ז עד ר"ו לפני הב"ש) היא השנה החמשית, שנשאר לנו ממנה שריד אחד והוא השקל ש"ה שנטבע באותה השנה.

אבל שמעון הלא מת בחדש שבט שנת קל"ה לפני מסה"ר (ר"ה לפני הב"ש), ובלי ספק טבע גם בשנה השישית מטבעות ולכן אפשר מאד כי הכר לנו השקל של שנת ו', ועל פי הכלל "לא ראינו אינה ראינה", וכמו שעד שנת תרל"ו (1876) לא ידעו ממציאות השקל ש"ה ועד שנת תרנ"ה—1898 לא ידעו ממציאות רבע השקל ד' יכול היות כי עוד ימצאו בזמן טן

הזמנים גם השקל יטון (שנת ו') ואז תהיה רשימת ימי כהונתו של שמעון שלמה על פי השקלים שטבע.

אבל פה אתי עוד דברים על מטבעות נחשת שהחוקרים מאהרים טביעתן, לפי דעתי, לא בצדק.

מפתשגן הכתב שהבאנו דבריו, הנה שמעון היה הראשון שקבל התואר „נשיא ישראל“ האפשר להאמין כי לא השתמש כתוארו זה על המטבעות שטבע בישראל?

מה שהשקלים והחצאים יצאו בלי שמו לא יפלא בעינינו כי השקלים והחצאים היו כמטבעות האומה על פי המקובל, ולכן נוכל להבין כי נטבעו בלי הזכרת שמו כלל אבל הלא הוציא גם מטבעות נחשת ועליהן שם את שמו בפרוש ותמה לפי דעתנו: —

ציור לא. (נהשת).

מצד אחד: „כד גדול עם שתי ידים“
סביבו: שנת אחת לגאולת ישראל.

מצד שני: „זר“

ובתוכו: שמעון נשיא ישראל.

ציור לב. (נהשת).

מצד אחד: „ענף ענב“
סביבו: שנת אחת לגאולת ישראל.

מצד שני: „תומר“

מלמטה: שמעון נשיא ישראל.

ציור לג. (נהשת).

מצד אהד : "כנור פתוה"

סביבו : שנת אחת לגאלת ישראל.

מצד שני : "זר" בתוכו, שבולה"

וסביבו : שמעון נשיא ישראל.

נטיתי בזה מדרבם של רוב החוקרים, כי לכד החכם די וואג אשר גם הוא מיהם את המטבעות האלו לשמעון המכבי, רוב החוקרים מיהסים אותן — לפי דעתי — שלא בצדק, לזמן בר כוכבא, אחרי שכדבר ברור הוא אצלם ששמו של בר כוכבא היה שמעון, גם יש מהם שמיחסים אותן לאיזה נשיא בשם שמעון שהוא טבע אותן, אבל לפי דעתי שמעון הנשיא זה הוא שמעון המכבי, שהיה הראשון שהעם הכתירו בתואר, נשיא ישראל" וטבע על המטבעות את תארו זה. —

ד"ר לוי מברסלוי מיהם המטבעות האלו לרבן שמעון בן גמליאל הראשון, וגם מר מדרן בספרו (תוצאה שנת 1864) הסכים על ידו מפני השם "נשיא" שהיה לרבן שמעון בן גמליאל. — וגם גרין מספר זאת כדבר הסתורי.

די סולסי במאמרו בהקובץ Rev. Num. 1865 מיהסן לרבן שמעון בן גמליאל, בן דורו של בר כוכבא. —

ד"ר מרצבכר מיהסן גם הוא לרבן שמעון בן גמליאל נשיא הסנהדרין בעת המרד הראשון, ומוסיף ליהם לרבן שמעון זה גם יתר המטבעות שנושאות השם, שמעון" לכד בלי נשיא ומשער כי מפני איזה סבה בלתי ידועה, הדל בסוף ימיו להקרא בשם נשיא, ויטביע מטבעות על שמו לכד בלי התואר נשיא, ואין אלה, אלא דברי נביאות. —

בהמשך דכרינו נוכיה לדעת אי האפשריות שבהשערה הזאת,

וכל השערות החוקרים האלה נוסדו על מאמר הו"ל (שבת ט"ז ע"א) "הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן לפני הבית מאה שנה", פה מצאו ראיה מוכחת כי בין "נשיאי הסנהדרין" היו שמות שמעון, ולכן שערנו כי "שמעון נשיא ישראל" אשר על המטבעות, מוכרח היה להיות אחד מהנשיאים האלה, אף כי אין זכר בשום מקום שהנשיאים האלה, שלא היו באמת שלטונים מדיניים כי אם ראשי הסנהדרין ולא יותר, מלבד רבן שמעון בן גמליאל הראשון שלקה אמנם חלק בעת המרד הראשון אבל התנגדותו למעשי הקנאים ומתינתו הגדולה איננה מוכחת כלל כי טבע מטבעות מיוחדות לגאלת ישראל בעת שלא היתה אף התהלה לגאולה, אין כל זכר שטבעו מעולם איזה מטבעות. ומפני הטעות הוזה החליטו, כי בעל המטבעות האלו היה שמעון אחד מנשיאי הסנהדרין, והולקים אך מי היה שמעון הנשיא הזה, אלה מיהסים אותן לשמעון בן גמליאל לפני הרבן הבית, ואלה מיהסים אותן לשמעון השלישי בן גמליאל השני בזמן מלחמת ביתר, ועל ידם עוזרים מר דירינבורג ומר המבורגר.

ד"ר לוי מתנגד אל הדעה הזאת, מפני טעם פשוט כי שמעון השלישי מעולם לא בא בהתקרבות את בן כוזיבא מפני שהסנהדרין קבעו מושבם אחרי חורבן הבית ליבנת, ואחרי כן לאושא, ומובן כי לא לקחו שום חלק בהמרד הגדול של בר כוכבא, גם היה ר' שמעון בן גמליאל בזמן מלחמת ביתר צעיר לימים שספק גדול הוא, אם כבר שמש אז בתור נשיא, ולפי דברי גרין היה רשב"ג עוד נער שוקד על בית הספר בפרוץ המרד של בר כוכבא. וימים רבים אחרי חורבן ביתר ספר רשב"ג (ירושלמי תענית פ"ד) על ההורבן הזה. —

אבל כל המשא ומתן הזה הוא לחנם אם ישלימו דעותיהם לדבר אחר, ולדעה אחרת, כי לא רבן שמעון בן גמליאל זה שהיה לפני החורבן, ולא זה שהיה בזמנו של בר כוכבא, טבעו מטבעות הנחשת האלו, או איזה מטבעות אחרות, המה

היו נשיאי הסנתררין, אבל לא „נשיאי ישראל“ כמו שהיה „שמעון המכבי“ שכפרוש כתוב (כס' ההשמנאים) שתארוהו בשם „נשיא ישראל“ — והתואר הזה בלי שום ספק רשם גם על מטבעות הנחשת שמבע בשנה הראשונה, היינו באותה השנה שמבע את השקל כסף שנת א' (ציור כא.).

אבל לכד שלשת המטבעות נחשת האלו טבע שמעון עוד מטבעות נחשת.

ד"ר מרצבכר מזכיר שראת „שקל שנת ג'" נהשת, ממש באותו הטיפוס של הכסף (ציור כה.).

וכאוצרו של מר קלרק בעירנו נמצא שקל נחשת ממש בהטיפוס של שקל כסף שנת ד' (ציור כו.), ומצאוהו בכפר „בית זכריה“ קרוב לירושלם.

אמנם נמצאו מי ששערו שהשקלים האלה טבעו במחשבה לצפותם אהרי בן בכסף, אבל ההשערה הזאת היא כדברי נביאות, שאין לקבלה כוודאית, ויותר יש לשער כי טבעו לכתהלה גם מנחשת כמו מכסף ואפשר מאד שגם בהשנים האחרות נטבעו שקלים של נחשת אבל עדין לא נתגלו; ואין להביא ראיה ממה „שלא ראינו עדין“ (עין להלן פרק ט') דברי על מטבע נחשת יחידה כמינה מוזמן בר כוכבא שנגלתה על ידי).

עוד ירתי מטבעות קטנות של נחשת נמצאות שגם איתן משתדלים החוקרים לאהר עד ימי המרד הראשון נגד אספסינוס וטיטוס ואלו הן:

ציור לד. (נהשת).

ט צ ד א ה ד : כד קטן עם שתי ידיים,

כביבו: שנת שתיים.

ט צ ד ש נ י : עלה ענב,

וסביבו: הרת ציון.

ציור לה. (נחשת).

מצד אחד: "כר קטן עם שתי ידים וכסוי",

סביבו: שנת שלוש.

מצד שני: "עלה ענב",

וסביבו: חרות ציון.

ראוי לשים לב אל השנוים בין שתי המטבעות האלו, בהראשונה (ציור לד.) מלת חרת בלי ואו ובהשניה (ציור לה.) מלת חרות בואו — גם מלת שלוש בואו. — (ראוי להעיר כי בהכתובת שננלתה על האבן בהשלוח מלת שלש היא בלי ואו.)

אין להחוקרים שום ראיה שהמטבעות האלו נטבעו בימי המרד נגד אספסינוס וטיטוס ור"ר מרצבכר מודה שאי אפשר להחליט בכרור זמן טביעתן, אולם לפי דעתי גם הן נטבעו על ידי המוכע הראשון שמעון המכבי.

כר מדרן מסדר מיד אחרי השקלים וההצאים עוד שלש מטבעות נחשת, שהוא מיחסן לשמעון המכבי ואלו הן:

ציור לו. (נחשת).

מצד אחד: "כר",

סביבו: לגאלת ציון.

מצד שני: "לולב",

ומשני צדדיו: "שני אתרוגים",

וסביבו: שנת ארבע.

ציור לז. (נהשת).

מצד אחד : "שני לולבים",

סביב שנת ארבע רביע.

מצד שני : "אתרוג",

וסביבו : לגאלת ציון.

ציור לה. (נהשת).

מצד אחד : "שני לולבים אנודים",

וביניהם : "אתרוג",

סביב : שנת ארבע חצי.

מצד שני : "תמר",

משני צדדיו : "סלי פירות"

וסביב : לגאלת ציון.

השניאה שנשרשה בלבות רבום מההוקרים, טרם שנתגלתה המטבע "שקל שנת ד' כסף", כי שמעון המכבי טבע מטבעות שקלי כסף אך שלש שנים, ובשנה הרביעית החל להטביע את השקלים נהשת, מפני הרעה הזאת קבעו את השקל הנהשת שמצאו בכפר בית זכריה — כמו שהוזכרנו לעיל, — לשקל שנת ד' במקום שקל הכסף, והמטבע של נהשת (ציור לה.) להצי השקל, והמטבע "שנת ארבע רביע" (ציור לז.) לרבע השקל. —

אבל אחרי שמצאו שקלים והצאים כסף משנת ד' וגם שקל כסף משנת ה', ורבע השקל כסף משנת ד', הלא יפול כל היסוד לבן נהויק בהסדר הזה : שמעון טבע לבר השקלים החצאים והרבעים של כסף, גם מטבעות נהשת איתן שהכאנו, שהן חלקים שונים

ממשקל, ככל שנות נשיאותו, וכמה כי היו גם מטבעות נחשת קטנות גם משנות א' וה', כמו שיש משנת שתיים שלוש וארבע או יכול היות כי טבע בשנה הראשונה, מטבעות הנחשת הגדולות (ציורים לא. לב. ולג.) ולשנת ב' וג', הקטנות (ציור לד. לה.) ולשנה הרביעית, המטבעות "שנת ארבע" (ציורים לו. לז. לה.)

אבל פה יש לשאול שאלה המורה: מה פירוש המלים "רביע" וה"חצי" על שתי המטבעות של "שנת ארבע" (לו. לה.) —

קשה מאד להסכים להחלטת החוקרים כי "רביע" תורה שהמטבע היא "רבע השקל" — כתנ"כ אין אנו מוצאים להודאה זו כי אם מלת "רבע" או "רביעית" ואף פעם אחת לא "רביע" וכיחוד כאשר הכתוב (שמואל א') מזכיר בפרוש "רבע שקל" ולא רביע וכן רשום בפרוש על "הרבע שקל כסף" (ציור כט.).

גם אי אפשר להסכים כי מלת "חצי" תורה על חצי השקל, מדוע רשמו על המטבע הזאת של "שנת ארבע" (ציור לה.) האות "חצי" לבר אם כונו על "חצי השקל" ולא בפרוש "חצי השקל" כמו שרשום על כל החצאים מארבע השנים. —

לכן יש לשער כי המלים האלו "רביע" "חצי" אינן מכוונות על חלקי המטבע כי אם על חלק השנה, ויהיה הפרוש "שנת ארבע ורביע" "שנת ארבע וחצי" — לאיזה טעם? עלינו להודות כי הסבה נעלמה מאתנו, אולי התגליות הבאות תפתרנה לנו גם את החרה הזאת כמו גם יתר השאלות כמו למשל: מדוע על מטבעות הנחשת של שנת אחת רשום, לגאלת ישראל, ועל שנת שתיים ושלוש "חרות ציון", ועל שנת ארבע לגאלת ציון. התגליות העתידות יבארו לנו בלי ספק את כל הכמוס ונעלם מאתנו, ולעת עתה נסתפק בזה שענינו רואות.

מטבע אחת נחשת גרמה בזמנה רעש גדול בין החוקרים, מדרן בספריו שתי התוצאות (1864—1881) מביא ציורה כמו

שהיא לפנינו פה (ציור לט.) המטבע הזאת דומה להמטבע שהכאנו לעיל (ציור לג.) אבל סביב הכנור קורא מר סדרן „ש"ב להר ישראל" (שנת ב' להרות ישראל) במקום, שנת אחת לגאלת ישראל".

ומזה הפין להוכיח עפ"י דברי מרצבכר כי שמעון נשיא ישראל טבע מטבעות נהשת מטיפוס הזה גם בשנת ב' להרות ישראל אבל האמת היא כי אותה המטבע שהיא מאוצרו של וויגאן שבא אחרי בן להנסיך קאהען ד' אנוורס אמנם רשום בצד האחד סביב הזר „שמעון נשיא ישראל" אבל מצד השני אפשר אך לקרוא אותיות „ישראל" ויותר לא, ויותר נכון להניד כי הסרות מלים „שנת אחת לגאלת" ולא „שב להר", ואפשר מאד שקרה בהמטבע הזאת כמו במטבעות רבות אשר לא עלו יפה מהטובע ויצאו מצד אחד ממושטשות והסרות אותיות, כמו שנראה זאת להלן בציורי המטבעות האחרות.—

ברשימת המטבעות של האוצר הגדול שנשארה מהמנוח מר המבורגר אשר באו אחרי מותו להמוזעאום הכריטי אין זכר למטבע כזאת וזה סמן שלא בא לאוצרו כלל מטבע כזה, גם על ידי לא עברה מטבע כזאת, וכפי חקירתי ודרישתי, לא מצאו מעולם בהפירות עד הזמן האחרון מטבע של שמעון נשיא ישראל משנת ב' להרות ישראל.

וזה סדר העולם של נשיאי הסנהדרין אשר החוקרים הפצוים ליהם אליהם טביעת מטבעות בשם „שמעון נשיא ישראל". „הלל הגדול" היה משנת 30 לפני מספר הרגיל עד 10 למספח"ר.—

בנו „שמעון" מן שנת 10 עד 30 למספח"ר. -

בנו גמליאל עד שנת 50 —

בנו שמעון עד שנת 70 —

ר' יוהנן בן זכאי מיסר ישיבת יבנה עד שנת 80.—

גמליאל בן שמעון השני עד 116.—

שמעון בנו משנת 140 עד 163.—

כפי שנבאר להלן היתה מלחמת ביתר משנת 120 עד 123 למספר הרגיל (נ"ב שנים אהרי חורבן בית שני כדברי חז"ל) — אבל אם גם נסכים למנין העמים שהמלחמה היתה בשנת 135 — הלא גם כן אי אפשר ששמעון זה שנהיה לנשיא בשנת 140, והיה צעיר לימים בעת המרד, טבע את שמו בשם נשיא ישראל על המטבעות. מלבד זה אין אנו מוצאים בשום ספר מסופרי דברי ימנו, גם לא בהתלמוד, שנשיאי הסנהדרין טבעו מטבעות, חכמנו בפרוש מכנים את המטבעות "כוזביות" ירושלמיות" ושל "מלכים הראשונים" שכולן ידועות הנה — אבל לא שנטבעו ע"י נשיאי הסנהדרין. —

על פי כל הדברים האלה מהליטים אנהנו ברעה צלולה וברורה כי "שמעון נשיא ישראל" ששמו רשום על מטבעות הנחשת (לא. לב. לג.) הוא שמעון המכבי הראשון שנקרא ע"י היהודים, נשיא ישראל" והראשון שקבל הרשיון, ומטבע מטבעות בישראל. —

ה ש מ נ א י ם .

אהרי שנרצה שמעון בערמת התנו תלמי בן אבובי, נמנה
לכהן גדול בנו יהוחנן, או הורקנוס הראשון, — (בשנת 177
לישטרות—205 לפני הב"ש (135 לפני מספר הרגיל). —

יוחנן זה נזכר בתלמוד (ר"ה י"ה ע"ב) „וכך היו כותכים
בשטרות בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לאל עליון. —

יוחנן בעלותו על הכסא אטר לקחת נקם במרצה נפש
אביו ואחיו, אשר ברה וימלט, אך בעודו עושה כה וכה והנה
קפצה עליו רוגזו של אנטיוכס סידטס, שעלה בהיל גדול וכבר
על ערי יהודה ויכבשם, וישם מצוד על ירושלם, ואהרי שנה
תמימה של מלחמה הוויל יוחנן שלש מאות כבר בקף מאוצרו
ויתנם לאנטיוכס ויכרות עמו ברית שלום, וכאחרונה פנה יוחנן
אל זקני רומא (בשנת 203 לפני הב"ש—133 לפני מסה"ר)
ויבקש עזרתם, והרומאים מלאו את בקשתו ויגערו בנציבי
סוריא על הכבדים עולם על יהודה, ויצוו להשיב להיהודים
את הערים שנלקחו מהם כלי צדק ומשפט, ולבלתי העביר
צבאותיהם דרך ארץ יהודה, ובכלל לבלתי לחשוב את היהודים
לנתיני מלכי סוריא. —

אהרי ההופש הזה החל יוחנן לחטביע מטבעות, — אבל
כל המטבעות שטבע היו של נחשת ואין אף מטבע אחת של

כסף, ויכול היות שהשתמש בהשקלים הרכים של המשת (או ששת) השנים שנמבעו על ידי אביו שמעון המכבי. —
 על המטבעות טבע את שמו העברי "יהוחנן" או "יהוכנן" כי את השם הורקנוס קבל אחרי כן, מפני טעם לא ידוע, יש מהסופרים (ס' המכבים בערבית) המחליטים כי בהרגו גכור ידוע ששמו היה הורקנוס נקרא ככה על שמו, ואיזיביאוס וסולפיסיוס סוורים, מחליטים כי קבל את השם הורקנוס יען שנצח את ההירקוניים — עם על יד ים הכספי — אבל בס' החשמונאים (א') בדברו על מותו של שמעון מזכיר את יוחנן אך בשמו העברי. —

בשתי השנים הראשונות לכהונתו לא טבע יוחנן מטבעות כלל כי אם אחרי שנה מאויביו מסביב, ובעלותו על האויבים הפנימיים, המה השמרונים צוררי יהודה בארץ ישראל, ויכבוש את שכם, ויהרוס את הר גרזים, גם הכניע את האדומים ויכניסם תחת כנפי אמונת היהודים ואז אחרי מותו של אנטיוכוס (199 לפגי חב"ש—129 לפני מספר הרגיל) טבע המטבעות הראשונות.

ציור מ. (נחשת).

מצד אחד: "שני שופרות",

מצד שני: "זר",

ובתוכו כתוב:

יהוחנן הכהן הגדל וחבר היהודים.

ממעל לאותיות העבריות יש אות יונית A

כהטיפוס הזה ישנן מטבעות שכתוך הזר כתוב:

יהוחנן כהן גדל וחבר היהודים.

צ'ור מא. (נהשת).

מצד אהד : "שני שופרות",

מצד שני : "זר"

ובתוכו כתוב :

יהובנן הכהן הגדל והבר היהודים.

השם יוהנן נזכר בכה"ק (מלכים ב' וירמיה) כהי"ת ולא כב"ק, גם בתלמוד נמצא השם יוהנן כהי"ת, יוהנן בן גודגדא (תוספתא שקלים פ"ב י"ד, הגיגה ג' וז', חולין נ"ה, יבמות פ"ד ב', גיטין פ"ה ח', עדיות פ"ז ט', הוריות י' ותוספתא תרומות פ"א ובירושלמי שם) רבן יוהנן בן זכאי (כמקומות רבים בש"ס) יוהנן בן נורי, ור' יוהנן בן נפחא, יוהנן הסנדלר, ויוהנן תורתא גם ביוסיפוס (מלחמות היהודים) יוהנן מן גוש חלב או יוהנן בן לוי.—

ולבן השם יהובנן שרשום על המטבע הזאת ועל זאת שלאחריה ראוי לתשומת לב, אף כי כהמטבע שלפני זאת כתוב יוהנן כהי"ת.—

צ'ור מב. (נהשת).

מצד אהד : "שני שופרות",

מצד שני : "זר",

ובתוכו כתוב :

**יהובנן הכהן הגדל ראש
והבר היהודים.**

אות היונית A אשר מטעל האותיות העבריות מרמזת על

שמו של אלכסנדר השני צבינה, כן בריתו של יוחנן הירקנוס זה. —

על התואר חבר יחקרו החוקרים מדוע נקרא בשם "חבר היהודים" ומה פירושה של מלת חבר, יש מפרשים אותה לתואר "חכם" להורות בזה כי "יוחנן הכהן הגדול" היה גם "חכם היהודים" ויש להם על מה לסמוך: "חבר אינו צריך התראת" (סנהדרין מ"א) הערוך מביא על מלת חבר פירושו של הנאון "גדול העיר" והרטב"ם גם הוא מפרש: "חכם המדינה" — והתואר "חבר" בימי בית שני היה ההפך מהבור וההריוט "המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ לה ויבש" (דמאי ב' ג') עם הארץ שאמר לחבר קח לי אגודת ירק" (שם ו' י"ב). אשת חבר משאלת לאשת עם הארץ נפה וככרה" (שביעית ה' ט') "המקבל עליו ארבעה דברים מקבלין אותו להיות חבר" (תוספתא דמאי ב' כ') "חבר ועם הארץ שירשו את אביהם" (שם ו' ה') "לכהן חבר שמסר לכהן עם הארץ כבר של תרומה" (טר"ר ויקרא י"ח). גם יש שמבארים תואר "חבר היהודים" אשר על המטבע כמו "ידיד היהודים", אבל מדרן דוחה הכיבוד הזה כטענו לאיזה מטרה יתארו את המושל או הנשיא בשם "ידיד העם" לפי השערתו תהיה מלת "חבר" פה כמו "אומה". —

וד"ר לוי מכאן מלת "חבר" על תואר "הבורה" ותהיה הכונה: "הבורת היהודים" המיניסטרום, מועצת הסמטלה", ולפי"ז הנה נטבעה המטבע על שם "יוחנן הכהן הגדול" וחקר היהודים". להקריאה של "חֶבֶר" בסגול הכריעו גם הה' גיגור גרין ושירר. —

ועל זה יכוננו דברי הו"ל: (ר"ה ל"ד) "לא אמרו אלא בחבר עיר" (וגם במגלה כ"ז), במה דברים אמורים בשאין שם חבר עיר אבל יש שם חבר עיר תנתן לחבר עיר" (ובכרכות ל"א). אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר", (ובתוספתא שביעית ז' ט'), ונותנין אותן (מעות שביעית) לחבר עיר בטובה". —

על פי זה נוכל לחשוב את המטבעות האלו, שנמכרו על ידי יוחנן הכהן הגדול" יחד את, מועצת הממשלה של היהודים. וכימים האחרונים החל להטביע גם המלך, ראש" לפני מלוח "וחבר היהודים" לאמור שהוא היה, ראש מועצת ממשלת היהודים" (ציור טב.).—

אהרי מותו של יוחנן הורקנוס הראשון נתמנה יהודה אריסטובל בנו תחתיו, לפי דברי יוסיפוס ואיוויביאוס היה ההשמונאי הזה הראשון לכנות את עצמו בשם מלך.

אולם סטרבו רוחה הדעה הזאת, וטהליט כי אך אלכסנדר ינאי היה הראשון שקבל התואר מלך, וגם מהמטבעות נראה כי צדקו דברי סטרבו יען אין על שום מטבע ממטבעותיו של אריסטובל התואר מלך.—

מיד אהרי מותו של אביו, השתדל יהודה בנו למנוע ההנהגה מאמו, כאשר דרש אביו, ויצליח לאסרה במשמר, ושמה מתה ברעב. גם את שלשה מאהיו הסגיר בבית האסורים למען שלא יעמדוֹלו למכשול. —

גם הוא כאביו, הכניע את האדומים ויכריחם לקבל אמנות היהודים.—

היונים כינוהו בשם "פהלוינו" לאמור: ידיד היונים.— כל ימי כהונתו לא ארכו יותר משנה אחת, ולכן מטעות הן מטבעותיו שגם הן היו מנהשת:

ציור מג. (נהשת).

מצד אהד: "שני שופרות",

מצד שני: "זר",

בתוכו כתוב:

יהודה כהן גדל וחבר היהודים.

מדרן מביא מטבעות מטיפוס הזה שקורא בהן "גלל" תחת "גדל" אבל הקריאה הנכונה היא גם בהן "גדל" ואין לדרוש, מפני שניאת הקריאה, דרשות כי נקרא, כהן הגליל" וכדומה. — אלכסנדר ינאי היה אחד האחים שנשארו חי ולא הומתו על ידי יהודה אריסטובלוס. הוא עלה על כסא הממשלה אחרי מותו.

אלכסנדר זה נקרא בפי חז"ל בשם "ינאי" וגם היוסיפוס (בקדמוניותיו י"ג י"ב) מכנהו בשם "יאניאוס", על המטבעות רשם את שמו העברי, יהונתן" או "יונתן". — הוא היה כהן הגדול הראשון אשר כנה את עצמו בשם "מלך": —

ציור מז. (נחשת).

מצד אחד: שני שופרות,

ומצד השני: "זר",

בתוכו כתוב:

ינתן הכהן הגדל וחבר היהדם.

ממעל אותיות העבריות נכרות אותיות יוניות AE מהשם "אלכסנדר" שבו נקרא יונתן זה.

ציור מה. (נחשת).

מצד אחד: כהמטבע הקודמת,

מצד שני: כהמטבע הקודמת אבל בלי אותיות היוניות ממעל.

ציור מזו. (נהשת).

מצד אחד: "שני שופרות",

מצד שני: "זר",

כתוכו כתוב:

יהונתן הכהן הגדל

והבר היהודים.

ציור מזו. (נהשת).

מצד אחד: "שני שופרות",

מצד שני: "זר",

כתוכו כתוב:

יהונתן הכהן הגדל להיהודים.

כך היא הקריאה הנכונה ולא כמדרך שקורא: "והיהודים" שאין לה שום פירוש ונתחלפה לו — למדרך — הלמד בואו. — גם כטיפוסים אחרים טכע הכתן הגדול הזה:

ציור מזה. (נהשת).

מצד אחד: "ענף",

סביבו כתוב יונית:

באזיליום אלכסנדרוס (המלך אלכסנדרו).

מצד שני: "שמש עם שמנה קוים",

ובהם רשום:

יהונתן המלך.

ציור מ.מ. (נחשת).

מצד אחד : כהמטבע הקודמת.

מצד שני : „פרח“.

וסכיבו רשום :

יהונתן המלך.

ציור נ. (נחשת).

מצד אחד : „פרח“.

מצד שני : „שכולת“

וסכיב כתוב :

יהונתן המלך.

אלכסנדר ינאי לפני מותו צוה לאשתו אלכסנדרה שלומית לשים מכטחה בידי הפרושים אשר הם יעזרו על ידה להושיבה על כסא הממשלה תחתיו. —

אלכסנדרה היתה אהית התנא רבי שמעון בן שטה. בתלמוד (שבת ט"ז ע"ב — ברכות דף מ"ה א') נקראה בשם „שלמצי“ וברכה קהלת „אמר לשלמתי“ אחתיה אשתו של ינאי, והנוסחה הזאת היא העיקר כי שמה העברי היה „שולמית“ או שלומית. —

מהמלכה היהודיה הזאת נשארה לנו אך מטבע אחת :

ציור נא. (נהשת).

מצד אהד: "עגן"

סביבו כתוב יונית:

באזילים אלכסנדרה (המלכה אלכסנדרה)

מצד השני: "קוי השמש"

ומבל האותיות העבריות נשארה אך־אות אחת: ת.

לפי דברי די סולסי, ד"ר לוי, קוודוני ומרדן, האות תיו
נשארה ממלת "מלכת".

אולם לפי דעתי התיו היא שארית מהשם "שלוטית" שם
המלכה בעברית.

אפשר מאד כי טבעה מטבעות רבות כאלו ואולי גם
כמפוסים אחרים, כי תשע שנים מלכה אלכסנדרה ביהודה וכבת
שבעים ושלוש היתה כמותה, אבל עד עתה לא נתגלו מטבעות
אחרות כשמה כי אם זאת שהבאתי לעיל.

סופר דברי הימים אומר:

"שלוטית אלכסנדרה היתה המלכה האחת ביהודה ששמה
נשאר לזכרון בדברי ימי ישראל".

הורקנוס השני או כאשר נקרא בעברית "יהוחנן", מלך
אחרי אמו יען כי היה הכבוד, אבל הכהן הצדיק הזה שהיה
באמת נבר תמים, היה הלש ורפה כה, ולא יכול למשול על
עם יהודה שנהלק או למפלגות שונות.
שתי מטבעות נשארו לנו ממנו:

 ציור נב. (נחשת).

מצד אחד: "עגן",

סביבו שארית אותיות יוניות:

באזיליאוס (המלך).

מצד שני: "שמש וקוים",

וסביב בעברית:

יהוחנן המלך.

 ציור נג. (נחשת).

מצד אחד: "פרה",

מצד שני: "שבולת"

ומשני העברים רשום:

יהוחנן הכהן הגדול וחבר היהודים.

נגד המלך הזה יצא אחיו הצעיר אריסטובול שכתכונת נפשו היה ההפך מאחיו הבכור מונג הלב ורפה הידים. אריסטובול היה איש אמיץ הלב, ומיד כשישב אחיו על כסא המלוכה, ומפלגת "הפרושים" תמכו בידו, כרת אריסטובול ברית את ה"צדוקים" ויעל על ירושלים להלהם עליה, להסיר את הורקנוס ממלך ולשבת תהתיו.

לקוראי דברי ימינו ידועות המריכות האלו בין אחים שהן היו תחלת הרבן העם, כי זרים הובאו על ידי המריכות בשערי ירושלים. —

שני האחים השלימו ביניהם, ויחי הורקנוס הכתן הגדול

ואריסטובול למלך, אבל אנטיפטר האדומי וכניו החלו להרהר ריב ולגרות מרדן בין האחים, ויסבו למלחמה חדשה, שסופה היה בי הורקנוס עזב את ירושלים, ואריסטובול נשאר השליט היחידי בירושלים. —

עד כי עלה פומפיוס וילהם על אריסטובול ויכניעהו, אבל הכניע את העם כולה, וטאז באה יחודה תחת עול רומא. לאריסטובול מיחסים את המטבעות האלו :

ציור נד. (נהשת).

מצד אחד : "עגן".

סביבו כיונית :

אלכסנדרו.

מצד שני : קוי השמש"

וסביב רשום בעברית :

עלצדרע הג.

(אלכסנדר הגדול)

ציור נה. (נהשת).

מצד אחד : "עגן".

סביבו כיונית :

באזיליאוס אלכסנדרו.

(המלך אלכסנדר).

מצד שני : "קוי השמש".

וסביב רשום בעברית :

עלכצדע הג.

(אלכסנדר הגדול).

כך היא הקריאה הנכונה **הג** ולא **ישג** כקריאתו של מדרן ואחרים, בהשערה מוזרה למספר השנה, — כי המלך היהיר הזה דמה בנפשו שהוא המושל הגדול ביהודה ויכנה את עצמו בשם „אלכסנדר הגדול“.

סוף המריבות היה כי תורקנוס הלך בשבי, כרתו את שתי אזניו ונעשה בעל מום למען שלא יצלה להיות כהן גדול עוד לשרת בקודש. —

ואנטיגנוס בן אריסטובול אהרי שאביו נאסר ברומה על ידי תחבולות אנטיפטר האדומי הבוגד, ושמה שמו רעל במאכלו וימת, עלה בנו אנטיגנוס על כסא ממלכת יהודה. אנטיגנוס זה שנקרא בעברית בשם: „מתתיהו“ מלך משנת 40 עד שנת 47 לפני מספר הרגיל. — (מן 110 עד 117 לפני הב"ש) המטבעות האלו נשארו לנו ממתתיהו הכהן הזה שהיה האחרון ממלכי החשמונאים:

ציור נו. (נהשת).

מצד אהד: „זר“,

סביב ביונית:

באזיליום אנטיגנוס.

(המלך אנטיגנוס).

מצד שני: „שני שופרות“,

וסביב בעברית:

מתתיהו כהן גדול חבר יהוים.

האותיות האחרונות „דים“ ולפעמים „דס“ או „יס“ נכנסו בין השופרות ויתנו מקום לטעות (גם למדרן) לקרות ש׳א — למספר השנה — היינו: שנת א' —

ציור נז. (נהשת).

מצד אחד: „חצי זר“,

סביבו ביונית:

אנטיגונו.

מצד שני: „שני שופרות“

וסביב בעברית שארית מהמלים:

וחבר היהודים.

גם פה נכנסו „ים“ בין השופרות ויטעו בהן החוקרים לקריאת „שב“ היינו שנת ב'—

ציור נח. (נהשת).

מצד אחד: „חצי זר“,

בתוכו ביונית:

באזיליאוס אנטיגונו.

(המלך אנטיגונו).

מצד שני: „שופר“,

וסביבו בעברית:

מתתיה בהן גדל (הכר היהודים).

ציור נט. (נהשת).

מצד אחד: „זר“,

וסביבו יונית:

באזיליאוס אנטיגונו (המלך אנטיגונו).

מצד שני: „שני שופרות“,

וסביב בעברית:

מתתיה הבהו הגדול חבר היהודים.

ציור ס. (נחשת).

מצד אחד : „מנורה בת שבעה קנים“,

ושריד מאותיות יוניות

מהמלה „כאזיליום אנטיגנו“.

מצד שני : „שלהן ולחם הפנים“,

ושריד מאותיות עבריות

ת ת י ה

מהשם „מתתיהו“.

את המטבע האחרונה הזאת חשבו לפנים למטבע מהמדינת
טזמן הכליפים אבל באחרונה הוכיח מר די סולסי כראיות נכוחות
והסכים על ידו גם מר מדרן שגם היא אחת המטבעות של
„מתתיהו אנטיגנוס“.—

נמור גם אנהנו בדברי מדרן :

„עם השם מתתיהו החלה התקופה המזהירה של משפחת

ההשמנאים, ועם השם הזה כלתה תקופתה“.—

המטבע הזאת היא האחרונה שטבעו ההשמנאים זאצאי

המכבים הקדמונים.—

מלכי הוררוס.

עם הוררוס בן אנטיפטר האדומי החלה תקופת הרשה בישראל (מן 107 לפני ה'ש—37 לפני מספר הרגיל). הוררוס והבאים אחריו עד הורבן בית השני היו יהודים אך בשמם, אבל כל מנהניהם היו על פי חוקי הרומאים, והמטבעות שנמבעו על ידם הן כולן במיפוס היוני או הרומאי אף בלי אות אחת עברית.—

הוררוס עלה עם היל הרומאים על ירושלים ואהרי מצור של ארבעים יום נפלה ההומה ההיצונה, ואהרי עוד המשה עשר יום, ותבקע גם ההומה השנית, והרומאים פרצו העירה ויתנפלו על המקדש ויעשו טבח נורא בהיהודים, הרגו את הכהנים בעמדם על עבודתם, ואת אנטיגנוס מתתיהו לקחו בשבי, והוררוס האכזר צוה לרוש את בשרו בשוטים, ואהרי כן הסירו את ראשו מעליו בגרון, משפט מות נבזה כזה לא נהגו הרומאים עד עתה לעשות להמלכים שנשבו על ידם.—

ואז עלה הוררוס על כסא המלוכה. סופרי דברי הימים קוראים אותו בשם, הוררוס הגדול וזה על פי יוסיפוס (קדמוניות י"ה) אבל לפי ידיעתנו מהמטבעות שטבע הוררוס אין זכר להתואר Megas (גדול) כמו שנקרא אנריפס השני (עיין להלן).—

ולכן יכול היות כי יוסיפוס מכנהו בשם הגדול אך למען
הבדילו מהורדוס הצעיר (אנטיפס) — וככה משער גם הה'
עוולד, וגם סופר דברי הימים הה' יוסט, כי התואר „רבא“ שנקרא
בו הורדוס הוא לא מפני שנקרא „הגדול“ כי אם יען שהיה
היותר גדול בשנים מהורדוס אנטיפס הצעיר ממנו.

הוא מלך על יהודה שלש ושלשים שנים והתיך מטבעות
רבות, כולם של נהשת, לפי דברי יוסיפוס (בקדמוניותו פ' י"ז)
עזב הורדוס אחריו הון גדול ועצום. לאחתו שלומית השאיר
חמש מאות אלף מטבעות כסף, ולקיסר רומי — לבד כלי הכסף
והזהב שלו — השאיר במזומנים עשרה מליון מטבעות כסף.
מלבד זה השאיר לאחתו שלומית למתנה את הערים „יבנה,
אשדוד, ופזאל“.

לפי דברי הסופר זונרוס הטביע הורדוס גם מטבעות זהב
וכסף, ולקח לו לראיה לדבריו, את דברי יוסיפוס (בס' קדמוניות
ט"ו), כי הסיר את הזהב והכסף מהכלים למען לעזור את הסובלים
מהרעב שהיה בארץ יהודה. אבל בקדמוניותו של יוסיפוס
לא נזכר מאומה כי השתמש בהכסף ובהזהב הזה לטביעת
מטבעות, גם העובון, שלפי דברי יוסיפוס, השאיר לאחתו
ולחקיסר היו כלי כסף במטבעות רומיות, כי הרומאים לא נתנו
רשות לשום מדינה שהסתה בצל רומא להתיך ולהטביע מטבעות
כסף או זהב, ואך כיוצא מן הכלל היו המדינות „אלכסנדריה“
אנטיוכה, קיסריה, קפדוציה, ותרשיש“ שבהן נטבעו מטבעות כסף
וזהב וביתר המדינות טבעו אך מטבעות נהשת, וביהודה גם כן
בכל ימי מלכי הורדוס טבעו אך מטבעות נהשת, ובכסף
השתמשו בהשקלים הקדמונים מוזמן שמעון המכבי או בהדרכמות
והדינרים הרומאים.

את כל מטבעותיו טבע הורדוס (וגם בניו אחריו) כטיפוס
היוני — בלי אות אהת עברית.

ציור סא, (נהשת).

מ צ ד א ה ד : ספינה וכסוי כפעמון עליה,

כשמאלו: "ענף תמר".

מ צ ד ש נ י : "תמונת מזכה",

מימינו: אותיות יוניות $L I$

המורות על שנת ג'

משמאלו: רושם (מונוגראם) משולב מאותיות יוניות: TP .

וסביב ביונית:

המלך הרודו.

ציור סב, (נהשת).

מ צ ד א ה ד : ספינה וכסוי כפעמון עליה,

משני צדדיו: "ענפי תמר",

וממעל הכסוי: "ככב"

מ צ ד ש נ י : כהקדמת.

ההוקרים מרבים לשער השערותיהם על צורות המטבעות האלו, יש האומרים כי צורת המזכה לקח הורדוס ממטבעות הציליקים שבתן מצורת עבודת אליל אפולו (דעת ד"ר באבינגטון) ולפי דברי אחרים (קאודוני) טתאר פה הורדוס את המזכה בירושלים, והככב אשר מעל הכסוי (סב,) לאות על הצלחתו, ושני ענפי התמר מורים על אות השלום, שהמלך העריץ הזה השתעשע בו ושוב לשורר בארץ.—

ולפי דברי קאודוני המה שני "ענפי זית" לרמו על "שני הותים" שראה זכריה (י"ד ג') משני צדי המנורה.—

צורת הספינה מרמזת על חופי הארץ שבהם התגאה
הוררוס תמיד. —

מספר השנה על המטבעות האלו (סא. וסב.) שנת ג' מורה
כי הוררוס החל לטבוע מטבעות אך בשנת שלש למלכו היינו
מאז שקבל התואר „מלך יהודה“ מרומא (40 לפני מסה"ר) אבל
לא ישב על כסא המלוכה בפועל עד שבא ירושלימה ויגרש את
אנטיגונוס — ובישבו אז על כסא מלכותו טבע המטבעות
הראשונות ההן וירשום עליהן שנת ג' למלכו. על הרושם הרומי
אשר מצד הימין להמזכה הרבו החוקרים לשער השערותיהם, היו
שחפצו להחליט שהוררוס טבע על מטבעותיו סמל האלילי
„אות החיים“ שהקדישוהו כל העמים הקדמונים, כהמצריים, גם
האשורים (קאודוני וראאול רושעט), אבל מר די סולסי דוחה בצדק
השערה הזאת, כי אי אפשר להאמין שמלך יהודה יעזו לרשום
סמל האליל על מטבעות המתהלכות בין העם שרוכו ככולו
היה נגד עבודת האלילים. —

ולכן נכונה יותר השערת מר די סולסי (ומר מאדדען
שהסבים אליו) כי הרושם הזה מורה על שווי המטבע לפי ערך
כסף רומא בזמן ההוא, ועל פי זה יהיה הרושם הזה מהוכר משתי
אותיות יוניות TP להורות על המלה „טריאס“, או טריסית
שלישית האיסר, (עיין לעיל פרק ד' צד ג"ה).

ציור סג. (נחשת).

מצד אהד: כדור וקוי שמש סביבו,
מצד שני: „כובע“, וסביב כיונית:

המלך הרודו.

LT : מימין הכובע אותיות:

TP ומשמאלו כמו במטבעות הקודמות הרושם

הטיפוס של המטבע הוא לקח מהמקדונים והיונים יען שנמצאו מטבעות קטנות מאנטיגונוס גונאטוס וכנו דיסטראוס השני וספהיליפ החמישי ממש כטיפוס הזה, והמטבע הוא ממש כמו זה אשר לפנינו פה.

באוצרו של ריכארט נמצאה מטבע כזאת (כג.) בלי הרושם *TP* ומשקלה היא החצי מאותה שלפנינו, וזה מוכיח כי הרושם *TP* מורה על שויה של המטבע כמו שאמרנו לעיל.

ציור סד. (נהשת).

מצד אחד: שלחן בן שלש רגלים,

ששני צדדיו: „ענפי תמר“.

מצד שני: „זר“,

ובתוכו אות: X

וסביב ביונית:

המלך הרודו

ציור סה. (נהשת).

מצד אחד: „מהתח“,

משמאל ביונית אותיות: *L P*

ומימין הרושם: *TP*,

סביב ביונית:

המלך הרודו.

מצד שני: „צורת רמון“ ומשני צדדיו פרחים.

גם מהטיפוס הזה נמצאה באוצרו של מר ריכארט בלי

מספר השנה ובלי הרושם *TP*.

הוררום הקה גם את טפוסי החשמונאים וטבע פרוטות
קטנות רבות ממש כמוהם :

ציור סו. (נהשת).

מצד אחד : "שני שופרות"

מצד שני : "עגן",

וסביבו ביונית :

המלך הרודו.

ציור סז. (נהשת).

מצד אחד : "נשר",

מצד שני : "שופר",

סביבו ביונית :

המלך ואות ד מ"הרודו".

החוקרים נשאו ונתנו על הטבע האחרונה הזאת, ורכים
הפצו להחליט כי היא נטבעה לא על ידי הוררום הראשון כי אם
על ידי אחד מהבאים אחריו, יען כי לא יכלו להאמין שהוררום
טבע צורת בעל הי על מטבעותיו. וד"ר לוי, המכורגער וגם טארדען
בספרו תוצאה הראשונה יחסה לאהיו של אנריפס, "הוררום
מכלקום" בסוריא להגלי הריו הלכנין, אבל מר די סילסי התאמין
להוכיח בראיות הזקות כי המטבע הזאת נטבעה אך על ידי
הוררום הראשון.

כסמך לדבריו הכיא דברי היוסיפון (קדמוניות פ' י"ז)
"שהוררום הציג נשר גדול של זהב על שער המקדש ואם את

המקדש הלל כחעמידו תמונת בעל חי על השער, האם נתפלא כי טבע, נשר" גם על מטבעותיו לאות הנופה לאדונו הרומאים, גם הה' מר פילטשר כמתברתו לה', הארכילוגית הביבלית" לה' יוני 1903 (צד 251) מביא בדבר ברור שהוררום טבע מטבעות בירושלם עם דמות, נשר".

והוררום בית (74 לפני הב"ש) ומעשרת נשן נשארן לו — מלכד בנות — גם ששה בנים, ולבנו ארכילאים כת אשתו השברונית מלאתאקה, הוריש את יחודה ושמרון, גם את התואר מלך, אבל ארכילאום לא קבל עליו את התואר הזה, עד שיקובל לראיון לפני המלך אנוסטום קיסר רומא, ומפיו יקבל התואר מלך (קדמוניותיו של יוספוס פ' י"ז). —

אבל טרם שזכה ארכילאום אל הכבוד הזה נפלה מריכה בינו ובין העם וכהג המצות הוציא לטבח שלשת אלפים איש ביום אחד, ואהרי שבא רומאה ויתנפל לפני אנוסטום, וגם אנטיפס אחיו, שעל פי צואתו של הוררום ירש את ארין הגליל ועבר הירדן — בא או רומאה, ויציע את טענותיו גם הוא לפני הקיסר, קים אנוסטום את צואתו של הוררום, אבל טנע מארכילאום את התיאר מלך, ויתארתו אך בשם, נשיא העם "Ethnarch", וישימחו למושל על יחודה שמרון וארין אדום, גם הכטיההו כי אם דרכיו ההיונה ישרות בעיני הקיסר יתן לו את התואר מלך. —

אבל תשע שנות מלכותו היו רעות כי היה שנוא על העם, עד כי אנוסטום שמע בו מעלליו לא ישרו בעיני בני עמא ויקראהו לרומא, ומשם הגלתו לארין, גליה" לעיר, "וינא" — ושמה מת. — כמשך תשע שנות מלכותו הוציא מטבעות, גם בן כולן נחשת וביזונית, אמנם אין שמו נזכר אף על אחת המטבעות, כי נקרא עליהן בשם אביו "הוררום" אבל מהתואר, נשיא "Ethnarch", שעליהן, אשר התואר הזה בין כל מלכי הוררום

ביהודה נתן אך לארכילאוס, אין כל ספק שהמטבעות האלו נטבעו על ידו. —

הטיפוס של המטבעות דומה לאלו של אכיו הוררוס הראשון, וגם לקח מטיפוס החששנאים. —

ציור סה. (נחשת).

מצד אחד: "שני שופרות מאוחדים מלמטה",

עליהם כסוי עם פירות,

משני הצדדים אשכולות ענבים,

ובצד הימין אותיות יוניות

מהשם "הוררוס".

מצד שני: "אנית דוגה כלי תורן"

למעלה כיונית אותיות:

ETHNARCH.

ציור סמ. (נחשת).

מצד אחד: "עגן",

משמאלו אותיות יוניות מהשם:

הוררוס.

מצד שני: "זר פרחים",

ובתוכו אותיות יוניות מהשם:

ETHNARCH.

 ציור ע. (נחשת).

מצד אחד : חלק ספינה ומולג כן שלש שינים"

סביב : אותיות יוניות משם

הורדוס.

מצד שני : "זר של ענף זית"

ובתוכו אותיות יוניות משם :

ETHNARCH.

 ציור עא. (נחשת).

מצד אחד : "אשכול ענבים ועלה ענב כצדו",

ולמעלה באותיות יוניות

הירודו.

מצד שני : כובע בעל נוצות",

ולמטה ביונית :

ETHNARCH.

כגלות ארכילאוס גלה כבוד מישראל :

יהודה ושטרון נהיו למחוזות ממלכת רומא, ונשארו תחת
ממשלת היהודים רק אחוזות בני הורדוס האחרים, אנטיפס
ופחיליפוס, הראשון בארץ הגליל ועבר הירדן, והשני כגולן
כבשן, הבל הארנב, וכל הארץ אשר במעלה הירדן בעבר
המזרחי. —

אז הפקדו מטעם קיסר רומא נציבים בארץ יהודה שנקראו
ברומית פרוקוראטורים. —

מושב הנציב היה בעיר קסריה אשר על שפת הים, ומשם יצאו פקודותיו.—
 הנציבים האלה הוציאו גם מטבעות במשך ימי ממשלתם ואשר נבאר אותן להלן בפרק מיוחד.
 אנטיפס אהיו של ארכילאוס יסר עיר גדולה על יד הים כנרת" ויקראה על שם הקיסר טיבריאוס בשם „מכריה".—
 ומשם הוציא המטבעות האלו:

ציור עב. (נהשת).

מצד אחד: „תמר",

סביבו ביונית:

הירודו מטררד.

מצד הימין של התמר אות יונית ל.

ומצד שמאלו אותיות יוניות: ק ג.

(מורות על שנת השלשים ושלוש).

מצד שני: „זר",

ובתוכו ביונית:

TIBEPIAC.

השם „טטררד" ביונית מורה על נסיך שמושל על חלק רביעי מהאחוזת. כל ימי ממשלתו של אנטיפס היו ארבע וארבעים שנה, מן 4 לפני עד 40 למספר הרגיל.—

ציור עג. (נהשת).

מצד אחד: כהקורמת, אבל מספר השנה לך.

היינו שנת השלשים וארבע.

מצד שני: „זר" ובתוכו כהקורמת. TIBEPIAC.

ציור עד. (נהשת).

מצד אחד : כהקודמת,

אבל מספר השנה MF. (מג.)

שנת הארבעים ושלוש, היא השנה שלפני האהרונה לממשלתו
גם אין זכר להשם. מ י ב ר י א ס" בטבע הזאת.
מצד שני : "זר",

ובתוכו ביונית :

"קאיוס גערמאניקוס"

ציור עה. (נהשת).

מצד אחד : "ענף תמר",

סביבו ביונית :

הירודום טעטרארך.

מספר השנה AZ. (ל"ג).

מצד שני : "זר" ובתוכו :

TIBEPIAC.

ציור עו. (נהשת).

מצד אחד : "ענף תמר",

סביבו ביונית :

הירודום טעטרארך.

כלי מספר השנה.

מצד שני : זר ובתוכו : TIBEPIAC.

 ציור עז. (נחשת).

מצד אהד: כהקודמת,

ומספר השנה ΔΓ. (לג.)

שנת השלשים ושלש.

מצד שני: "זר",

ובתוכו אותיות יוניות T:

C

מהשם: TIBEPAC.

 ציור עה. (נחשת).

מצד אהד: "תמר",

סביבו:

TETPAPX

מספר השנה מזד.

שנת הארבעים וארבע.

והיא השנה האחרונה לממשלתו.

מצד שני: "זר",

ובתוכו ביונית:

קאיוס גערמאניקוס.

המטבע הזאת היא האחרונה שטבע המלך הזת, כי בשנה
ההיא שמע אנטיפס לעצת אשתו - אשת זנונים—שלקחה אנטיפס

בהיי בעלה. אחיו פהיליפוס, שעזבתו ותלך אחרי גיסה מאהבה זה. ותסיתחו לעלות לרומא ולהתחנן מלפני הקיסר קאיוס שעלה למלוכה אחרי מותו של טיבריוס, ולבקשהו לחשיב לו את התואר "מלך".

אבל בן אחיו אנריפס הראשון קרמהו למצוא חן בעיני קאיוס, אשר קבל מלשינותו על אנטיפס ויגלהו לספרד — אי לפי דברי אחרים — לגליה, לעיר ליאון (צדפת הרומית), והירודיאס אשתו הלכה אחריו בגולה, ושמה בתו שניחם על ארמת נכר.

להורוס היו שני בנים בשם פהיליפוס, האחד בן מירמי השניה בת שמעון חתן גדול (יוסיפוס בקדמוניותיו פי י"ז), והשני בן קליופטריא הירושלמית, וזה הבן ירש על פי צוואתו של הורוס את גולן ככשן, הכל הארגב וכל הארץ אשר בטעלה הירדן בעבר המזרחי כמו שכתבתי לעיל. —

כל החוקרים עד מאדדען (וזה האחרון בכלל) מתנגדים לדעתו של הח' אקערמאן שחפץ ליהם מטבעות של פהיליפוס זה להראשון, ועל פי ראיות נבזרות המה מוכיחים כי הראשון לא טבע מטבעות כלל, ואך זה השני בהיותו נשיא המדינה שהורישו אביו הוא טבע מטבעות נחשת האלו שנכואן פה. —

הבן הזה נתגדל יחד את אחיו ארכיליאוס ואנטיפס ברומא, הוא מלך שבע ושלושים שנה (טשנת 4 לפני עד 34 לספר הרגיל — מן 74 עד 37 לפני הב"ש), וימלוך בשלום ובשלחה, בנה בנינים שונים לכבוד מלכי רומא הקיסר אגוסטוס וכתו יוליא, ויערוך מצבת זכרון בבית צירה במורד גולוניטוס (מקום הכפר תל אום או כפר נהום), ושמה נקברו גם עצמותיו. —

המלך הזה טכני הורוס היה הראשון לשים תמונה על מטבעותיו. —

ציוור עט. (נהשת).

מצד אחד : ראשו של אנוסמוס,

וכתוב יונית סכיב :

שמו של אנוסמוס.

מצד שני : "היכל",

מצד ימין ביונית אותיות

פהיליפו.

מצד שמאל אותיות :

TET

(טהתואר טעמראך)

L I B. בין עמודי ההיכל האותיות :

המורות על מספר השנה י"ב. —

גם יש מטבע בטיפוס הזה במספר L I S היינו שנת ה'ט"ז.

ציוור פ. (נהשת).

מצד אחד : ראשו של מיכריוס,

על צוארו האות : Φ

מצד שני : "היכל",

מימין אותיות :

פהיליפו.

טלמטה אותיות :

TETPAX.

L I Θ : ובין העמודים האותיות :

המורות על שנת ה'י"ט. —

 ציור פא. (נהשת).

מצד אחד: „ראשו של טיבריוס“,

וסביב: קאיסרו סעבאסטוס.

מצד שני: „היבל“

וסביב: פהיליפו מעטרארכו.

ובין העמודים אותיות: L A T

המורות על שנת ה'ל"ג.

 ציור פב. (נהשת).

מצד אחד: „ראשו של טיבריוס“,

סביבו: טיבריוס סעבאסטוס קיסר.

מצד שני: „היבל“

וסביב: פהיליפו מעט.

ובין העמודים אותיות: L A Z

המורות על שנת ה'ל"ז.

זאת היא המטבע האחרונה לממשלתו ובה נשלמו כל המטבעות שטבעו שלשה בני הורדוס הראשון, — ארכילאוס אנטיפס, ופהיליפוס. —

באותו הזמן נהיו הליפות כרוסא, הקיסר טיבריוס הומת כירי מרצהים, ועל מקומו עלה על כסא ממשלת רומא קאיוס קליגולה שהטח הסר לאנטיפס בן בנו של הורדוס הראשון. אנטיפס זה שנודע בשם „אנטיפס הראשון“ היה בנו של אריסתובול בן הורדוס מאשתו החשמונאית מרים בת הורקנוס.

אכיו נהרג על פי פקודת הוררוס האכזר בעיר שמרון, והנער היתום נתגדל ברומא, ויהי לאחד מידידי קליגולה, וכאשר נשמעו דבריו שדבר בפומבי בימי חיי טיבריוס כי הוא מקוה למותו של טיבריוס למען ימלוך קליגולה תחתיו, נתפס והובא אל בית האסורים. —

אבל אחרי מות טיבריוס וקליגולה ירע את אשר נעשה לידידו הנסיך מיהודה, ויזכרו ויוציאוהו מכית הכלא וילבישוהו המודות, שרשרת זהב על צוארו, וכתר מלכות בראשו, ויתן לו את אחוזת פהיליפוס. —

אחרי מותו של קאיוס קליגולה שנרצח גם הוא בידי מרצחים וקלאודיוס עלה תחתיו על כסא ממשלת רומא. נטה גם הוא חסד לאגריפס וימלא לו הבטחותיו של קליגולה וימנהו למושל על יהודה, שמרון, וכל הגלילות אשר בסוריא בקרן מזרחית צפונית לארץ ישראל עם הנוף אכילונה. —

וככה היה אגריפס למושל כללי על ארץ ישראל, כמו אכיו אכיו הוררוס הראשון. —

הוא מלך משנת 33 עד 26 לפני הרכן ב"ש, (מן 37 עד 44 למס'ה"ר). —

אגריפס היה מושל צדיק ודורש טובת עמו וארצו. — כל שנות נשיאותו ומלכותו היו שבע שנים, היינו שלש שנים נקרא בשם טעטרארך, וארבע שנים בשם מושל על יהודה וכל ארץ ישראל. —

מותו של טיבריוס, ועליתו של קליגולה על כסא מלכות רומא היתה בשנת 37 למס'ה"ר בהרש אדר. —

ובהרש השני (נסן) קבל אגריפס את התואר טעטרארך על אחוזת פהיליפוס דודו. —

בשנת 41 למס'ה"ר מת קליגולה וקלאודיוס מנה אותו למושל על יהודה ושמרון — ובשנת 44 למס'ה"ר הרגיל בימי הקיץ מות אגריפס. —

המטבעות האלו הן מיוחכות לאגריפס הראשון.

ציור פג. (נהשת).

מצד אהד: "שמיחה",

וסביב ביונית:

המלך אגריפא.

מצד שני: "שלשה שבליים",

ומשני הצדדים אותיות:

L S.

המורות על השנה הששית.

הח' עקעל וריכרדט מעידים על מטבעות כאלו משנות 5—
7—8—9, אבל מר די סולסי מתנגד לעדותם זאת ועומד על
דעתו, כי אין מטבע אחרת מאגריפס הראשון כאותו הציור
שלמעלה (פ"ג) כי אם משנת 6, מוכן כי מהחלמתו זאת
שהיא מסוג, לא ראינו בודאי אין להביא ראיה, אבל גם לראיתו
האחרת שהוא טביא כי אי אפשר שאגריפס טבע מטבע בשנות
ששנה ותשע, אם לא מלך יותר משבע שנים, גם לראיתו זאת
יש תשובה שמר מארדען משיב בהלכה.—

על פי הדברים שהזכרנו לעיל היתה עליתו של קליגולה
על כסא מלכות רומא בח' אדר 37 למסח"ר ויכול היות כי
אגריפס השב שנות מלכותו מיום שיצא מבית האסורים, ועל פי
מנהג היהודים שמנו ניסן ראש השנה למלכים, (ראה דף כ' ע"א)
השב אגריפס מניסן שנה זו (38 למסח"ר) את השנה השנייה למלכותו
וכאשר מת בקיץ שנת 44 למסח"ר (היינו אהרי ח' ניסן) היתה
או השנה שבה מת שנה התשיעית, ומוכן כי המוכע מטבעות
אהרי הדש ניסן זה טבע מספר שנה התשיעית.—

באוצרי נמצאת מטבע כזאת שהוא אמנם ממושטטת, אבל ברור כי מספר השנה עליה איננה ש ש י ת, והאות היא יותר קרובה ל ש ב ע, כזה : Z. וממילא בטלה ההלטתו של מר די סולסי כי אין מטבעות כאלו מאגריפס הראשון, כי אם משנה הששית, ונאמנים עלינו טאד דברי מר ריכארדט שכאוצרו נמצאו מטבעות עם מספר השנים שהוזכרו לעיל. —

גם מעיד מר מאדדען שבעיניו ראה מטבעותיו של מר ריכרדט ומצא כי השנים בהן כתקונן ממש כמספר שהודיע, גם כתב מר מאדדען בשם מר ריכרדט שכאוצרו נמצאה מטבע כזו עם השנה ד' אבל כמקום מספר השנה ב י ו נ י ת נרשמה פה הד' בעברית כזה 4. —

על ציור „השמשית“ שעל המטבע הזאת הפצים החוקרים (עקעל וקאודוני) ליחסה כסוכה לרמו על „סוכת שלום“, ויש שהפצים לשער שה„שמשית“ מרמזת על הכתוב (תהלים פ"ד) „כי שמש ומגן ה' : והשבלים מצד השני לאות ברכה, אולם באמת אין להפש באורים על הציורים בהמטבעות, יען כי מוצאים אנהנו טפוסים רבים כאלה בין מטבעות יון ורומא וגם רבים מהטפוסים אשר על המטבעות העבריות נלקחו מהמטבעות של יתר העמים שקדמום, בלי שום ביאור ופירוש. —

ציור פד. (נהשת).

מצד אחד : ראשו של אגריפס,

וסכיבו רשום ביונית :

באזיליאום מענאם אגריפפאם פהילוקיסר.

מצד שני : „תמונת אשה אוחזת בידה האחת מקל, ובידה השניה קרן“.

וסכיב ביונית :

סבסטיה קסריה.

פירוש התואר MEFAC הוא גדול.

מד מאדדען מביא בשם סעסמיני ומיאונעטא מטבע אהת
מטיפוס הזה שבמקום מענאס רשום מענאלום — ופירוש
אחד לשניהם: „הגדול“.

בתלמוד (ב"ק קי"ד) „לא אמרן אלא כדינא דמנוסתא“
ועל „האהשורפנים והפחות“ הרגום הארמי: „מנוסטרני ורבראניא“
גם יש מספר השנה על מטבע הזאת: L. E. (שנה
החמישית).

מצד השני רשום במקום שם העיר „קסריה“ השם:
„אנטידון“ עיר קרובה לעזה, ונהשכה בין הערים שכבש אלכסנדר
ינאי (יוסיפוס בקדמוניותיו פ' י"ג) ואשר נלקחה אח"כ ע"י
גאבינוס והושכה להורדוס הראשון ע"י אנוסטמוס, שהוסיף עליה
גם את השם „אגריפאס“ לזכר ולכבודו של ידידו מארקוס
אגריפא.

התואר: „פהילוקיסר“ (ידיד הקיסר) נמצא אך במטבעותיו
של אגריפס הראשון.

ציור פה. (נהשת).

מצד אחד: „ראשו של קאיוס קליגולה“,

סביבו:

קסריה סבסטיה.

מצד שני: „איש מנהל מרכבה“

בת ארבעה סוסים“

ומורה בשוטו על המלים:

המלך אגריפס.

 ציור פו. (נהשת).

מצד אחד: ממושמש שאי אפשר לקרוא ולראות מאומה.

מצד שני: "איש מנהל מרכבה

בת ארבעה סוסים"

ולמעלה אותיות:

נומ. המלך אגריפפא.

מלת "נומ" היא מטלה היונית, "נומיזמא" היינו "מעות".

 ציור פו. (נהשת).

מצד אחד: "תמונת המלך אגריפס",

בהכתרו על ידי שתי נשים

שתאחת מהן היא תמונת הנצחון

סביב:

המלך אגריפס ידיד הקיסר.

מצד שני: שתי כפות יד אהוזות ושלוכות,

וסביב:

ברית בין המלך אגריפס

ובין העם הרומי והסינאמי.

 ציור פח. (נהשת).

כמו הטיפוס הקודם — אבל האותיות והצורות משונות,

וזה מורה כי נטבעו במקום או בזמן אחר.

שתי המטבעות האלו (פז. פה.) נטבעו אחרי שקלודיאוס עלה על כסא מלכותו ויגדל וינשא את אנריפס וישימהו ליועין הממשלה, ולמלך על כל ארץ ישראל (יוסיפון בקדמוניותיו פרק י"ט) ואז נברת ברית שלום בין מלך יהודה ועם הרומי והסינטי בפומכי בתוך העיר רומא. —

צִיּוֹר פֶּטַי. (נחשת).

מ צ ד א ה ד: "ראשו של קלאדיוס".

וסכיב: שמו —

מ צ ד ש נ י: "היכל".

"שתי תמונות עומדות ששני הצדדים ואיש יושב באמצע"

מצד ימין רשום שמו של אנריפס

טארדען, די סולסי, עקעל, ועוד חוקרים, משערים כי תמונת ההיכל על המטבע הזאת מצגת את היכל האליל מארנה בעזה שהיה שמה אחר משמנה היכלות האלילים השונים שהגויים עברו להם. —

אבל אם כי אמת הרבר שאנריפס חטא חטאת גדולה לעמו, ככל בני הורדוס, בזה שצירו תמונות על המטבעות שנטבעו ביהודה, בכל זאת קשה לנו להאמין כי אותו אנריפס אשר לפי דברי כופרי דברי ימינו היה דבק בדת אלהיו (דברי ימי ישראל תרגום שפ"ד היב צד 20) והכמי המשנה הזכירוהו לכרכה (פסחים ק"ז ע"ב) ומספרים עליו שמעשיו טצאו הן בעיני החכמים וישבהוהו (כתובות י"ז ע"א) ואמרו לו (סוטה מ"א בטשנה ושם בגמרא) "אל תתירא אנריפס אחינו אתה". —

גם נחג ענוה בעצמו ועטר בעת קריאת התורה, ואעפ"י שעשו לו ביטה לשבת עליה (שם). וגם המפרשים האחרונים כתבו עליו (הרשב"ם פסחים) "מלך כשר היה ממלכי, חשמנאי"

ובעל, להם שמים" כותב (על דברי התוי"ט בכורים פ"ג משנה ד'). מלך כשר היה ובעל נפש שפלה". —
 מכל הדברים האלה קשה להאמין שהשחית את דרכו לתת. עבודה זרה" על מטבעותיו, ולכן נחזיק בדעתנו הקודמת כי אין להביא שום ראיה מהמפוסים אשר על המטבעות, כי רובם נלקחו ממטבעות זרות כלי שום טעם, וכמו שנבאר עוד להלן ונוכיח כי גם מפוסים רבים שעל פי המבט, בודאי נראים כשרים. נלקחו ממטבעות העמים. —

ציור צ. (נהשת).

מצד אחד: "ראשו של אנריפס",

סביבו שריד מהאותיות היוניות:

המלך אנריפס.

מצד שני: ילד רוכב על סוס".

וסביב רשום:

.בן אנריפס המלך"

מתחת הסוס מספר השנה B

היינו השנה השניה. —

את המטבע הזאת מיחסים ההוקרים לאנריפס הראשון בשנה השניה למלכותו שאז היה בנו אנריפס השני נער בן י"ב שנים, ויען כי אין אף אחר מהם שיתן לנו ביאור ומעם מספיק מדוע טבע אנריפס הראשון בשנה השניה למלכותו שמו וצורתו של בנו הילד על המטבע, לכן הושבים אנו כי יותר נכונה היא ההשערה שהמטבע הזאת טבע אנריפס השני בשנה השניה למלכותו, והוא אשר טבע את תמונתו ושמו של אביו לזכרו ולכבודו, וההשערה הזאת מתקבלת יותר על הלב. —

ועל פי זה נחשוב את המטבע הזאת להראשונה מהמטבעות המיוחדות לאגריפס השני, אחרי מטבעותיו של אביו אגריפס הראשון. —

בשנת החמש ועשרים לפני הורבן בית שני, מת אגריפס הראשון בן המשים וארבע בקסריה, ובנו אגריפס היה עוד צעיר לימים בן י"ז שנים, ולכן לא הושיבו קלודיאוס על כסא הטלוכה מיד אחרי מות אביו, ותהי מדינת יהודה לאחת המדינות הסרות לרומא, והנציבים משלו בה, הנציב אחרי מותו של אגריפס היה קוספיוס פאדוס (יוסיפון בקדמוניותיו פ' י"ט). —

בשנה השמינית לקלודיאוס (שנת כ"ב לפני הב"ש—48 למספר הרגיל) מת דודו של אגריפס השני הורדוס מלך הלכום, ולא חפין קלודיאוס לאשר ירושת האב בידי שלשת בניו ויתן הטלוכה של הלכום לאגריפס השני שהיה אז בן עשרים שנה. —

כעבור ארבע שנים, לקה קלודיאוס הורה המדינה הזאת מרשותו של אגריפס, ויתן לו במקומה את ירושת פהיליפוס השני מדינות הבשן "הארנב, גולן, ואבילינה.

בשנה הראשונה, — אחרי הדברים האלה מת קלודיאוס ונירון מלך תחתיו, (54 למספ"ר) ותהי פעולתו הראשונה לתת לאגריפס חלק ידוע ממדינת הנליל וערי טבריה וטריכיאה, ויוליאס, כעבר הירדן מזרחה ועוד ארבע עשרה ערים קרובות אליה.

המלך הזה שכאמת היה אך צל של מלך ביהודה הי עד כשלישים שנים לאחרי הורבן ארצו, ברומא נקרא אגריפס השני בשם "מלך יהודה" אבל אך בשם נקרא ככה כי שום עוז ומשרה לא נתנו לו. וכאמת אי אפשר היה לכנותו בשם מושל יהודה לפני היותו בן ששנה ועשרים שנה היינו בשנת 54 למספר הרגיל — בשנת האחת עשרה למות אביו אגריפס הראשון, כי אז בשנה ההיא (54 למספר הרגיל) הוסיף לו נירון קיסר את המדינות שזכרנו לעיל. —

אבל את שנות מלכותו החל אנריפס השני לחשוב משנת 49 למסה"ר היינו השנה הרביעית למות אביו, בעת שקבל טקלודיאוס את ירושת פהיליפוס, ממשלת חלכוס. —
ואם נכונה היא השערתנו כי המטבע ציור צ. היא מאנריפס השני או נמכעה בשנת 51 למסה"ר שהיא לפי חשבונו השנה השניה למלכותו.

ציור צא. (נחשת).

מצד אחד: „ראשו של אנריפס השני“

סביב אותיות יוניות:

המלך אנריפפא.

מצד שני: „עגן“

משני עבריו: L. I.

מספר השנה העשירית.

לפי מה שכתבנו לעיל שהמטבע משנת ב' נמכעה שנת 51 למסה"ר תהיה המטבע הזאת בשנת 59 וזה לא כהשערות ההוקרים די סולסי וריכארט המאחרים אותה לשנת 64 או 71 למספה"ר. —

וראיה מוכחת היא התמונה שעליה צורתו של אנריפס יען כי בהמטבעות משנת 59 למסה"ר והלאה אין על המטבעות צורתו של המלך הזה, מפני סבה נעלמה, אולי נלקח אז הרשיון הזה ממנו. ולכן אי אפשר שהמטבע הזאת הוא יותר מאוחרת משנת 59, גם לא יותר מוקדמת כי המספר 10 מעיד עליה, יען לפני שנת 49 למסה"ר, לא החל אנריפס למנות שנות מלכותו טרם שקבל איזה אהוזה מקיסרות רומא, כמו שאמרנו לעיל. —

 ציור צב. (נהשת).

מצד אחד : ראשו של נירון,

וסביב אותיות מהשם :

קיסר נירון.

מצד שני :

ΕΠΙ ΒΑΣΙΔΕ ΑΓΡΗΠ ΝΕΡΟΝΙΕ.

 ציור צג. (נהשת).

מצד אחד : ראש אשה מעומר,

וסביב : נירוניאד קיסר אגריפא.

מצד שני : שני שופרות, באמצע "מתחת"

סביב : שם אגריפס, ומספר השנה כפול היינו שנת י"א גם ו'.

מתחת השופרות רשום : R.

 ציור צד. (נהשת).

מצד אחד : כף יד אוהזת

שבליים ופרהים,

וסביב

באזיליאוס מרקו אגריפפו.

מצד שני : מזר,

ובתוכו רשום : R.

וסביב גם כן מספר השנה כפול

כבטבע הקודמת שנת י"א גם ו'.

מהמטבע הזאת נראה כי אנריפס השני נקרא גם בשם "מרקוס" על שמו של מרקוס אנריפא", וגם המטבע ההיא נמבעה בשנת ה"א גם בשנת ה'ו'. —

וברור כי שתי המטבעות הראשונות (צב. וצג.) ויש לשער כי גם המטבע האחרונה (צד.) נטבעו בקסריה, מוסבת שם — נירוניה, מאת אנריפס השני — בשנת 60 למספר הרגיל, היינו שנה י"א למלכותו של אנריפס, וכשנה ההיא נטבעו המטבעות האלו, אבל מה הוא הכיאור של מספר שש? אם לא שנשער כי חשב שנות מלכותו בגליל משנת 54 למספר שאז הוסיף-לו נירון את המדינות בגליל כמו שזכרנו לעיל. או למלכותו של נירון משנה הנ"ל 54 למספר. —

ציור צה. (נחשת).

מצד אחד: אותיות יוניות

הלבום.

מצד שני: ענף.

ומשני עבריו אותיות:

ET RK

אין כל ראיה מוכחת כי המטבע הזאת שרשום עליה שנת ב"ו היא מאנריפס זה, ואף שאין שמו רשום עליה בכ"ז משערים קוואדאני ומאדדען שנמבעה בשנת השלש אחרי חרבן בית שני על ידי אנריפס, והשתמשו בה בתור המס שחיה על היהודים לשלם בכל ימי ממשלת אנריפס גם אחרי החורבן. —

ציור צו. (נחשת).

מ צ ד א ה ד : ראשו של אספסינוס,

וסכיב כתוב שמו ותארו.

מ צ ד ש נ י : תמונת אשה עומדת ואוחזת בידה האחת

קרן עם פרחים וכידה השניה שכולת

ושם. אנריפא" משני העברים

מספר השנה י"ד.—

מטבעות כאלו נמצאות גם משנות י"ה כ"ו כ"ז וכ"ט.—
המטבע הקודמת נטבעה, כפי שיש לדון על פי תארו
של אספסינוס, בשנות המרד, ולכן אי אפשר ליהסס לפני שנת
69 למספר הרגיל היינו אותה השנה שבה נבחר אספסינוס
לקיסר, ועל פי זה יש לשאול לאיזה השבון יתיחס מספר י"ד
וכן מספר יתר השנים עד שנת 92?

להשיב על השאלה הזאת עלינו להסכים להחלטתם של
ההוקרים כי אנריפס השב שנות מלכותו. לארכע תקופות:
הא' "תקופת הלכום" מיום שקבל האחוזה מקיסר רומא,
בשנת 49 למספה"ר.

הב' "תקופת פהיליפוס" מיום שקבל מקלודיאוס אחוזת
פהיליפוס דודו, בשנת 53 למסה"ר.—

הג' "תקופת אנריפא" מהזמן שקבל ההוספה למדינותיו
מקיסר נירון בשנה שעלה נירון על כסא מלכותו, שנת 54
למספה"ר.—

הד' "תקופת נירוניא" מהשנה שבה תקן את העיר
פהיליפי קסריה ויקראה, נירוניא, (שנת 60 למסה"ר).—
על פי זה יהיה זמן מביעת המטבע הזאת (ציור צ"ו)

ויתר המטבעות שעליהן רשום מספר השנה י"ד עם שמות טיטוס ודומיטיאן (ראה להלן) מתקופת אנריפא, (54—55 למס'ר) ונטבעה כמו שאמרנו לעיל באותה השנה שבה נבחר אספסינוס לקיסר רומא. (69 למס'ר)

מאדדן משער כי המטבע הזאת וכן יתר המטבעות שעליהן רשום מספר השנה 14 שייכות ל"תקופת נירוניא" ועל פי זה יאהר את טביעתן עד 74 למס'ר (ד' שנים אחרי הב"ש) ומוזרה היא ההשערה הזאת. —

המטבעות משנות 26 27 29 יהיו מתקופת הלכוס, ונטבעו בשנות 75 76 78 למס'ר.

צ'ז. (נהשת).

מצד אחד : "ראשו של טיטוס",

סכיב :

AVTOKP TITOC KAIC CEB.

מצד שני : "תמונת הנצחון אוהות עלי תמר",

וסכיב : שמו של המלך אנריפס

ומספר השנה 14.

צ'ח. (נהשת).

מצד אחד : כמו הקודמת

מצד שני : תמונת אשה אוהות בידה האחת קרן עם

פרהים וכידה השניה שכולת"

סכיב : שמו של אנריפס

ומספר השנה 19.

ציור צמ, (נחשת).

מצד אחד : ראשו של טיטוס,

סביב, רשום שמו

מצד שני : תמונת הנצחון אוהות בידה האחת עלי תמר

וכידה השניה כתר ולפניה ככב,

סביב : רשום שמו של אנריפס

ומספר השנה 26.—

גם מהטיפוס הזה נמצאות מטבעות משנות 20 27 29.—

רבו הוכוהים בין החוקרים השונים וביחוד בין מר די סולסי ומאדדן על המטבעות האלו של אנריפס השני שנושאות עליהן שמו ותמונתו של טיטוס, גם על אותן המטבעות שנושאות עליהן שמו ותמונתו של דומיטיאן, שכל אלו נושאות עליהן מספר שוה של השנה שבה נטבעו, נוטים אנהנו לדעתו של מאדדן, כי אנריפס טבען כולן באותה השנה, שבה טבע גם המטבעות בשמו ותמונתו של אספסינוס, כי טיטוס הלא נחשב כיהודה מושל כמו אביו, וכל המעשים שנעשו ביהודה נעשו על ידי האב והבן יחד — גם דומיטיאן הלך באותו הזמן בהמשלחת הגדולה להכניע את הגרמנים, ולכן נכבד היה גם הוא לתת את שמו ואת תמונתו על המטבעות.—

ובאותה השנה (שנת 14) שהיא 69 למספר הרגיל — באה השמועה לאספסינוס על דבר מותו של וויטליוס, ואספסינוס שישב אז במצרים, עזב מיד את הארץ וילך לרומא, ואת טיטוס בנו שלח לארץ יהודה לעלות על ירושלים ולהכריעה, ואת דומיטיאן בנו השני שלח לגרמניה, דומיטיאן היה לקיסר אחרי טיטוס וכמו אחיו לקה גם הוא הלך בהנהגת המדינה — ולכן אין כל פלא כי אנריפס בהחניפו את קיסר רומא אשר עזרו לו

לשבת על כסא המלוכה ביהודה, רשם את שמותיהם ותמונותיהם
על מטבעותיו.—

ציור ה. (נחשת).

מצד אחד: „ראשו של דומיטיואן“.

וסביב:

דאמיטי קיסר.

מצד שני: תמונת הנצחון כותבת על שלטן,

סביב: שמו של אגריפס

ומספר השנה 14.

גם משנות 18, 23 ישנן מטבעות מטיפוס הזה ובהאחרונה

(23) מונח השלט על ברכי התמונה.

ציור קא. (נחשת).

מצד אחד: כמו הקודמת,

מצד שני: „ספינה“,

ממעל: שמו של אגריפס,

מספר השנה 19

ציור קב. (נחשת).

מצד אחד: „ראשו של דומיטיואן“,

כתוב סביב:

דאמעט קיסר.

מצד שני: תמונת הנצחון

מלמטה: שמו של אגריפס,

מספר השנה כ"ד.

 ציור קג. (נחשת).

מצד אחד : כמו ציור ק.

בהוספת התואר "גרמניקום",

מצד שני : תמונת הנצהון פניה לימין דורכת ברנל אחת על

כובע וכוחכת על השלט

סביב רשום שם המלך אנריפס

מספר השנה כ"ד

 ציור קד. (נחשת).

מצד אחד : כמו הקודמת,

מצד שני : זר,

ובתוכו : שמו של אנריפס

מספר השנה כ"ד.

 ציור קה. (נחשת).

מצד אחד : כמו הקודמת,

מצד שני : "דקל"

ומלמטה : שמו של אנריפס,

מספר השנה כ"ה.

ציור קו. (נחשת).

מצד אחד: ראשו של דומיטיאן,

ובפעם הראשונה אנו מוצאים במקום אותיות יוניות

רשום רומאית סביב:

IM. CA. D. VES. F. DOM. AV. GER. COS. XII.

מצד שני: "שני שופרות משולכים",

בתוכם: "מהתה"

וסביב ביונית: שמו של אנריפס,

מספר השנה כ"ו.

מלמטה שתי אותיות רומיות:

S. C.

מהטיפוס הזה נמצאות מטבעות אשר במקום שני השופרות

יש צורת "מזבה", ומספר השנה יש אחרות שרשום עליהן כ"ה.

גם נמצאות מהטיפוס הזה שבמקום שני השופרות או

המזבה רשום אך שתי האותיות S. C. — וסביב: שמו של

אנריפס. מספר השנה כ"ו. —

ציור קו. (נחשת).

מצד אחד: כמו ציור ק.

ועל צואר הראש מצויר:

"ראש קטן"

מצד שני: כמו ציור קג.

מספר השנה כ"ו.

מהטיפוס הזה נמצאות גם במספר השנה כ"ט. —

ציור קח. (נהשת).

מצד אהד : כהקודמת,

מצד שני : שני שופרות

סביב : שמו של אנריפס,

מספר השנה כ"ז.

ציור קמ. (נהשת).

מצד אהד : ראשו של דומיטיאן,

סביב : שמו ביונית עם התואר

"גרמניקוס".

מצד שני : תמונת אשה כראש מעוטר

עומדת על המפתן בידה האחת

"קרן מלא פרחים"

ובידה השניה "שכולת",

משני הצדדים רשום שמו של אנריפס,

מספר השנה ל"ה.

מטפוסים כאלה נמצאות מטבעות שכבד השני : התמונה

אוהזת בידיה כתר ועלי תמר, ומספר השנה ל"א.—

ציור קי. (נהשת).

מצד אהד : כמו ציור קג. אבל בלי התואר, גרמניקוס

מצד שני : מספר השנה איננו ברור.

ציור היא. (נחשת).

מ צ ד א ה ד : "ראש מעוטר",

וסכיבו ביונית :

שמו של אנריפס.

מ צ ד ש נ י : "קרן",

מספר השנה ל"ד.

כהמטבע הזאת נשלמו מטבעותיו של אנריפס השני, הנצר
האחרון מבני הורדוס שבימיו נחרבה הארץ, נהרסה העיר
ונשרף הבית. —

כמו שכתבנו לעיל יהיה סדר שנות מלכותו ככה :

בשנת 44 למסח"ר מת אנריפס הראשון, בסוף שנת 48
(תחלת שנת 49) קבל אנריפס השני אתהזותו של הורדוס
מחלכום. —

בשנת 53 למסח"ר קבל אחוזתו של פהיליפוס. —

בשנת 54 (תחלת שנת 55) מת קלודיוס וגירון מלך
תחתיו, ואנריפס קבל ממנו אתהזות הגליל וטכריה, הוספה על
אחוזותיו. —

שנת 60 למסח"ר היא שנה שישית לגירון ושנת י"א מיום
שקבל אנריפס אתהזות חלכום — (ועל פי זה נמכע מספר הכפול
הזה על מטבעות צג. צד.). ובאותה השנה (60 למסח"ר) הגדיל
אנריפס את העיר קסריה פהיליפפי וישנה את שמה לגירוניה,
ואת השם הזה טבע על המטבעות צב. וצג. כמו שכתבנו
לעיל. —

בשנת הי"ב לגירון שנת הי"ז מיום שקבל אנריפס את
חלכום החלה מלחמת היהודים עם הרומאים (66 למסח"ר)
ובשנת העשרים למלכות אנריפס (תקופת חלכום) מת גירון קיסר

ושנה אחרי זה (69 למסח"ר) נקרא אספסינוס לרומא, וטיטוס נשאר לנמור את המלחמה ביהודה, ודומיטיאן נשלח לגרמניה ואז נטבעו המטבעות עם מספר שנת י"ד, בצורות האב ושני כניו ושמותיהם (אספסינוס טיטוס ודומיטיאן) היינו י"ד שנים אחרי שקבל האחוות מנירון קיסר. —

בשנת 75 למסח"ר טבע את המטבעות בצורות אספסינוס וטיטוס במספר השנה כ"ז היינו לתקופת הלבוס וכן בשנות 76 78 עם מספר השנים כ"ז כ"ט. —

בשנת 76 טבע מטבעות עם צורת דומיטיאן ומספר השנה לתקופת פהיליפוס (משנת 68) וכן בשנות 77 78 79 80 82 84 88 מספר השנים כ"ד כ"ה כ"ו כ"ז כ"ט ל"א ול"ה. —

גם טבע אנריפס מטבעות עם צורותיהם של אספסינוס טיטוס ודומיטיאן עם מספר השנים י"ח י"ט וכ' לתקופת מלכות אנריפס (מיום שקבל אחוזת הליל כמו שכתבנו לעיל). והמטבעות שבהן נקרא דומיטיאן בהתואר גרמניקוס וקונסול 12 (ציור קו.) הן מתקופת "נירוניה" היינו מהזמן ששינה את שם העיר קסדיה לנירוניה וכן יתר המטבעות מן 86 עד 96 למספר הרגיל — והמטבע האחרונה (ציור קי"א) שרשום עליה מספר השנה ל"ד תחיה מתקופת פהיליפוס ותחיה בשנת 87 למספר הרגיל. —

נטיתי בסדר הרשימה הזאת בדרך של טאדן מפני הערכוביא שהעלה בסדרו את התקופות אנריפס ונירוניה בשנה אחת ובאמת יש הבדל ביניהן בשש שנים. —

המטבעות האלו האחרונות משנת 70 למסח"ר (שנת החרבן) והלאה טבע אנריפס כעת שכבר שבתה יהודה טנו וישראל הלך בגולה. —

נרעין מספר כי אספסינוס הני את אנריפס ויגדלהו וינשאהו, ימים רבים ישב ברומא ושם נחל שם התהלה, ראש

השופטים Praetor, אך במלוך טיטוס שב לארצו בהגליל במעלות הירדן ויהי היי איש בודד עוזב ונשכה מכני דורו וימת בשנת כ"ב שנים אחרי ההורבן היינו 92 למספר הרגיל בימי מלכות דומיטיאן.

הדברים האלה מוסר לנו ד"ר גרעין בדברי ימי ישראל (על פי טיללימון), וחמה נגד דעותיהם של רוב החוקרים מארדן, די סולסי ולעווין, אשר מקציבים שנת מותו של אנריפס השני מן שנת 99 עד 100 למסה"ר, בשנה השלישית לטריאנוס, ויש להתפלא מדוע בחר ד"ר גרעין בהסקוד היחידי אשר גם הוא (טיללימון) בעצמו איננו נותן לנו טעם מספיק להחלטתו זאת. —

גם דברי החוקרים שאנריפס מת ברומא, והמטבע האחרונה במספר השנה ל"ה (ארבע שנים לפני מותו) חמה נגד דברי גרעין: "שאנריפס השני מת בהגליל במעלות הירדן וכי היי בימיו האחרונים היי איש בודד עוזב ונשכה מכני דורו". — עם אנריפס השני נשלמו, מטבעות היהודים "שנטבעו ע"י מלכי ישראל עד אחרי הורבן בית שני. —

ח.

נציבי רומא.

באותו הזמן — בימי מלכי הורדוס — נטבעו עוד מטבעות בארץ יהודה אף כי אמנם לא יצאו על ידי מלכי יהודה, אבל נטבעו בארץ ישראל ועבור עם היהודים, ולכן ראויות הן לבוא בין קבוצת מטבעות היהודים". —

באותה השנה שהגלה ארכילאוס בן הורדוס הראשון (6 לספ. הרגיל 64 לפני ה'ש) נהיתה ארץ יהודה ושוטרון למחוזות ממלכת רומא (כמו שכתבנו בפרק ההולף), ונציבי רומא נמנו על הארץ.

מושב הנציבים האלה היה בעיר קסריה אשר על שפת הים, ומשם יצאו פקודותיהם גם מטבעותיהם.

צריכים אנחנו להודות על האמת כי הנציבים האלה התחשבו את רגשות העם כאופן יותר השוב מהמלכים בני הורדוס, כי כל המטבעות האלו שנטבעו הנציבים נושאות עליהן טיפוס מתאים להיהדות בלי שום סמל ותמונה. —

כל המטבעות היו מנחשת ונשאו עליהן שם הקיסר ומספר השנה.

הנציב הראשון היה קופוניוס איש מלא בה להיום ולמות (כרברי יוסיפוס בקדמוניותיו סי' י"ח), ברוטית נקרא הנציב "פרוקוראטור", וביונית "אפיטרופוס" (חנ"ל סי' ב'), הו"ל קראו אותם גם כן בשם הזה: (פסיקתא דעשר תעשר) "אילין אפיטרופיא

דנפקין לקריתא' — ותרגום ירושלמי על הכתוב "יעשה פרעה ויפקד פקידים על הארץ: "אפיטרופין על ארעה". את משרדו של הנציב קרא יוסיפוס (שם) "אפיטרופ". —

גם קורא יוסיפוס (סימן י"ח) אותם בשם "איפרכוס" גם חז"ל (מס' שבועות ו'). של זה למעלה מאפרכוס של זה" (ובמס' פסחים ק"ג) "למה הדבר דומה למלך יוצא ואפרכוס נכנס" (ובילמדנו סוף פ' בחוקות) "מלך ששלח אפרכוס שלו" — גם קרא יוסיפוס את טמשלת רומא ביהודה כיונית, הגמוניה" וחז"ל (מסכת גיטין ב') "מהגמוניה להגמוניה". —

ציור קיב. (נחשת)

מצד א חד: "שכולת דגן".

סביב:

KAICAROC.

מצד שני: "תמר".

תחתיו מספר השנה כיונית:

L. A T

שנת השלשים ושלוש לאגוסטוס.

נמצעה ע"י קופוניוס הנציב הראשון שמשל משנת 6 עד

10 למסה"ר.

ציור קיג. (נחשת).

מצד א חד: כהקודמת,

מצד שני: כהקודמת,

L. AS : מספר השנה:

שנת הל"ו לאגוסטוס

מטבעה ע"י מרקוס אמבויואוס הנציב השני שמשל משנת
11 למסה"ר.

ציור מ"ד. (נהשת).

א ח ד : כציור קיב.

ש נ י : כציור קיב.

מספר השנה ל"ט לאנוסטוס.

מטבעה ע"י אניוס רופוס הנציב השלישי שמשל משנת 13
עד 15 למסה"ר.

ציור מ"ה. (נהשת).

מ צ ד א ח ד : כציור קיב.

מ צ ד ש נ י : כציור קיב.

מספר השנה מ' לאנוסטוס,

מטבעה ע"י הנציב הנוכר.

ציור מ"ו. (נהשת).

מ צ ד א ח ד : כציור קיב.

מ צ ד ש נ י : כציור קיב.

מספר השנה מ"א לאנוסטוס.

מטבעה ע"י הנציב הנוכר — ובה נשלמה תקופת הקיסר
אנוסטוס.

 ציור קיו, (נהשת).

מצד אחד: "זר",

כתוכו:

IOV - CEB.

מצד שני: "שני שופרות"

נטבעה בשנה הראשונה לטיבריום על ידי הנציב וואלערוס
גראטוס שמשל מן שנת 15 עד 26 למסכה"ר.

על המטבע הזאת הטילו ספק, היו גם אלה שיהסוה
ליחודה אריסטובלוס, אבל מר מארדן החליט שהיא נטבעה ע"י
הנציב הנזכר, גם מצא רושם מאת A (שנת א') בצד השני. —

 ציור קיה, (נהשת).

מצד אחד: "זר",

כתוכו:

IOV - ΔΙΑ.

מצד שני: "שכולת דגן",

מספר השנה:

L B.

שנת ב' לטיבריום.

נטבעה ע"י הנציב הנזכר.

ציור קיט. (נהשת).

מצד אחד: "שני שופרות",

באמצע: מהתה,

מטעל: TIBPIO.

מלמטה מספר השנה: L P.

השנה השלישית לטיבריום

מצד שני: "זר",

כתוכו:

KAI - CAP.

נטבעה ע"י הנציב הנזכר.

ציור קב. (נהשת).

מצד אחד: כציור קיה.

מצד שני: "פרה בשלישה נצנים",

מלמטה מספר השנה: ג' לטיבריום

נטבעה ע"י הנציב הנזכר.

ציור קבא. (נהשת).

מצד אחד: "עלה נפן",

מטעל: TIBEP.

מצד שני: "כוס עם שתי ידיים",

מטעל: KAICAP.

מספר השנה: ד' לטיבריום.

נטבעה ע"י הנציב הנזכר.

 ציור הכב. (נהשת).

מצד אחד: כהקודמת,

ממעל:

IOVΛIA.

מצד שני: כהקודמת.

נטבעה ע"י הנציב הנזכר.

 ציור הכנ. (נחשת).

מצד אחד: "זר",

בהוכו:

TIB KAI CAP.

מצד שני: "שבולת",

מספר השנה:

ד' לטיבריום

נטבעה ע"י הנציב הנזכר.

 ציור הכבד. (נהשת).

מצד אחד: כהקודמת,

מצד שני: כהקודמת,

ומשני עברי השכולת

IOVΛIA.

מספר השנה ה' לטיבריום.

נטבעה ע"י הנציב הנזכר.

 ציור קבה. (נחשת).

מצד אחד : כהקודמת,

מצד שני : כהקודמת,

מספר השנה :

L. IA

שנת ה'א לטיבריוס.

נטבעה על ידי הנ"ל.

גם על המטבע הזאת רבו הוכחות, וכדעתו של מר מאדרן
 ניהסה לואלערויס גראטום הנ"ל. —

 ציור קבו. (נחשת).

מצד אחד : "כלי",

סביב :

TIBERIOV KAICAPOC.

מספר השנה : מ"ז לטיבריוס.

מצד שני : "שלשה שכלים מקושרים יחד",

סביב :

IOVΛIA KAICAPOC.

נטבעה ע"י הנציב החמישי פונטיאוס פילטוס שמשל משנת

26 עד 36 למסה"ר.

 ציור קבו. (נחשת).

מצד אחד: "מקל",

סביב:

(TIBEP)IOV KAICAPOC,

מצד שני: "ומורה",

בתוכה מספר השנה:

ט"ז לטיבריום.

נמכעה ע"י הנציב הנזכר.

מהטיפוס הזה יש גם משנת הי"ז.

 ציור קבת. (נחשת).

מצד אחד: כהקודמת,

מצד שני: "זר",

מספר השנה:

י"ח לטיבריום.

נמכעה ע"י הנ"ל.

מהנציבים: מארסילוס, מארילוס, וקוספיוס — פדוס, טיבריום —

אלכסנדר, ווואנטידום — קומאנוס, שמשלו משנת 36

עד 52 למס'ה'ר, לא נתנלו לעת עתה שום מטבעות

ואפשר מאד כי לא טבעו כלל. —

ציור הכט, (נחשת).

מ צ ד א ח ד : KAICAP. ΓΕ

מספר השנה : י"ג לקלודיוס.

מ צ ד ש נ י : „זמורה“,

ובתוכה :

ΛΙΑ ΑΓΡΗΗΗΝΑ.

מטבעה ע"י הנציב הי"א קלודיוס, או אנטוניוס פעליקס

מן 52 עד 60 למסח"ר.

ציור קל, (נחשת).

מ צ ד א ח ד : שני „שבלים משולבים אחר על השני“,

סביב : קלודיוס קיסר גערמ.

מספר השנה : י"ה לקלודיוס.

מטבעה ע"י הנציב הנזכר.

ציור קלא, (נחשת).

מ צ ד א ח ד : „שני מנינים משולבים איש על אחיו“

סביב : נירו קלאה קיסר.

מ צ ד ש נ י : „המר“,

מטעל : BPIT

מלמטה : KAI

מספר השנה י"ד לנירון ובריטאניקוס קיסרים.

מטבעה ע"י הנציב הנזכר.

ציור הלב. (נחשת).

מצד אחד : שכולת,

וסביב :

КАИCАPOC.

מספר השנה ה' לנירון.

מצד שני : "זר",

סביב :

נערונא.

נטבעה ע"י הנציב הנוזר.

מהנציבים האחרונים : פורמיאום, פיסאמוס, אלכינוס, גאסיוס
פלורוס, משנת 61 עד 66 למספר הרגיל לא

נתגלו עד עתה שום מטבעות. —

בשנת 66 למספר הרגיל החלה מלחמת היהודים עם הרומאים
שארכה ארבע שנים רצופות, ובמשך הזמן החוא השתמשו
במטבעותיו של אנריפס או בהשקלים הראשונים של שמעון
המכבי, ואין שום זכר לטביעת מטבעות בימי המרד הזה כמו
שהוכחנו בפרק ה'.

וטימוס שב אחרי החורבן (70 למסה"ר) רומאה בעטרת הנצחון
אחרי ההריבו את הארץ ויהפכה למרכר שממה. על יד המקום
"מוצא" צפונית מערבית לירושלים השאיר למשמר את הלגיון
העשירי ובבואו רומאה חגנו אספסינוס ובניו טימוס ודומיטיאן את
הנ הנצחון. —

קשת נצחון מיוחד ערכו ברחוב, ועליו צירו את השלל
שהביא טימוס מירושלים מכלי המקדש : "הסנורה, שלחן הזהב,
ההצוצרות, וספר התורה", אחרי התהלוכה שנשאה את השלל
דרך הקשת הזה, הלכו אספסינוס וטימוס, ואחריהם רכב על

סוס לבן דומיטיאן (יוסיפוס כמלהמזת היהודים ז'), ואחריהם הלכו השבויים היהודים, נערים וגם זקנים, בהורים ובתולות. — הקשת הזו שנקרא בשם "קשת מיטוס" עומד עד היום ברוטא והמונתו באה בספרים רבים, וגם בספר דברי ימי ישראל בתרגום העברי של מר שפ"ר ז"ל.

מס מיוחד שם אספסינוס על כל היהודים היושבים במדינות החוסות תחת ממשלת רומא, המס הזה נקרא בשם: *Fisci Iudaei* והיה של שתי דרכמות אשר היה על כל יהודי לשלם להיכל יופיטר קפיטולינוס במקום השקל ששקלו בני ישראל לה' בירושלים, לפני החורבן.

אספסינוס טבע מטבעות לזכר הנצחון על יהודה, ועליהן הביע את יהודה בשביה או את יהודה מנוצחת.

ציור הלג. (נחשת).

ט צ ר א ח ד : „ראשו של אספסינוס“

סביב :

IMP. CAES. VESPASIAN. AVG.

P. M. T. R. P. P. COS. III.

ס צ ר ש נ י : „תמר“,

מ צ ר ש מ א ל :

יהודי עומד ידיו בפותות אחריו ימנן תלוי עליהן,

ס צ ר י מ נן :

יושבת יהודיה ובוכה“.

מלמטה רשום :

S. C.

ומשני צדי התמר :

IVDAEA CAPTA.

ציור קלד. (נהשת).

מצד אחד : ראשו של אספסינוס,

ושמו רשום סביב כיונית

מצד שני : "תמונת הנצחון עומדת וכותכת על השלט"

סביב רשום כיונית :

"יהודה מנוצחת".

המטבע הזאת נטבעה בארץ ישראל בניקופוליס (לפי"ד קאוירדוני) או בקסריה (לפי"ד די סולסי).

ציור מלה. (זהב).

מצד אחד : ראשו של אספסינוס,

סביב :

IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG.

מצד שני : "יהודיה יושבת על הארץ נשענת לעמוד השלט".

IVDAEA. : מלמטה רשום :

המטבע הזאת נטבעה ברומא.

ציור קלו. (כסף).

מצד אחד : "ראשו של אספסינוס",

סביב :

IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. TR. P.

מצד שני : "ההודיה אסורה אל התמר ידיה כפותות מלפניה"

IVDAEA. DEVICTA, : סביב :

ציור קלוז. (זהב).

מצד אחד: ראשו של אספסינוס,

סביב:

IMP. CAES. VESP. AVG. PM. COS III.

מצד שני: "תמר",

משמאל: "עומד אספסינוס לבוש בגדי צבא"

בידו האחת כדון ודורך ברגלו על כובע

מימין: יהודיה יושבת על הארץ.

ציור קלח. (נהשת).

מצד אחד: ראשו של אספסינוס,

סביב: שמו,

מצד שני: "תמר",

S. C. : מלמטה

משמאל: יהודיה יושבת על הארץ וידה האחת על שלט".

מימין: כלי צבא מונחים על הארץ.

ציור קלט. (נהשת).

מצד אחד: כהקודמת,

מצד שני: כהקודמת,

משמאל: כהקודמת

מימין: עומד יהודי ואצלו מפורזים על הארץ כלי צבא.

טיפוסים רבים מאלו המטבעות נטבעו בארץ ישראל
 וברומא על ידי אספסינוס.—
 גם טימוס טבע מטבעות כאלו :

ציור קמ. (זהב).

מצד אחד : „ראשו של טימוס“,

סביב :

IMP. T. CAESAR. VESPASIANVS.

מצד שני : „תמונת הנצחון עומרת וכותבת על כדור הנתון
 בתמר,

המלים :

IMP. T. CAES.

סביב :

IVDAEA DEVICTA.

המטבע הזאת נטבעה בקסריה של קפידוציה (לפי"ד מר
 כהן), או בקסריה אשר בא"י (לפי"ד די סולסי ומאדדן).

ציור קמא. (נהשת)

מצד אחד : „ראשו של טימוס“,

שמו רשום סביב :

מצד שני : „יהודי יושב על הארץ סמוך לעמוד השלמי“,

סביב רשום :

„יהודה מנוצחת“.

גם המטבע הזאת נטבעה בא"י.

 ציור קמב. (נחשת).

מצד אחד: "ראשו של מיטוס",

וסביב רשום שמו.

מצד שני: "תמונת הנצהון עומדת על יד תמר וכותבת על השלמי",

סביב רשום:

"יהודה מנוצחת".

 ציור קמוג. (נחשת).

מצד אחד: כהקודמת,

מצד שני: "תמונת הנצהון כותבת על השלט נתון בתוך התמר",

סביב רשום:

"יהודה מנוצחת".

 ציור קמד. (זהב).

מצד אחד: "ראשו של מיטוס",

סביב:

T. CAES. IMP. VESP. PON. TR. POT.

מצד שני: "תמר",

מיטין: מיטוס עומד וכידו האחת כדון

משמאל: "יהודיה יושבת על הארין".

גם דומיטיאן טבע טיפוסים כאלה.

ציור קמה. (נהשת).

מצד אחד: „ראשו של דומיטיאן“

סביב:

IMP. DOMIT. AVG. GERM.

מצד שני: „עמוד השלט“

סביב:

VICTOR. AVG,

נטבעה ברומא. —

ציור המו. (נחשה).

מצד אחד: „ראשו של דומיטיאן“

סביב רשום שמו.

מצד שני: תמונת פעללאם

בידו האחת שלט

וידו השניה נתונה על עמוד השלט.

מדומיטיאן נמצאים עוד טפוסים כאלה ודומים להם רובם

מנחשת ואך מטבע אחת מזהב שנטבעה ברומא.

מטבע אחת נגלתה מפיטום שרכו עליה הוכהים

מהחוקרים.

 ציור קמז. (נחשת).

מצד אחד: "ראשו של מיטוס",

ושמו רשום סביב.

מצד שני: "תמר",

מימין: יהודיה יושבת על הארץ.

משמאל: "מפוזרים על הארץ שלטים ומנינים",

סביב רשום:

IVDAEA NAVALIS.

מלת "נאוואליס" מורה לנו כי מיטוס התפאר בזה שנצח את הימיה של יהודה אף כי מפי הסופרים שמענו אך מעט על גבורת היהודים כיב. —

אבל עדות זו המשיחה לפי תומת, מעירה כי היה לעמנו גם כה ימי חשוכ או בימי המצור על ירושלים. —

בימיו של הקיסר נירוונה בוטל המס היהודי Fisci ivdaici שהוטל עליהם ע"י אספסינוס כמו שכתבתי לעיל.

ולזכרון הביטול הזה נטבעה מטבע מיוחדת:

מצד אחד: "ראשו של הקיסר נירוונה",

מצד שני: "תמר",

משני הצדדים:

S. C.

וסביב:

FISCI IVDAICI CALIMNIA SVBLATA.

לאמור: "האשמות של מס היהודים מבוטלות".

חז"ל מספרים לנו כי לפני מלוך נירוזה יצאה גזרה רעה על היהודים מאת דומיטיאן ויסעו אז רומאה ארבעה מחכמנו רבן גמליאל, רבי אליעזר, רבי יהושע, ורבי עקיבא, — הנסיעה הזאת נזכרת במסכת עירובין (פ"ד) ובמסכת מעשר שני (פ"ד מ"ט) — וגם יש רמז על היותם של החכמים האלה ברומא, (בסוף מכות ומדרש איכה) על הקול ההמון ששמעו ברומא והיו השלשה החכמים בוכים ור' עקיבא משחק. —

ובעוד החכמים עושים כה וכה ברומא השתדלות לבטל הגזירה מת דומיטיאן וניירוזה מלך תהתיו, והגזירה הזאת ועוד גזרות רבות נתבטלו, אבל ימי מלכותו של נירוזה לא ארכו, וכמותו חזרה השנאה העזה בין שני העמים היהודים והרומאים, ועוד הפעם נעור הארי ביהודה להלהם נגד הנשר ברומא, אבל התעוררות הזאת היתה האהרונה, והיא — התקופה האהרונה הזאת — השאירה לנו את המטבעות שנדבר עליהן בפרק הבא. —

ט.

די נרין.

נגשים אנהנו כעת אל התקופה האחרונה של מטבעות היהודים "תקופת דנרין", המטבעות שנמבעו במשך זמן הסדר האחרון של, בר כוכבא" הידוע בדברי ה'ל בשם פולמס ביתר".

המטבעות האלו ידועות בדברי ה'ל בשם : כוזבוות, ירושלמיות" (ב"ק צ"א ע"א). שהוכרנו לעיל (צד ג') גם נזכרו בתלמוד בשם "דנרא דהדריינא טריינא שייפא" (בכורות נ', עבודה זרה נ"ב). בקשו לגנוז דנרא דהדריינא טריינא שייפא מפני טבעה של ירושלם" — מלת שייפא מפרש רש"י : ישן ביותר שנישוק סחמת יושנו ואין הצורה ניכרת, טריינא דהדריינא מטבעות של ירושלם, טריינא דהדריינא על שם מלכי רומי נעשו הצורות ושם טיריננס אדריננס" — הנה הרניש רש"י היטב במהותן של הדנרין האלה אבל מפני הסרון הידיעה, שנוספה לנו כדורות האחרונים, לא דק במה"כ המפרש הגדול הזה כמלת שייפא, שלפנינו היא ברורה ומוכנת היטב, כמו שנבאר בפרק הזה על אדות הדנרין הרבים בצורותיהם של קסרי רומא מ"אספסינוס" עד "אדריננס" ומטבעות הכסף והנהשת מהקסרים האלה שצורותיהן נמחקו ועליהן נמבע הטיפוס העברי על ידי בעלי הסדר האחרון הזה, והן הן דנרי טריינא דהדריינא שייפא" (כן היא גרסת רש"י, טריינא' לפני, דהדריינא" כפי סדר הקסרים האלה) שבקשו

לגנוז אותם מפני טבעה של ירושלם היינו ה"מטבעין"
 המטבעות, השקלים וחצאי השקלים" שנמכעו על ידי שמעון
 המכבי והם שנקראו ע"י חז"ל, של מלכים הראשונים" (ב"ק
 ז"א). —

כאשר כתבתי לעיל (פרק ה') נפלגו החוקרים בסדור המטבעות
 העבריות, וביחוד מעטיקים המה המשא ומתן על המטבעות
 האלו שנעבור עליהן פה בפרק הזה, מר האמבורגער המונחה
 היותר גדול ביחוד במטבעות האלו המיוחסים לזמן בר כוכבא
 מחוה דעתו נגד דעות החוקרים שקדמוהו, ואיננו עושה שום
 הכדל בין כל המטבעות מטיפוס הזה ומיחסן כולן לזמנו של
 בר כוכבא ובוה מסכימים אנחנו עמו, מלבד שלש המטבעות
 (ציורי לא. לב. לג.) שנושאות עליהן המלים, שמעון נשיא ישראל"
 אשר כבר הוכחנו בפרק ה' שנמכעו על ידי שמעון המכבי נגד
 דעתו של מר האמבורגער, אבל כל יתר המטבעות מטיפוסים האלה,
 וגם מטבעות הכסף והנהשת הגדולים והקטנים כולן הן בלי שום
 ספק מזמנו של בר כוכבא כמו שנבאר עוד להלן. —

המטבעות האלו מחולקות לשלש תקופות א) להרות
 ירושלם, ב) שנת אחת לגאולת ישראל, ג) שב לחר ישראל
 (שנת ב' להרות ישראל). —

החוקרים הקודמים מחולקים המה על סדר המטבעות
 האלו:

די סולסי וקוודאני מיחסים להמרר הראשון נגד אספסיגוס
 וטיטוס אך את שתי המטבעות הנחשת הקטנות (ציורי לד. לה.)
 אולם אנחנו דחינו גם את ההשערה הזאת לעיל (פרק ה'). ד"ר לוי
 טחלק את המטבעות שיש עליהן השמות שמעון ואלעזר ושלא
 ניכר עליהן רשמי הטיפוס הרומי, לשמעון בן גיורא ולאלעזר בן
 שמעון ואלו שנושאות עליהן המלים, שמעון נשיא ישראל" לרכן
 שמעון בן גמליאל הראשון, וכל אלו שניכר עליהן רשמי הטיפוס
 הרומי לזמנו של "בר כוכבא". —

להשערה הזאת אין כל יסוד כי עין החוקר הנומיזמטי תראה כי אין שום הבדל בין אלו לאלו, ויותר נכונה לשער כי כולן נטבעו על הטיפוס הרומי אלא שרכות מהן נטבעו באופן טוב כל כך שאי אפשר להכיר הרושם עליהן. —

המלומד האיטלקי גארדיצי מהלק מטבעות באופן כזה: המטבעות הנחשת, להרות ולגאלת ציון (ציורים לד. לת. לו. לו. לת. חספ. והנחשת, שנת אחת לגאלת ישראל להמרד הראשון. מטבעות חספ. והנחשת, "להרות ירושלים" ו"שב לחר ישראל" להמרד האחרון בזמן "בר כוכבא. —

טר מארדן מסכים אליו, מלכר המטבעות של "שנת ארבע לגאלת ציון" שהוא מיהם אותן לשמעון המכבי. —

ד"ר מערצכאכר מיהם את המטבעות שנושאות עליהן שמות: אלעזר הכהן, שמעון נשיא ישראל, שמעון, ושב לחר ישראל. ואלו שרשום עליהן במקום "שמעון", ירושלים" כל אלו הוא מיהם להמרד הראשון — וכל יתר המטבעות עם "להרות ירושלים" הוא מיהם להמרד האחרון בזמן בר כוכבא, גם להשערה הזאת אין כל יסוד מפני אותו הטעם שאמרנו לעיל על השערתו של ד"ר לוי, וביהוד כאשר נתגלו מטבעות מהטיפוסים האלה שהוא הפין להקדימן לזמן אספסינוס, והגן עם רושם טפוס הרומי בצורתיהם ושמותיהם של אספסינוס טיטוס, טרינוס ואדרינוס.

אבל לפי שטהנו אנו, בזמן המרד הראשון לא נטבעו מטבעות עבריות כלל, והשתמשו או היהודים בהמטבעות הרומיות הסתהלכות ובהמטבעות העבריות משמעון המכבי וההשמונאים ומלכי הורדוס.

ואתרי שהוכחנו כי שלש המטבעות שנושאות עליהן השם "שמעון נשיא ישראל" נטבעו על ידי "שמעון המכבי", וגם הח' מונק בספרו הגדול בצרפתית מיהסן לשמעון המכבי. — נסדר כעת כל שאר המטבעות העבריות לזמנו של מרד, בר כוכבא" על פי המקרים שנקרו בהתקופה הזאת שאם אמנם הפרות לנו

ידעות שלמות ובחירות על אודותה, אבל זאת יודעים אנו נאמנה כי היתה נוראה עליה.—

אחרי מותו של דומיטיאן, מלך נירוזה, אך כששה עשר הדשים, ויהי מלך של חסד לעם יהודה המשועבד לרומא ויבטל מעליהם גזרות הקיסרים שקדמוהו (עיין לעיל פרק ה').—

אולם ימי השלוח לא ארכו ואחרי מותו מלך טריאנוס, ולא יכלו היהודים לסבול את עריצותו, ויתקוממו במצרים ובקיריניקה (סיריניקה הנוכחית) והתוצאות ידועות הן לכל יודע פרק בדברי יסנו עד ימיו של אדרינוס (117 למספר הרגיל).—

בימיו של אדרינוס זה היה המרד הגדול האחרון של היהודים בארץ יהודה.—

בראשונה נראה הדבר כי הצליח אדרינוס לכבות את אש המרד הזה ובמכתבו לזקני רומא בשר להם כי היהודים נכנעו לרומא והנחו מקוה כי גם יצליח להעבירם על הדת שיעבדו את אלילי רומא, על הכשורה הזאת טבעו זקני רומא מטבעות זכרון:

צִיּוֹר הַמָּתָה. (נַחֲשֶׁת).

מ צ ד א ח ד : „ראשו של אדרינוס“,

HADRIANVS. AVG. COS III. P. P. : סביב :

מ צ ד ש נ י : „אדרינוס עומד מעומף“,

לפניו :

עומדת יהודיה ומקרבת קרבנות

על מזבח אלילי רומא,

משני עבריה :

עומדים ילדים וכפות תמרים בידיהם לסמל השלום והירידות.

ADVENTVI. AVG. IVDAEA. : סביב :

ככה השכו הרומאים כי הכריעו לנצח את היהודים. אבל הגה דרך בכ"ב מיעקב גבור גדול קם ביהודה שהרים גם המרד בחזקה, גרש את הרומאים מירושלם ויתכבד בתוכה קרוב לשלש שנים ובאהרונה כשנצחו הרומאים התכבד הנכבד הזה שידוע לנו בשמו "בר כוכבא" והילו כמכצרי העיר ביתר הסמוכה לירושלם — ובמשך שלש השנים יצאו המטבעות האלו. —

כמו שאמרנו לעיל שוררת ערבוביא בסדר הזמן של התקופה הנפלאה הזאת, לא היה אז סופר כיוסיפוס שימסור לנו את פרטי המלחמות האלו, ולכן עלינו לגשש ככאפלה ולסמוך על הקטעים המעטים המפורזים באגדות הו"ל, או על דברי הסופרים הראשונים היונים די קסיוס, ואיזיביאוס. —

המה מספרים לנו על הנכורה הנפלאה שהראה נכור היהודים עם הילו שעלה למספר של חמשים ושישה אלפים איש — הו"ל (ירושלמי תענית פ"ד) מוסרים מספר הילו של בר כוכבא לארבע מאות אלף איש. על פי דברי הסופרים היונים הנזכרים היה המרד הזה משנת 132 עד 135 למספר הרגיל (65 אחרי תורכן בית שני). כל סופרי דברי ימינו נמשכים אחרי סדר הזמן הזה, והוקרי המטבעות עד מארדן (והוא בכלל) מקצובים זמן של המטבעות האלו לזמן הזה, אבל כפי שנבאר להלן אין זה נכון. —

כמו שכתבתי לעיל נשאר לנו אך קטעים אחדים מספרתנו על התקופה הזאת, אבל כדאי לשים לב להם ולהפש אחרי הסקוד היותר קרוב לנו. —

בירושלמי תענית פ"ד ובבלי גיטין נ"ז ובמ"ר איכה פ"ב נמצאים הקטעים הנזכרים. —

רבי יהודה הנשיא "היה דריש עשרין וארבעה עובדין על בלע ה' ולא המל, על ידי דרבי היה סמוך להרבן ביתר (כתיוקון

הגירסא ע"י הח' שי"ר) והוה תמן סבין נהירין והוה דריש ואינן בכיין ומשתקין וקיימין ליה" אהרי רבי יהודה הנשיא מספר לנו גם רבי יוחנן. שיתין עובדין" ע"ד המלחמות האלו, הפרטים הסרים בהמדרש שלפנינו וחבל על דאבדין, ובמסכת גיטין (נ"ז) הקול קול יעקב זה אדרינוס (אספסינוס, הוא מ"ס) קיסר שהרג בכרך ביתר ארבע מאות רבוא.

ובירושלמי (תענית) לפי דברי רבי יוסי שהיה תלמידו של רבי עקיבא, אהר מהעוורים והתומכים בהמרד, היה החורבן האחרון הזה וההרג הגדול ביהודים בשנת המשים ושתים שנה אהרי הורבן בית שני — וכן מסופר גם בספר „סדר עולם“, המקובל לרבי יוסי (וט"ס שם כ"ב צ"ל נ"ב) וכן היא גם דעתו של הראב"ד, ובעל ס' צמה דוד מקציב הזמן לשנת תת"פ (880) לאלף הרביעי, וזה ג"כ נ"ב שנים אהרי החורבן, והיהודים בחשכם לשנות הלבנה תהיה שנת הנ"ב אהרי החורבן בסוף שנת 123 למספר הרגיל.

מר האמבורגער מביא בשם אבי הכנסיה הנוצרית סט. הירונימוס מחבר הוולגטו שאומר בפרוש כי חורבן ביתר היה 50 שנים אהרי חורבן ירושלם, ויהיה החשבון הזה נכון מאד כי 50 שנים לחשבון החמה תהיינה 52 לשנות הלבנה.

לפי"ד מר המבורגער יצא לסופרי העמים כל הטעות הזה על פי השבונו של די קסיוס שטעה בשנים אחרות בסדר הזמנים ולכן יצא לו סדר הזמן של המלחמה הזאת כ"ב שנים בערך מאוחר.

ודברי חז"ל (סנהדרין צ"ז ע"ב) „מלכות בן כוזיבא שתי שנים ומחצה" מדויקים המה כי לא יצאו המטבעות האלו יותר משלש תקופות או קרוב לשלש שנים.

רש"י על המאמר הזה מוסיף: „בן כוזיבא מלך בכיתר". על אדות העיר הזאת רבו כל כך הוכוחים עד שאין כל תועלת לחזור עליהם, אבל ראיח נכונה יש לנו כי „ביתר" היא „ביתיר"

הידועה היטב לכל תושבי ירושלים, התחנה הראשונה על יד מטילת הברזל ליפן. —

בכיתור נמצאות עד היום חורבות ישנות שנקראות „חורבת אל יהודי“ (חורבות היהודים) — ובין החורבות האלו נמצאו הרוב הגדול של המטבעות האלו שנדבר עליהן בפרק הזה, וזאת היא ראיה נצחת שאין עליה תשובה, כי המבצר האחרון שבו התבצר „בר כוכבא“ וחילו העצום עם כל המזון והציידה הכסף והמטבעות, היה פה בכיתור הסמוכה לירושלים. —

ונכונה מאד היא הגירסה בירושלמי „ואם תאמר שחיתה קרובה לים והלא רחוקה מן הים ארבעים מיל“ זה מתאים מאד להעיר ביתיה, ואין כל נחיצות לשבש הגירסא לתקן „ארבעה“ במקום „ארבעים“.

רחוקות מאד הן הראיות שמביאים מטאמרי חז"ל: הספור בבבלימי ירושלים שהיו יושבים באמצע המדינה וכשהיו פוגשים בעולי רגל מביתר ומסביבותיה היו חוקרים ודורשים אותם לדעת אם המה שומרונים, שונאי יהודה, והיו מרבים לצער אותם עד שפקעה סבלנותו של אחד מהם ואמר: „הלוא מתבר רגליה דההוא גברא ולא סליק לירושלם (ירושלמי תענית). יכול היות כי ביתר שנזכרה פה היתה באמת עיר אחרת בגליל או קרוב לים התיכון בשם כזה, כמו שמראים חורבותיה צפונה לכפר סבא, מהלך 4 שעה, אבל מעולם לא מצאו במקום הזה אף זכר למטבע אחת שתוכל להוכיחנו על הטלחמה הגדולה הזאת. —

גם תכונת המקום יותר מסוגל בכיתור הסמוכה לירושלם בהריה הנכוחים העוטרים עד תוים במבצרים חזקים בפני כל צד ואויב, ורחוקה היא כיתור 47 מיל אנגליות מיפן. — ולאזון המזרחי לא יהיו הדברים שדרשו חז"ל: „והיה הדם שותת עד הים הגדול“ מוזרים כלל — הערבי כהפצו לתאר טלחמה גדולה או נקמת הדם, יאמר כי המריבה היתה כל כך

חוקה עד שהדם נגע למקום פלני הרהוקה ממקום המעשה
ובכל זאת אין מי שיוכחישהו לאמור לא כן.—

ד"ר נייבויער מסמן את ביתר קרוב ל"בית שמש" שכן
הוא באמת, ומאדדן זמר המכורגער מחליטים זאת לדבר ברור
כי "ביתר" הקרובה לירושלים היא, ביתר" מקום ההזיון להמלחמה
האחרונה של היהודים והרומאים.—

מה היה שמו של הגבור הזה?

אין זכר בשום ספר מדברי הימים ששמו היה "שמעון".
כל הסופרים גם הז"ל מכנים אותו בשם, בר כוכבא" ואהרי כן
(אהרי ספלתו) "בן כוזיבא".

השם שמעון שמהסים אליו רבים מן החוקרים לקחו
מהמטבעות שמצאו עליהן רשום השם הזה "שמעון" — מר
המכורגער שואל בצדק אם אפשר כלל לחשוב שגבור העומד
במלחמה להציל את עמו ישים את שמו על המטבעות ולא את
שם "ראש העם" אשר תהת דגלו הוא לוחם? וגאריבלדי גבור
איטליה יוכיה, אף שהוא היה המנצה האמתי בכל זאת על
המטבעות נטבע שם "מלך איטליה" ולא שמו של גאריבלדי.—

על פי הסברה הנכונה הזאת אין הדבר ברור כל כך אם
שמו של "בר כוכבא" היה שמעון. —

אבל ברור הוא בלי כל ספק אשר כראש התנועה של
המרד האהרון הזה עמדו שני מנהלים או מנהיגים אחר בשם
"שמעון" והשני בשם, אלעזר הכהן, ורוב המטבעות האלו
נושאות עליהן שמותיהם של האנשים האלה, מי היו המנהיגים
האלה, נעלם מאתנו, כמו שאין לנו שום זכר בספרתינו לכל פרטי
המאורעות האלו כן לא נשאר זכר מראשי העם בעת המרד
הזה, מלבד מה שזוכר בתלמוד על רבי עקיבא שתמך בידי
הגבור "בר כוכבא" ודרש עליו, דרך ככב מיעקב" (כירושלמי
תענית), אין אנו יודעים כלום על ראשי התנועה הכבירה הזאת

ואך המטבעות מעידות כי שני האנשים האלה, שמעון ואלעזר הכהן טבעו את המטבעות האלו. —

על השם "אלעזר" הקרו ודרשו כל החוקרים יש מהם שהחליטו שהוא היה רבי אליעזר המודעי, ותחי השערתם כי בתחילה גם הוא תמך בודי, בר כוכבא" אבל לבסוף הלשינו עליו לפני בר כוכבא שכעס עליו ויבעוט בו ברגלו ויהרגהו (מהירושלמי תענית ומדרש איכה), על החשערה המזורה הזאת יש להתנגד, ראשונה מפני טעם פשוט כי על המטבעות כתוב, "אלעזר" ולא "אליעזר" (שמו של ר' אליעזר המודעי) גם אי אפשר להאמין שאיש שעמד בראש התנועה ושמו נטבע על המטבעות וגם על איזו מהן יחד את "שמעון" שהוא (לפי דברי המשערים האלה), בר כוכבא" בעצמו, נהרג על פי מלשינות נמכזה בלי שום הקירה ודרישה. —

אחרים, ובתוכם גם מר המבורגער, משערים כי "אלעזר" היה, רבי אלעזר בן עזריה" — שהיה כהן, ובר כוכבא היה אך גבור מלהטת ולא מנהל התנועה, ושמעון נשיא ישראל היה רבן שמעון בן גמליאל השני — מר המבורגער מביא כראיה להדבר הזה, הקטע מהסליחה או התהנה הירועה הנוסדה על עשרה הרוני מלכות". —

ושנים מהם הוציאו תהילה שהם גדולי ישראל".

"רבי ישמעאל כהן גדול ורבן שמעון בן גמליאל נשיא ישראל".

ראיה מובהקת לפי דבריו שרבן שמעון בן גמליאל נקרא בשם נשיא ישראל.

מתי נוסדה הסליחה הזאת? ועל איזה יסוד שמערכבת מקרים הסתוריים הרחוקים איש מרעהו בדורות שלמים? זה לא מפריע למר האמבורגער, ובלבד שמצא פסוק מפורש בסליחות. — כבר הוכחנו בפרק ה' כי רבן שמעון בן גמליאל סיבנה

היה צעיר, ואפשר עוד נער, בזמן המרד, — ומובן כי המטבעות לא נשאו את שמו. —

יותר נכון תוכל היות ההשערה של אלה החפצים להחליט כי שמעון סתם שרשום על המטבעות הוא שמו של „בר כוכבא“ והראיה הוא ה„ככב“ שנמצא על איזו מטבעות כסף כמו שנבאר להלן. —

אכל לא צודקת היא השערתו של ד"ר בערנפעלד בטאמרו „גלות שלמה“ (לוח אהיאסף תרס"ג) ששמעון זה, בר כוכבא, טבע את תארו „נשיא ישראל“ דוקא כאותו הזמן שאלעזר הכהן טבע גם כן מטבעות, ואז נקרא שמעון בשם נשיא ישראל, ואך כשהתפטר אלעזר הכהן ממשמרתו, או שנפטר מהעולם, ושמעון נשאר המנהל היחידי הדל לקרוא את עצמו בשם „נשיא ישראל“ וטבע על המטבעות אך שמו שמעון סתם — אבל המטבעות שנגלו בזמננו, מהרסות את כל היסוד הזה, כמו שנביא להלן יש מטבעות עם השם „אלעזר הכהן“, מצד אחד ול„הרות ירושלים“ מצד שני, גם יש שמצד השני רשום „שב לחר ישראל“ כמו שנמצאות מטבעות בטיפוס כזה „שמעון“ מצד אחד ולהרות ירושלים או שב לחר ישראל מצד שני, הנה ברור כי בשנה אחת טבעו שני האנשים האלה מטבעות בטיפוס אחד ושמעון לא נקרא אז על המטבעות נשיא ישראל. —

גם יש מטבע אחת כסף שמצד אחד רשום שמו של אלעזר הכהן ומצד השני „שמע“ (ראשי תיבות משמעון).

אבל לפי שהנהנו אנו הנהתנו בפרק ה' ששלש מטבעות הנהשת שיש עליהן השם „שמעון נשיא ישראל“ מתקופה אחרת יותר קדומה הן, ואין להן שום שייכות אל תקופת מרד „בר כוכבא“, תבוטלנה כל ההשערות המוזרות האלו — ויהיה הסדר של המטבעות האלו כמו שכתבנו לעיל שלש תקופות, א) להרות ירושלים. ב) שנת אחת לגאולת ישראל. ג) שב לחר ישראל (שנת ב' להרות ישראל).

- (א) תחת "להרות ירושלים" כלי מספר השנה הוציאו מטבעות כסף ונחשת העיר "ירושלים" "אלעזר הכהן" "ושמעון".
- (ב) תחת "שנת אחת לנאולת ישראל" הוציאו "ירושלים" "אלעזר הכהן" "ושמעון".
- (ג) תחת "שב להר ישראל" (שנת ב' להרות ישראל) הוציאו "ירושלים" "ושמעון". — ואלעזר הכהן. לא כמו שהחליטו כל החוקרים שמ"אלעזר הכהן" לא נגלתה עדין עד עתה שום מטבע, משנת ב' להרות ישראל.
- באוצרי נמצאת מטבע נחשת מאלעזר הכהן "שב להר ישראל" כמו שאכתוב להלן על אודותה.
- בר כוכבא — אם הוא היה טובע המטבעות האלו, או המנהיגים "שמעון" ו"אלעזר" שבזמן הזה — חקו הטיפוסים הקדמונים: התמר, הכר, לולב ואתרוג, הכנור, השבולת, האשכול והגפן, כמו שהיו על המטבעות העבריות מומנו של שמעון המכבי עד הורכן בית שני.
- גם בראו טיפוס עברי חדש על המטבעות הגדולות של כסף, ומובן כי השתמשו גם בהשקלים הראשונים של שמעון המכבי וביתר מטבעותיו כי בהתגלויות בביתר מצאו בין האוצר הגדול של המטבעות האלו, גם מספר הגון של שקלי ישראל ויתר מטבעות נחשת של שמעון המכבי.

ציור קמט. (כסף).

מצד אחד: "שער ההיכל עם ארבעה עמודים",
ממעל: "ככב",

משני עברי השער: "שמעון".

מצד שני: "לולב אנוד ובצדו אתרוג",
סביב: "להרות ירושלים".

ציור קנ. (כסף).

מצד אחד : „כהקודמת“.

אבל בלי צורת „הככב“.

מצד שני : כהקודמת“.

ציור קנא. (כסף).

מצד אחד : „כהקודמת“.

מצד שני : „כהקודמת“.

סביב :

להרות ירושם.

הסרה הלמד במלת ירושם.—

באוצרו של מר המכורגר ראיתי מטבע מטיפוס הזה שהשיגה מהתגלית בביתר בשנת תרנ"ב (1892) ועליה נכרים רשמי צורתו של טריאנוס ונכרות היטב האותיות :

EP TPAIANO.

האות ל' החסרה במלת ירושם אפשר שנהרטה מתחת האותיות י"ש, ואה"כ נמחקה מרוב ימים.—

נמצאות גם מטבעות כמו הטיפוס של ציור קמט. בלי האתרוג אצל הלולב.

כל אלה נטבעו על טדרכמות גדולות ומשקלן מן 12

עד 14 גרם.—

באוצרו של בן עירנו מר היים ליפקין נמצאה הצי מטבע כציור קמט. בלי ה"ככב", ושערי ההיכל הזה בשני עמודים וצורת הואו היא כמו על מטבעות ההשמנאים, לפי דברי מר ליפקין

לא נמצאו עד עתה בכל התנלויות יותר משלש מטבעות כאלו
 וכולן עברו תחת ידו.

ציור קנב. (כסף).

מצד אחד: "זר",

בתוכו:

שמענו

(שמעון)

נכרות היטב אותיות רומיות:

ISV. IASASIAN.

מצד שני: כד עם יד אהת",

בצד ימין:

"שכולת".

סביב:

לחרות ירושלם.

מטפוסים כאלה נמצאות מטבעות שכצר השני אין ציור
 הכד ובמקומו אך שכולת לבד, ונכרת היטב צורתו של אספסינוס.
 גם נמצאות מהן שבהור האותיות "שמעון" מסודרות ככה

שמעו

ונכרות אותיות רומיות:

VITELLIVS. GE(RM).

ומהן שתחת הכד נכרת היטב צורתו של אספסינוס

והאותיות:

VESP. AVC. PM. COS.

ושיוור אותיות VBLI מהתואר :

FIDES PVBLICA.

שנמחקו ע"י טביעת טיפוס העברי ומתן יש שבצד האחד נכרת צורתו של טיטוס והאותיות :

SAR. IMP. VESPA.

TITVS. CAES. VESP. או :

ועל איזו מהן נכרות אצל האותיות שמענו גם האותיות הרומיות :

TRAIANO. PM. TR. P. COS. VI. PP.

ומצד השני שיוור האותיות :

SPOR. OPTIM.

גם על אחרות שיוירי אותיות : DOM.

מהשם : DOMITIAN.

הנה ראינו כי הטיפוס הזה נטבע על דגרי הקסרים אספסינוס, טיטוס, וויטליס, דומיטיאן, וטריאנוס. —

על הסדר המשונה שבשם „שמעון“, דרשו החוקרים השערות שונות, אבל היותר מגוחכת היא זו של מר קונדר, אשר בטאמריו המפורסם בקובצים שונים, וגם בספרו : Hand Book to the Bible, הוא דורש על מלת „שמענו“ שהיא מין מטבע ממלת „שומא“ — וגם מעמיק לפרש הכתוב (כראשית כ"ג) „אדני שמעני“ כי אברהם אמר לעפרון „תן שומא עלי“, ועפרון אמר לאברהם : „אדני שמעני“, גם כן במובן הזה „תן שומא על השדה ארבע מאות שקל כסף“, גם מכאן מר קונדר מלת „לחרות לא משרש הירות והופש כי אם משרש „חרות“ (הקיקה), ומלת „לנאלת“ לא משרש נאולה, כי אם משרש גלל לאמור „סביב“ ויהיה הפרוש לחרות ירושלם, לחקיקת, או להותם ירושלם, ולנאולת ישראל, יהיה לסבוב ישראל, ועוד דרשות של דופי כאלו, ועיין דברינו ע"ז להלן. —

 ציור חנג. (כסף).

מ צ ד א ה ד : „כהקודמת“

מ צ ד ש נ י : „כהקודמת“

אכל אין שבולת בצד הכר.

סביב :

לחרות ירושלים.

ונכרות אותיות רומיות :

TITVS. CAES. VESP.

ובהן שצורתו של אספסינוס נכרת היטב וגם האותיות :

VESPASIANVS.

 ציור קנדה. (כסף).

מ צ ד א ה ד : „זר“

בתוכו :

ש ב נ ע ו.

מ צ ד ש נ י : „כד עם יד אהת“

בצד ימין :

„שבולת“

סביב :

לחרות ירושלים.

בהטיפוס הזה גם כן נמצאות מטבעות רבות בצורות

ושמות קשרי הרומאים ועל אחדות מהן נמצאות האותיות :

CAE DOMITIAN.

ציור חנה. (כסף).

מצד אחד: „אשכול ענבים“,

סביבו:

שמעון.

מצד שני: נכל בשלשה מתרים“,

סביבו:

להרות ירושם.

גם על מטבעות כטיפוס הזה נמצאות אותיות משמותיהם של הקסרים אספסינוס טיטוס דומיטיאן וטריאנוס. ולאוצרו של מר המבורגער הגיעה מהתגלית של שנת תרנ"א (1891) מכיתיר מטבע שעליה היתה נכרת היטב צורתו של אדרינוס וגם האותיות:

ADRIANVS.

ציור קנו. (כסף).

מצד אחד: „זר“,

בתוכו:

שמעון.

נכרות האותיות:

TIAN AV.

משמו של דומיטיאן.

מצד שני: כהקודמת.

 ציור קנז. (כסף).

מצד אחד : כציור קנה,

ונכרות היטב אותיות רומיות :

ROPTIMO. PRINCI.

מצד שני : כציור קנה.

ונכרות האותיות :

PM. TP. CO.

 ציור קנה. (כסף).

מצד אחד : כהקודמת,

מצד שני : "שתי חצוצרות",

סביב :

להרות ירושלם.

על אהדה מהטיפוס הזה אצל האשכול נכרות האותיות :

AIC. NEP. TRAIA.

ומהן בצד השני אצל החצוצרות נכרות האותיות :

AIANO AVG. GERO.

גם יש שנכרות עליהן אותיות מהשם אספסינוס. --

לאוצרו של הטבורגער באה מטבע כזו אשר אצל האשכול

נכרות אותיות משמו של הקיסר נירוזה :

KPAT NEPOY.

ואצל החצוצרות נכרות אותיות :

YIATON.

 ציור הנמ. (כספ.).

מצד אחד : כהקודמת.

ונכרות אותיות :

T R.

מהשם טריאנוס.

מצד שני : כהקודמת.

 ציור קס. (כסף).

מצד אחד : "אשכול ענבים",

סביבו :

שמעון.

מצד שני : "שכולת",

סביב :

להרות ירושלם.

נמצאות מטבעות מטיפוס הזה שנכרות עליהן בצד האחד

אותיות יוניות :

(TP)IAN. CEB. GER. DA.

ובצד השני נכרות האותיות :

ΥΙΑΤ. Δ.

הפירוש הוא : יפאטוס ד', (הקונסול בפעם הרביעית). —

כל אלה מטבעות הכסף נטבעו על דינרים ומשקלן הוא

מן 3 עד $3\frac{1}{2}$ גרם. —

ציור קסא. (נחשת).

מצד אחד: "תמר"

מלמטה:

שמעון.

מצד שני: "ענף גפן"

סביבו:

להרות ירושלים.

1 בזה הקה הטובע בזמן המרד האחרון את הטיפוס של המטבע שיהסנוה לשמעון המכבי (ציור לכ.).

ציור קסב. (נחשת).

מצד אחד: כהקודמת,

כצד התמר נכרות אותיות:

E II.

מצד שני: כהקודמת,

ומצד הימין של הענף נכרות האותיות:

AVT. KAI. TPA.

המטבע הזאת נטבעה על מטבע נחשת של טריאנוס. —

ציור קסג. (נחשת).

קטנה — החצי ממשקל הקודמות.

מצד אחד: "תמר",

מלמטה: שמעון.

מצד שני: "אשכול ענבים",

וסביבו: להרות ירושלים.

מהטיפוסים האלה יש מטבעות עוד יותר קטנות עד הרבע
ממשקל הקודמות.

ציור קסד. (נחשת).

מצד אחד "תמר"

מלמטה :

אלעזר הכהן.

מצד שני : ,אשכול ענבים"

וסביב :

להרות ירושלם.

ציור קסה. (נהשת).

מצד אחד : "תמר",

מלמטה :

ירושלם.

מצד שני : ,אשכול ענבים",

וסביב : להרות ירושלם.

ציור קסו. (נהשת).

מצד אחד : ,נבל סגור"

סביבו : שמעון.

מצד שני : ,זר" בתוכו ,שבולת",

וסביב :

להרות ירושלם.

גם פה חקה הטובע הטיפוס של המטבע שיחסנוח לשמעון
המכבי (ציור לג.).

כל אלו המטבעות אפשר ליחסן לתקופת "להרות ירושלים".
התקופה השניה היא "שנת אחת לגאולת ישראל".

ציור קסז. (כסף).

מצד אחד: שער ההיכל עם ארבעה עמודים,

משני צדי העמודים וממעל:

י-ר-ו-ש-ל-ם.

מצד שני: לולב אנור ואתרוג בצדו,

סביב:

שנת אחת לגאולת ישראל.

המטבעות האלו הן יקרי המציאות ונמצאות אך שתיים
או שלש מהן.

ציור קסח. (כסף).

מצד אחד: אשכול ענבים,

סביב:

שנת אחת לגאולת ישראל.

מצד שני: שכולת,

וסביב:

שב לחר ישראל.

(שנת ב' להרות ישראל).

בטביעת המטבע הזאת קרה לפי השערתי שניאה כי
 תחת שם העיר „ירושלם“ או „שמעון“ טבע המטבע מספר השנה
 שלפניה, ולפי זה תהיה המטבע הזאת מתקופת שב להר
 ישראל, השנה שלאחרי „שנת אחת לגאלת ישראל“.—
 ולפי דעתי אין לדרוש דרשות של השערות מוזרות על שניאת
 המטבע כאשר לו עם עוד מטבעות כמו שנבאר להלן.—

ציור קסט. (כספ.)

מצד אחד : „בר עם יד אחת“,

בצד הימין : „שכולת“,

סביב :

אלעזר הבהן.

מצד שני : „אשכול ענבים“,

וסביב :

שנת אחת לגאלת ישראל.

ציור קע. (כספ.)

מצד אחד : „אשכול ענבים“

סביב :

שנת אחת לגאלת ישראל.

מצד שני : „כנור“,

וסביב :

שב לחר ישראל.

(שנת ב' להרות ישראל).

— עיין מה שכתבתי על מטבע ציור קסח. —

ציור העא. (כסף).

מ צ ד א ח ד : "כד עם יד אחת",

לימין : "שכולת",

סביב :

אלעזר הכהן.

מ צ ד ש נ י : "זר",

בתוכו :

ש ב ע. (שמעון)

אין כל ספק כי המטבע הזאת יצאה על ידי שני המנהיגים אלעזר הכהן ושמעון, יהדיו—וכאשר כתבנו לעיל תוכיה המטבע הזאת כי אלעזר ושמעון טבעו מטבעות בזמן אחר כל אחר לבד וגם שמותיהם יהדיו על מטבע אחת.

השערות רבות השמיעו החוקרים על האותיות **ש ב ע.** אשר במטבע הזאת וכיתר המטבעות שנביא לקמן, היו מי ששערו כי אותיות "שמע" מורות על הפסוק "שמע ישראל" שנתקבל בין האומה מאז ועד עתה, או כי רמז על כרוז הכהן להעם היוצא למלחמה (דברים).

ועוד יותר מוזרה היא השערתו של קונדר שגם על מלת "שמע" הוא הורש דרשתו הידועה שהזכרנוה לעיל שחיא מלשון "שומא".

מר המבורגער בספרו מביא מטבע בזאת שראה באוצרו של בונטאנו שניכרות עליה האותיות :

TPAIAN. CEB. TE.

ציור קעב. (נחשת).

מוצד אחד : „תמר“,

מלמטה :

שמעון.

מוצד שני : „ענף נפן“,

וסכיב :

שנת אחת לגאלת ישראל.

ציור קעג. (נחשת)

מוצד אחד : כהקודמת,

מלמטה :

שבע (שמעון).

מוצד שני : כהקודמת.

עיון מזה שכתבתי על מלת שבע במטבע ציור קעא. —

ציור קעד. (נחשת).

קטנה, מושקלה כמטבע ציור קסג.

מוצד אחד „תמר“,

מלמטה :

נהכה רזעלא.

(אלעזר הכהן משמאל לימין).

מוצד שני : „אשכול ענבים“

וסכיב : שנת אחת לגאלת ישראל.

 ציור העה. (נחשת).

מ צ ר א ח ד : כהקודמת,

מלמטה :

אלעזר הכהן.

ט צ ר ש נ י : כהקודמת.

מאלה הטפוסים נמצאות מטבעות רבות שהאותיות אינן מסודרות בסדר נכון, גם יש שבהכהן נוספה גם וא"ו והחוקרים מציאו להם כר נרחב לדרשות מוזרות, והיותר מגוחכת היא כמו תמיד זו של קונדער שקרא באחת מהן השם אלישיכ הכהן (517 לפני הב"ש, 447 לפני מספר הרגיל), וגם נתן "ציורה בספרו Hand Book of the Bible ולרגלי השניאה הזאת נכשל בשניאות גסות אהרות, כמו שהזכרתי לעיל. —

 ציור העו. (נחשת).

ט צ ר א ח ד : "תמר",

מלמטה :

ירושלם.

ט צ ר ש נ י : "אשכול ענבים",

וסביב :

שנת אחת לנאלת ישראל.

המטבע הקטנה הזאת היא גם כן מיקרי הציאות ונמצאה באוצרו של מר ה. ליפקין. —

 ציור קעו. (נהשת)

מצד אחד : "זר",

בתוכו :

ירושלם.

מצד שני : "כד גדול עם שתי ידיים".

סביבו :

שנת אחת לגאלת ישראל.

גם פה חקה הטובע את הטיפוס של המטבע (ציור לא.)
 שיהסנוה לשמעון המכבי. —

בהמטבע הזאת נשלמה התקופה השניה, שנת אחת
 לגאלת ישראל, ומתחלת תקופת "שב לחר ישראל".

 ציור קעה. (כסף).

מצד אחד : "שער ההיכל עם ארכעה עמודים",

מישני צדי העמודים :

ירושלם.

ממעל השער :

"ככב בתמונת שתי וערב"

(אפשר כשניאת המהוקק).

מצד שני : "לולב אגוד ובצרו אתרוג",

וסביב :

שב לחר ישראל.

(שנת ב' לחרות ישראל).

ציור קעט. (כסף).

מצד אחד : כהקודמת,

אבל בלי ככב ממעל השער.

מצד שני : כהקודמת.

ציור קפ. (כסף).

מצד אחד : כהקודמת,

אבל מלת ירושלים מהולקת באופן כי האותיות ויש הן

ממעל השער. —

מצד שני : כהקודמת,

על מטבעות מטיפוס הזה נכרות צורות קסרי רומא, והיו מהן

באוצרו של המבורגער (עיין ציור קנא.).

ציור קפא. (כסף).

מצד אחד : שער החיכל עם ארבעה עמודים,

ממעל : "ככב"

משני צדי העמודים :

שבעון.

מצד שני : לולב אנוד וכצדו אתרוג,

וסביב :

שב לחר ישראל.

(שנת ב' לחרות ישראל)

גם מטיפוס הזה נמצאות מטבעות בצורתו של טריאנוס.
(עיין ציור קנא.)

ציור הפב. (נהשת).

מצד אהר: "שער ההיכל עם ארבעה עמודים",

משני צדי העמודים:

יְרוּשָׁלַם.

מצד שני: "לולב אגוד וכצרו אתרוג"

סביב:

שב לחרות ישראל.

המטבע הזאת שהיא כעת יחידה במינה, נגלתה על ידי בשנת תרס"ט (1909) אצל בן עירנו ה"ר מאיר צבי הירשער שהשיגה מאחד הפלחים שמצאה בחפירות ביתר, בראשונה בא זכרה בהקובץ רבע השנתי האנגלי לחקירת ארץ ישראל לחדש אפריל 1909.—

החכם מר ע. י. פילטשער, הוה דעתו (כדעות רבים מן החוקרים על מטבעות באלו), כי נמבעה בראשונה במחשבה לצפותה אחרי כן כסף, החשערה הזאת דחיתי לעיל (צד ע"ה). גם קרא מר פילטשער לחרלת במקום לחרות, כי האות וא"ו שהיא פה מהוקה היא כמו הוא אשר במטבע ציור קפה. להלן, ולכן נדמתה לו ללמד.—

אצלי ברור הדבר כי המטבע הזאת היא טיפוס מיוחד לפננו:

יחידה היא המטבע הזאת משנת ב' שאותיות לחרות הן פה במלואן ולא כאשר בכל המטבעות בראשי תיבות להר, מראיה היא כמו יתר המטבעות הנהשת משנה זו עם התמר

וענף הנפן. וגם המטבע הזאת היא לראיה מוכחת שהמטבעים מטבעות טבעו בנהשת גם אותם הטיפוסים שטבעו בכסף, וכמו שכתבתי לעיל (צד ע"ה).—

לדברי אלה הסכים המודיע בהעתון היהודי האנגלי, דזשואיש כרוניכל" (טאי 1907)—ואחינו ידידי החכם ד"ר ריטשרד, נוטהייל במכתב פרטי אלי מהליט בפרוש בדעתי שהמטבע הזאת כמו גם השקלים של שמעון המכבי (שנת ג' וד') נטבעו לכתחילה מנהשת ומה שמוצאים לפעמים שקלי נהשת עם סמנים של צפוי כסף, משער הוא כי כדור האחרון השתדלו בלי ספק סוהרים לצפותם כסף למען העלות עליהם את המהיר ולא ידעו התמימים האלה כי זה שהמה מנהשת ערכם הוא יותר חשוב להחוקר.—

גם בס' ירושלם להח' בר לונין לשנת תרס"ט הזכרתי את המטבע הזאת, ועורך ספר אוצר ישראל בנויארק בערך מטבע גם הוא הביא זכרה בשמי, אבל צורתה בפעם הראשונה היא פה.—

ציור הפג. (כסף).

מצד אחד: זר,"

בתוכו:

שמע (שמעון).

מצד שני: נבל,"

וסביב:

שב לחר ישראל.

(שנת ב' להרות ישראל).

ציור קפד. (כסף).

מצד אחד: זר,

בתוכו:

שמע (שמעון).

מצד שני: "שתי הצוצרות",

וסביב:

שב לחר ישראל.

(שנת ב' לחרות ישראל).

ציור קפה. (כסף).

מצד אחד: זר,

בתוכו:

שמע (שמעון).

מצד שני: "כד עם יד אחת",

וסביב:

שב לחר ישא.

(שנת ב' לחרות ישראל)

בהמטבע הזאת כמו גם במטבעות שלאחריה נמצאות אותיות ישראל בלי סדר פעם הסרה הריש ופעם הריש תלויה מלמטה, ופעם הסרות האותיות ריש ולמד, ולפי דעתי אין לתלות בשגיאות הטיבע השערות מוזרות שאין לנו ראיות מוכיחות כי אם ההשערה לבד. —

ציור קפו. (כספ).

מצד אחד: „אשכול ענבים“,

סביב:

שמעון.

מצד שני: „שכולת“,

וסביב:

שב לחר ישראל.

(שנת ב' לחרות ישראל).

ציור קפו. (כספ).

מצד אחד: „אשכול ענבים“,

סביבו:

שמעון.

מצד שני: „בד עם יד אחת“,

בימינו: „שכולת“

סביב: שב לחר ישראל.

(שנת ב' לחרות ישראל).

ציור קפה. (נהשת).

מצד אחד „תכר“

מלמטה: **שמעון (שמעון).**

(הואו הוא משונה עיין לעיל דברי בציור קפ"ב).

מצד שני: „ענף גפן“,

סביב: שב לחר ישראל.

(שנת ב' לחרות ישראל).

ציור קפט. (נחשת).

מצד אחד: „תמר“

מלמטה: שמועון.

(באוצדי יש מהן שכתוב עליהן שמעון או שמע)

מצד שני: „ענף גפן“

וסכיב: שב לחר ישראל.

(שנת ב' להרות ישראל).

גם מהטפוסים האלה נמצאות מטבעות שהאותיות אינן מסודרות היטב וחסרות וא"ו או נון ומצר השני באותיות "ישראל" חסרה על פי הרוב האלף או שהיא לפני הריש. או שהריש תלויה מתחת השין.

גם השין על המטבעות האלו היא לפעמים עגולה כמו שהיא על פי הרוב על המטבעות מוזמן המרד האחרון ולפעמים היא בקצוות כמו שהיא על השקלים. —

על השנויים האלה גם כן לפי דעתי אין לדרוש סתרי תורה ולהפש רזין וסודות כי אם השערה פשוטה שמביעת המטבעות נמסרה לאנשים פשוטים אשר כלי שום מטרה סדרו את האותיות כרצונם, והמטבעות מצאו להן מהלכים בין העם כמו שיצאו מידי המוכע מבלי לשאול שאלות. —

ציור קצ. (נחשת).

קטנה כמושקל המטבע ציור קסה.

מצד אחד: „תמר“

מלמטה: ירושלים.

מצד שני: „אשכול ענבים“

וסכיב: שב לחר ישראל.

(שנת ב' להרות ישראל).

ציור קצא. (נהשת).

מ צ ד א ה ד : תטר",

מלמטה:

אלעזר הכהן.

מ צ ד ש נ י : "אשכול ענבים"

וסביב :

שב לחר ישראל.

(שנת ב' לחרות ישראל).

עיינ טה שכתבתי לעיל על אורות מטבעותיו של אלעזר

הכהן. (צ"ד קנ"ה וקנ"ט)

ציור קצב. (נהשת).

מ צ ד א ה ד : "זר",

בתוכו: "שכולת",

סביב :

לחרות ירושלם.

מ צ ד ש נ י : "נבל פתוח",

וסביב :

שב לחר ישראל.

(שנת ב' לחרות ישראל).

המטבע הזאת שמאדדן הטיל בה ספק, ברורה היא ונמצאת

באוצרי.

וצריך להודות כי הירדה היא המטבע הזאת במספר הכפול הזה, אם לא שאיזה מקרה של מדיניות קרה בשנת הב' שמיצאו נכון או למכוע גם, לחרות ירושלם על מטבע מיוחדת, או שנשער שגם

פה שניאה היתה מצד הטובע כמו בטבעות הכסף (ציורים קסה. קע. — עיין לעיל).—

לפני התימת הספר באה לאוצרי מטבע נחשת קטנה מרתה כציור קס"ג וטיפוסה היא כציור ל"ג, והיא החצי מהמטבע שיהסגוה לשמעון המכבי, בלוח הציורים רשמנוה מספר לג. ג עיין שם.

ציור קצג. (נחשת).

מצד אהד: "זר",

כתוב: ש מעון.

מצד שני: כד גדול עם שתי ידים,

וסביב: שב לחר ישראל.

(שנת ב' להרות ישראל).

ציור קצד. (נחשת).

מצד אהד: "זר",

כתוב: ירושלם.

מצד שני: כד גדול עם שתי ידים,

וסביב: שב לחר ישראל.

(שנת ב' להרות ישראל).

מטיפוס הזה נמצאות מטבעות שנכרות עליהן אותיות רומיות משמות קטרי רומא, וזה מוכח כי גם טיפוס העברי הזה נטבע על מטבעות רומיות.

וכזה נשלמו כל הטיפועות המיוחסות לחקופת המרר האהרון של בר כוכבא הידועות לנו עד היום.—

איליא הפיטולינה.

וביתר נחרבה אחרי מצור של שנה שלמה, נחרג הנכור הגדול האחרון בישראל, בר בוכבא, והרומאים הרגו הרג רב וטכה נורא כהיהודים. לפי דברי הסופר היוני דיא קאססיוס מתו מלבד הללי הרעב במלחמה לכד יותר מהמש מאות אלף איש. —

והמסורה העכרית מוסרת לנו :

„ברם גדול היה לאדרינוס הרשע כמן טכריה לצפורי והקיפו אותו גדר מהריני ביתר, ולא גורו עליהם להקבר, עד שבעת שנתנו הרוני ביתר להקבר קבעו כרבת הטוב והמטיב“ (ירושלמי תענית, ומ”ר איכה). —

ותכבד יד אדרינוס על היהודים, ויהדש עוד הפעם את המס היהודי שכוטל על ידי הקיסר נירוזה — והמס הזה ארך זמן רב, ומוציאים אנהנו גם במאה השלישית למספר הרגיל (בזמנו של אלכסנדר סווירוס).

בירושלם הושיב אדרינוס ערב רב מבני הנכה, ויבן את העיר מהדש בטעם היונים, על הר הכית העמדה תמונתו של אדרינוס, והיכל עם מזכה ליופיטר הקאפיטולי אליל רומא. על שער העיר הפונה אל דרך „בית אל“ העמד פסל ראש הזיה, ועל היהודים נאסר לגשת אל הזמת העיר ולכוא בשעריה. ואשר יויד לעבור על האסור הזה אהת דתו לתמית. —

גם את שם העיר ירושלים המיר אדרינוס ויכניה בשם:
 איליא קפיטוליאנה, השם איליא ממשפחתו איליואוס
 וקפיטולינה על שם האליל, יופיטר הקפיטולי.—
 ויטביע מטבעות כירושלים שנשאו עליהן את השם הזה.
 חושב אני לא לבותר להעביר בספרי זה את כל המטבעות
 האלו שנמבעו בהשם הזה ע"י קסרי רומא מימי אדרינוס עד
 ולערינוס.—

ואם כי באמת אין לחשוב את המטבעות האלו כיון
 "מטבעות היהודים" אך מפני שנחשבות הן על הקבוצה הזאת
 אצל כל המאספים, אי אפשר לספר העוסק במקצוע זה שיהיה
 שלם אם לא תבאנה בו גם המטבעות ההן:

ציור קצה. (נחשת).

מצד אחד: ראשו של אדרינוס,

סביב:

IMP. CAES. TRAIANO. HADRIANO.

מצד שני: "צמד בקר נהוגים",

מלמטה: COND.

וסביב: COL. AEL. CAPIT.

(קולוניא איליא קפיטולינה).

ציור קצו. (נחשת).

מצד אחד: כהקודמת,

מצד שני: "היבל", איש עומד בידו האחת "בדור" וכידו השני
 "כידון",

מצד שמאל כתוב: COND.

מלמטה: CO. AE. CAP.

 ציור קצו. (נהשת).

מצד אחד : כהקודמת,

מצד שני : "היכל",?

יופיטר יושב על כסא,

שתי תמונות עוטרות אותו,

ביד כל אחת "כדון"

מסביב ומלמטה רשום :

COL. AEL. CAP.

 ציור קצח. (נהשת).

מצד אחד : ראשו של אדרינוס'

סביב :

IMP. HADRIANO.

מצד שני : נשר רומי",

וסביב :

COL. AE. CAP.

גם טיטוס אורליוס אנטונינוס הבן שאמין לו אדרינוס
 ושמלך תהתיו בשנה השלישית אחרי חורבן ביתר, ונקרא בשם
 "אנטונינוס פיוס" היינו הישר, ושהיה באמת מלך של הסד
 ליהודים, וכיטיו נתבטלו נזרות רעות רבות של אדרינוס, גם
 הוא הוסיף להטביע מטבעות כטיפוסים כאלה :

ציור קצמ. (נחשת).

מצד אחד: ראשו של אנטונינוס

סביב:

IMP. ANTONINO AVG. P. P. P.

מצד שני: באכוס עומד,

וכידו האחת, אשכול ענבים

לרגלו רובין "נמר"

סביב:

COL. AE. (L)IA. CAP.

ציור ר. (נחשת)

מצד אחד: "ראשו של אנטונינוס"

סביב:

IMP. ANT.

מצד שני: שני חילים עומדים וכידיהם כידונים,

ביניהם, נשר,

CO. AE. CA. : סביב:

ציור רא. (נחשת).

מצד אחד: "ראשו של אנטונינוס"

IMP. ANTONINVS. AVG. P. P. P. : סביב:

מצד שני: "שני חילים עומדים בידיהם כידונים"

CO. AE. CA. : וסביב:

 ציור רב, (נהשת).

מ צ ד א ח ד : כהקודמת,

מ צ ד ש נ י : "ראש מעוטר",

וסביב :

CO. AE. CA.

 ציור רג, (נהשת).

מ צ ד א ח ד : כהקודמת,

מ צ ד ש נ י : "ראש אשה בעטיפה",

וסביב :

CO. AIL. CAPI.

 ציור רד, (נהשת).

מ צ ד א ח ד : ראשו של אנטונינוס

וסביב :

IMP. AEL. HAD. ANT.

מ צ ד ש נ י : "ראשו של סיראפוס",

וסביב :

COL. AE. CAP.

 ציור רה. (נהשת)

מצד אחד: „ראשו של אנטונינוס“,

סביב:

IMP, C(AESAR). T(ITUS) AEL. AN.

מצד שני: „ראשו של סיראפוס“,

סביב:

COL. AE. CAPIT.

 ציור רן. (נהשת).

מצד אחד: „ראשו של אנטונינוס“,

סביב:

ANTONINVS. AVG. P. P. P.

מצד שני: „היכל“,

בתוכו עומדת אלילה,

מלמטה:

C. A. C.

 ציור רז. (נהשת).

מצד אחד: „ראשו של אנטונינוס“,

סביב:

ANTONINVS.

מצד שני: „נשר“,

C. A. C. : מלמטה

אדרינוס לפני מותו צוה על אנטונינוס שבשבתו אחריו על
כסא המלכות יעשה את מרקוס אורליוס ליורש הכסא ונמצאת
מטבע כזאת הנושאת עליה צורות שניהם וגם שמותיהם:

ציור רח. (נהשת).

מצד אחד: ראשו של אנטונינוס,

סביב:

IMP. T. AEL (A)NTONINVS.

מצד שני: "ראשו של מרקוס אורליוס"

וסביב:

IMP. AVRELIVS. CAESAR. C. A. C.

בשנת 161 למספר הרגיל עלה על כסא המלכות מרקוס
אורליוס ומטבע מטבעות בשמו לכד.

ציור רט. (נהשת).

מצד אחד: "ראשו של אורליוס",

סביב:

IMP. CAES. (M. AV) R.
ANTONINVS AVG.

מצד שני: עמוד שלט,

וסביב:

COL. AEL. CAP;

ציור רי. (נחשת).

מצד אחד: „ראשו של אורליום“

וסביב:

M. ANT. IMP. C. TR.

מצד שני: „ראשו של סיראפיוס“

וסביב:

COL. AE. CAPIT.

ליציוס ווערוס היה בנו של אנטונינוס פיוס, ויהי הוא יורש
הכסא של מרקוס אורליום, אשר גם בהיוו של אורליום נטבע
גם שמו וצורתו יחד על המטבעות:

ציור ריא. (נחשת).

מצד אחד: „צורות אורליום ווערוס“

איש מול אחיו,

סביב:

IMP. (C. M. AN)TONINO.

ET. VERO. AVG.

מצד שני: „ראש סיראפיוס“

וסביב:

COL. AEL. CAP.

ציור ריב, (נחשת).

מצד אחד : כהקודמת,

סביב :

IMP. ANTONINO. ET, VERO.

מצד שני : "היכל",

כתוכו :

יופיטר יושב על כסא,

סביב :

COL. AEL. CAP,

ציור ריג, (נחשת).

מצד אחד : כהקודמת,

סביב :

IMP. CAES. ANTONINO,

ET. VERO. AVG.

מצד שני : תמונת הנצחון עומדת,

בידה האחת :

כפות תמרים,"

וכידה השניה :

פרח,

וסביב :

COL. AEL. CAP.

ציור ריד, (נחשת).

מצד אחד : כהקודמת,

מצד שני : ,דמות אשה יושבת על הכסא",

בידה האחת :

"טבעת"

וכידה השנייה :

"קרן",

סכיב :

COL. AE. CAP.

משנת 169 למספר הרגיל יצאו מטבעותיו של לוציוס
ווערוס בשמו לבר.

ציור רמנו, (נחשת).

מצד אחד : ,ראשו של ווערוס",

סכיב :

S. L. AVREL, VE.

מצד שני : ,רומילוס ורמוס יונקים מהזאבה",

וסכיב :

COL. AEL. CAPITO.

מהקיסר קומודוס, בנו של אורליוס לא נמצאו מטבעות
עם השם "איליא קפיטולינה", אף שסופרי דברי ימינו מספרים
עליו שהיה עריין ואכזר ומתאכזר ביהוד על היהודים, וכאשר תושבי

ארין יהודה בקשוהו להקל מעליהם כבוד המסים וכסף הגלגלת
ענם: ,לו יכלתי כי עתה הטלתי מס גם על הרוח אשר תשאפו
אל קרבכם", — וגם מסעפטימוס סווערוס אין מטבעות כאלו. —
ואך אשתו "אליה דומינה" שמלכה אחריו בשנת 173
למספר הרגיל טבעה מטבעות כטיפוסים כאלה:

ציור רטז. (נהשת).

מצד אחד: "ראשה של יוליא דומינה",

סביב:

IVLIA. DOMNA.

מצד שני: ,דמות אשה יושבת על כסא",

בידה האחת: ,טבעת"

ובידה השניה: "קרן".

סביב:

COL. CAP. COM. P. F.

בנה של יוליא דומינה ,קארקאלה" נתקסר בשנת 211 למספר

הרגיל, ממנו נמצאת מטבע זו:

ציור ריו. (נהשת).

מצד אחד: ,ראשו של קארקאלה",

סביב:

IMP. (AN)TON.

מצד שני: ,ראשו של סוראפיס"

בלי הכתובת — אבל ניכר כי נמחקו האיתיות.

 ציור ריח. (נהשת).

מצד אחד: "ראשו של געטה"

סביב:

P. SEP. GET. CASAR. AVG.

מצד שני: "באכנס עומד",

בירו האחת:

אשכול ענבים",

ובירו השניה:

"כרון",

סביב:

COLONIA AELI. CAP. COM. P. FELIK.

 ציור ריח. (נהשת).

מצד אחד: "ראשו של דיודמיניאס מעומד פרחים"

סביב:

M. OPEL. DIADVMENIANVS.

מצד שני: "היכל",

תמונה עומדת בתוכו,

משני הצדדים:

עומדות שתי תמונות.

וסביב:

COL. AEL. CAP. COMM.

מלמטה: .PF.

ציור רב. (נהשת).

מצד אחד: "ראשו של הנזכר כלי מכסה",

וסביב:

M. OP. DIADVM,

מצד שני: "ראש סיראפוס"

סביב:

COL.

ציור רבא. (נהשת).

מצד אחד: כציור רי"ה.

סביב:

M. OPE. D. NIANVS. C.

מצד שני: איש עומד וכידו כדון"

סביב:

COL. AEL. CAP.

II. בצדו

ציור רבב. (נהשת).

מצד אחד: ראשו של עלענאבאלוס,

(בנו של קאראקאלה).

A. ANTONI. : סביב:

מצד שני: "רימלוס ורומוס יונקים טהואבה",

COL. CAP. COMM. : ממעל:

ציור רכג. (נחשת).

מצד אחד: ראשו של הנזכר,

סביב:

ANTONINVS.

מצד שני: "תמונה אוחזת כידון",

סביב:

COL. AEL. CAP. COM.

ציור רכד. (נחשת).

מצד אחד: בהקורמת,

מצד שני: "ראש סיראפוס",

וסביב:

COL. AEL. CAP. COMM.

ציור רכה. (נחשת).

מצד אחד: ראשו של הנזכר,

סביב:

IMP. C. M. AVR. ANTONINVS.

מצד שני: "היכל",

איש עומד בשער, משני הצדדים עומדות תמונות.

סביב:

COL. AEL. CAP. COMM.

מלמטה: .PF.

ציור רכו. (נהשת).

ט צ ד א ח ד : „ראשו של טריאנוס דיסיוס“,
סביב :

Q. TRA. DECIVS. AVG.

ט צ ד ש נ י : „זר“,

בתוכו :

COL. AEL. KA. COMM.

ציור רכו. (נהשת).

ט צ ד א ח ד : כהקודמת,

סביב :

MES. Q. TRA. DECIVS. AVG.

ט צ ד ש נ י : „זופיטר יושב על הכסא“,

רגליו דורכות על הנשר

סביב :

COL. AEL. KA,

ציור רכה. (נהשת).

ט צ ד א ח ד : כהקודמת,

סביב :

TRA. DECIVS. AVG,

ט צ ד ש נ י : „ראש מעוטר“,

סביב :

COL. AEL. KAP. COMM.

 ציור רכמ. (נהשת).

מצד אחד : ראשיהם של שני הקסרים :
 עטרוסקום ואוסטיליאנוס,
 (כשנת 249 למספר הרגיל)
 מדובקים יחד,
 סביב :

AETRVSCVS. ET.
 QVINTVS. CAESS.

מצד שני : "יופיטר עומד",

וכידו האחת :

"ראש איש",

וכידו השניה : כדון,

בצדו : מנגן.

סביב : COL. AE. KAP. CO.

 ציור רל. (נהשת).

מצד אחד : "ראשו של אוסטיליאנוס לבד"

סביב :

C. VAL. OST. MES. QVINT.

מצד שני : תמונה בידה כוס,

ונשר שותה ממנה, ולרגלה כד.

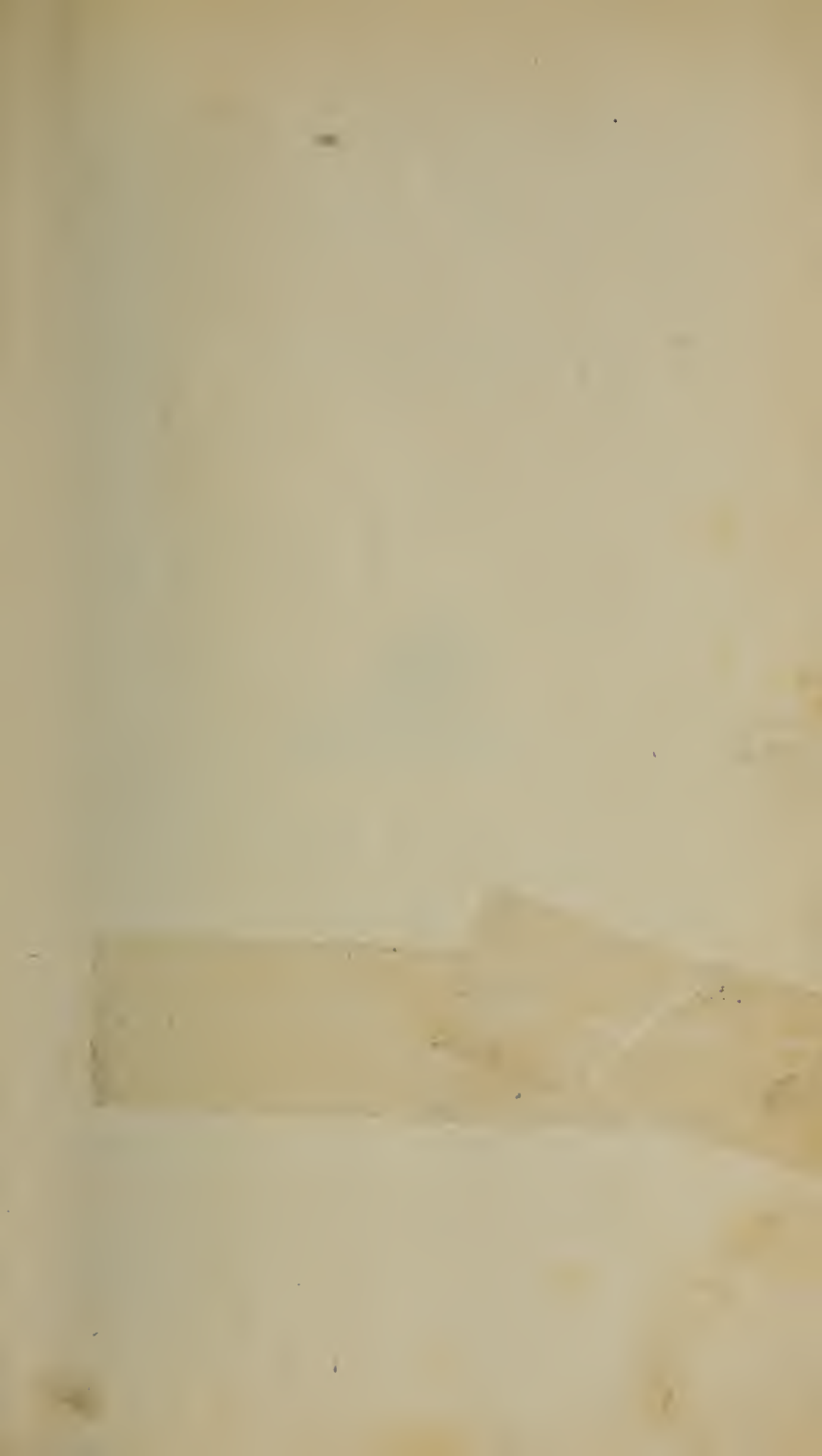
בידה השניה : כדון

סביב : COL. AEL. KAP.

נמצאות מטבעות גם מהקיסר וואלערינוס, אבל עליו עלה
 (בישנת 260 למספר הרגיל) מלך הפרסים "סאפור הראשון" הוא
 "שבור מלכא", ידידו ורעו של מר שמואל האמורא הגדול —
 וינצה שבור מלכא את וואלערינוס קיסר רומא ויקחהו שבי
 ושמה מת כגולה.

מהזמן ההוא הדלו למבוע מטבעות 'נשם חבוז', אליא
 קאפיטולינה, והשם הקדמון ירושלם הושב לעיר קדשנו.

ז

ז

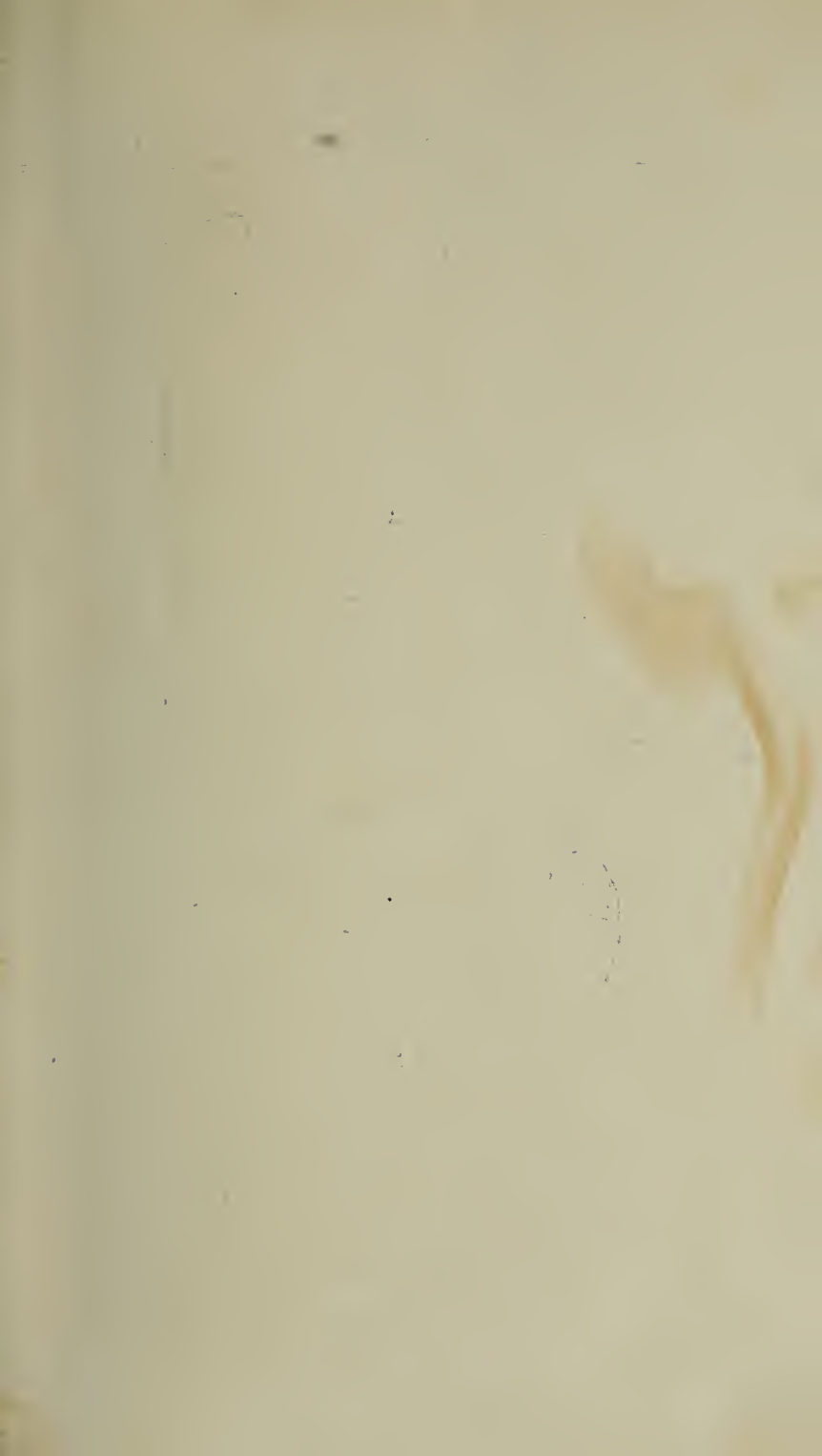

ז

ז

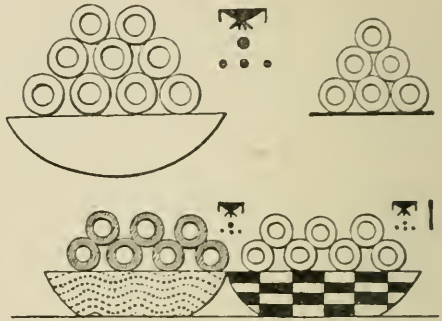
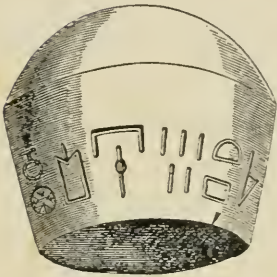

ד

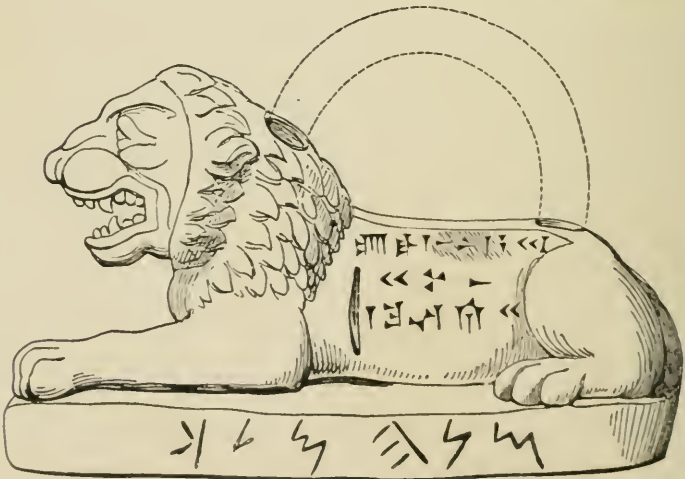

ו

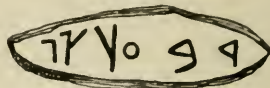
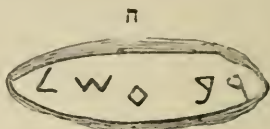
ה

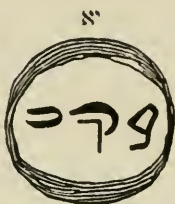
ז

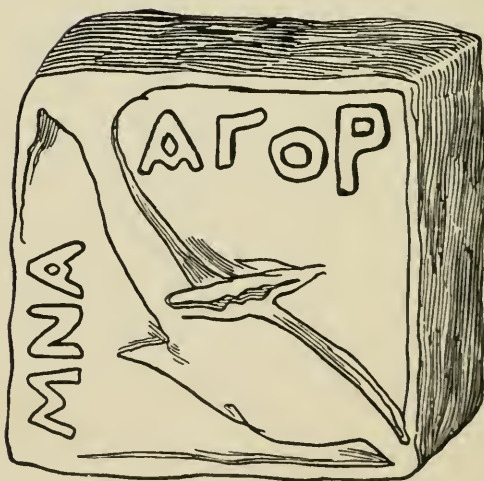

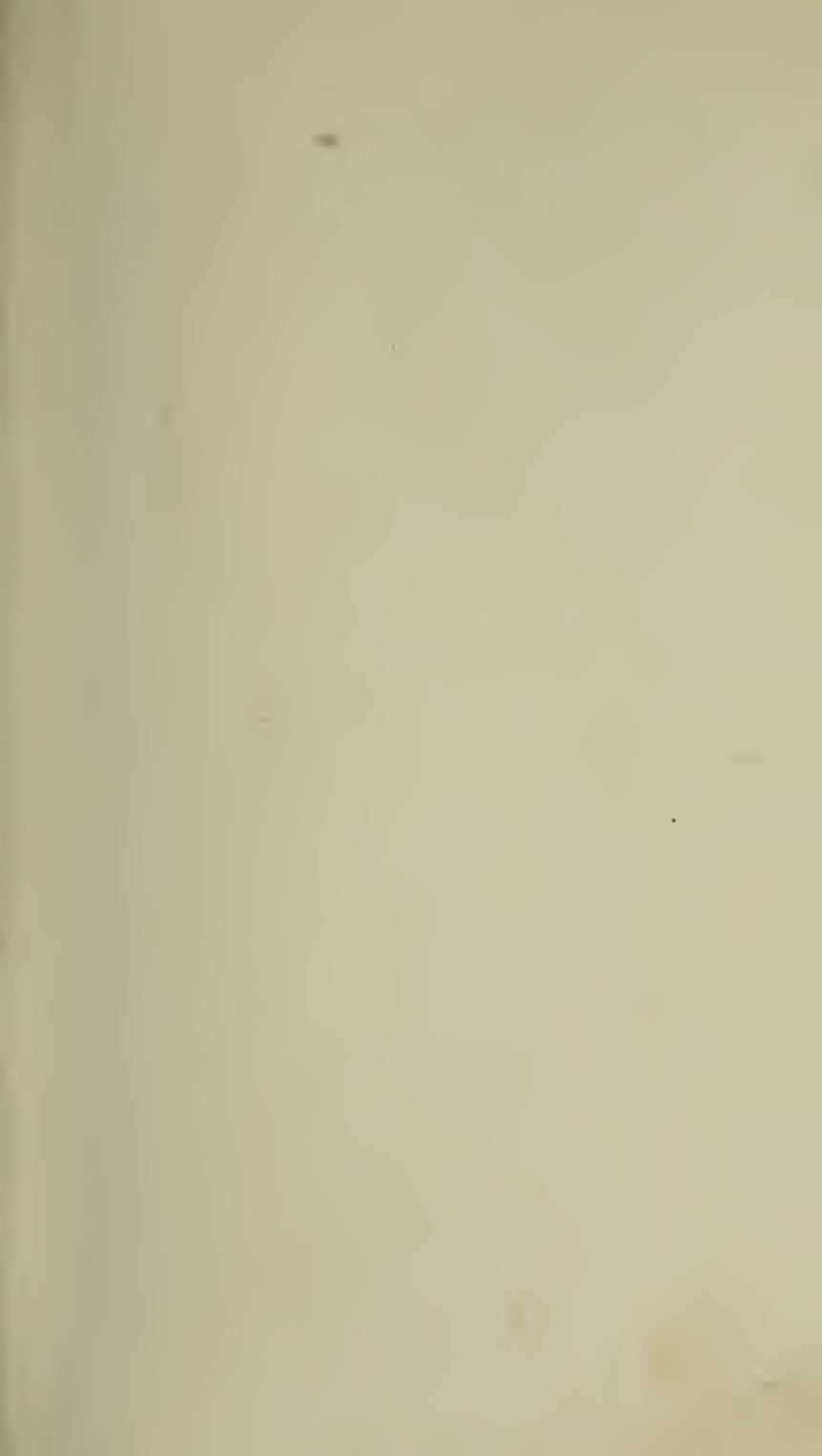

נצק נצק

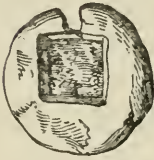
יב

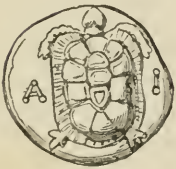
ב

א

ד

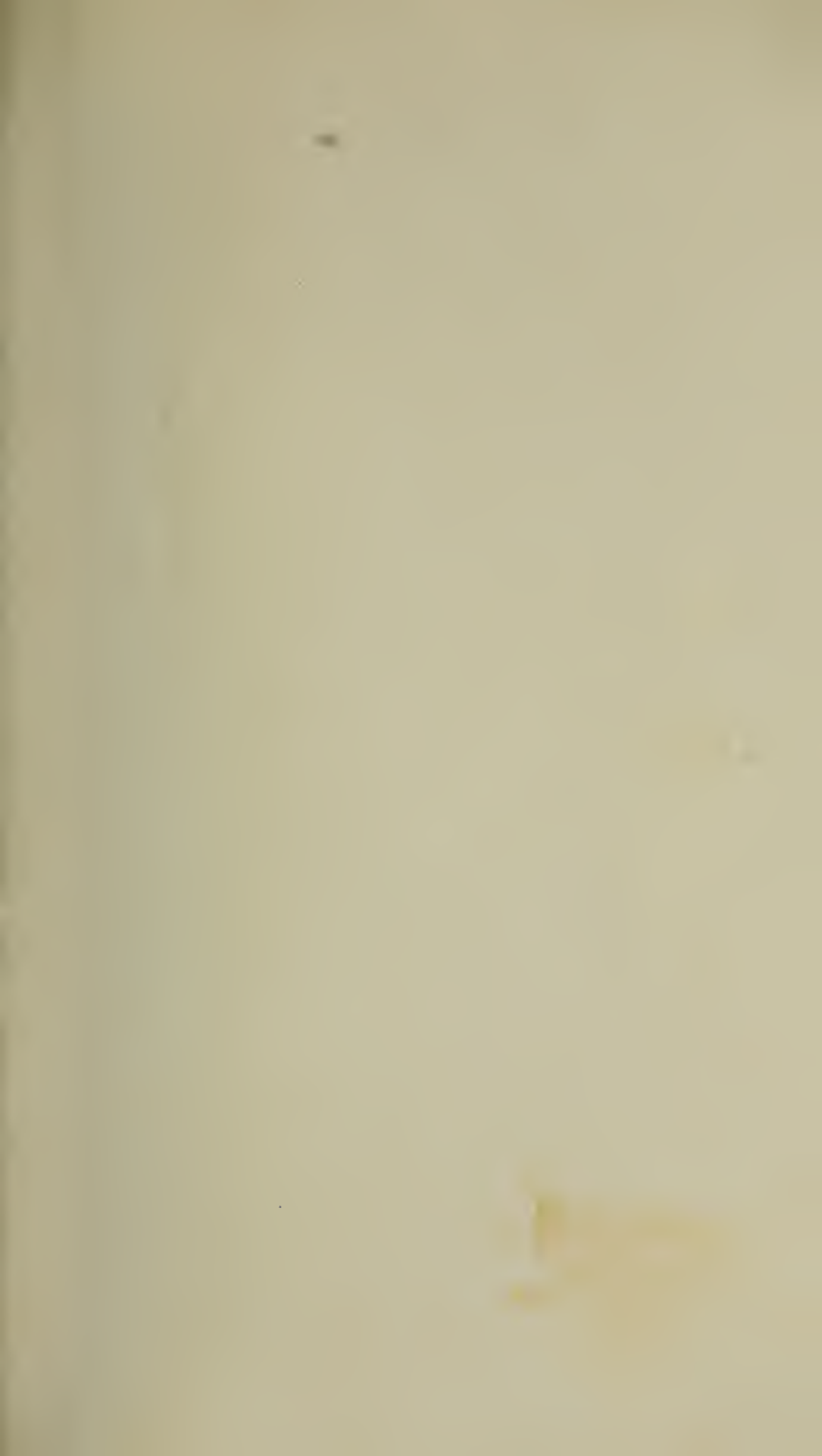

ב

ה

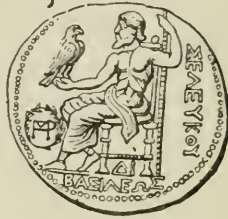

ב

ב

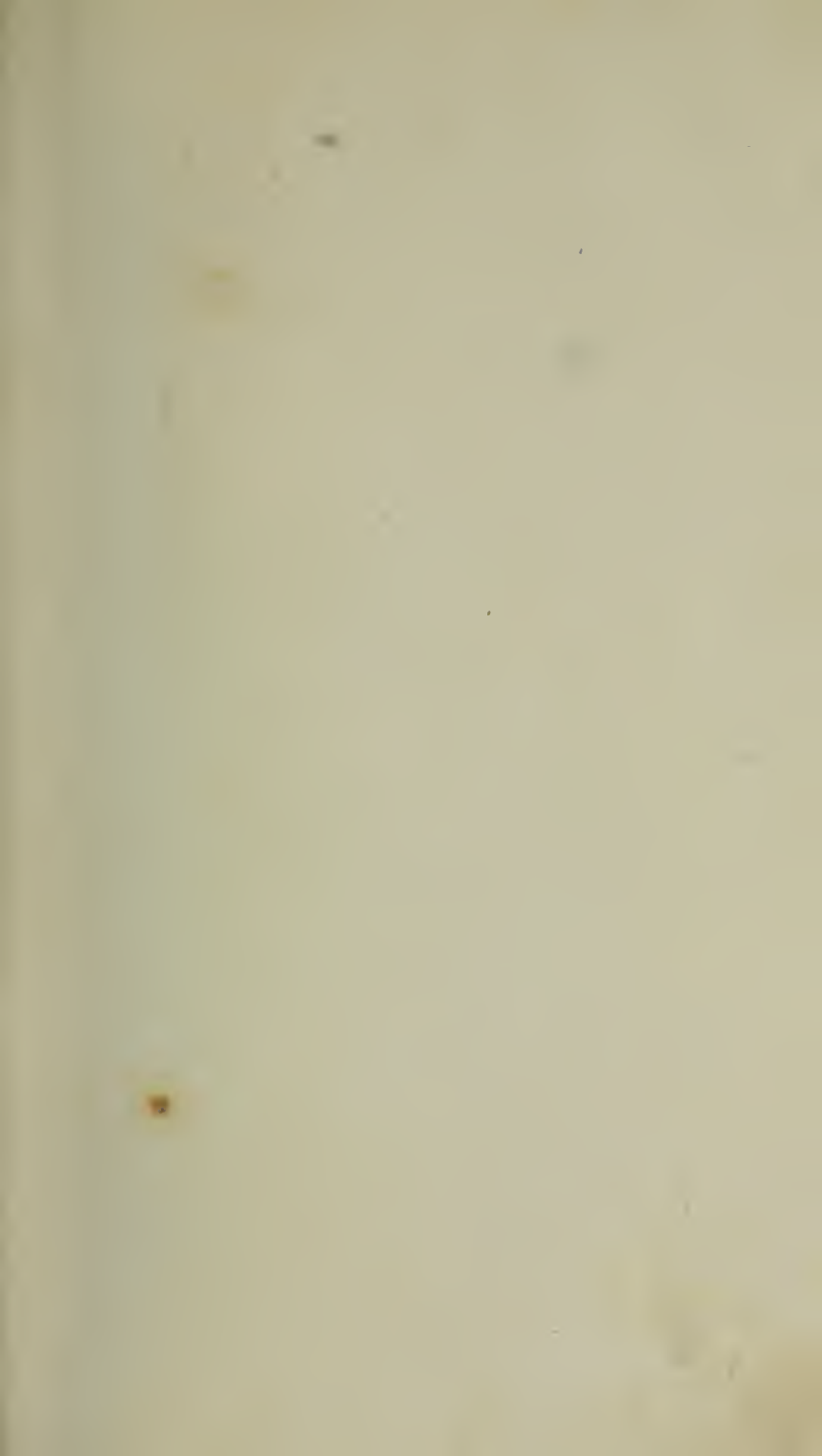

ב

ב

כג

כד

כה

כז

כח

כט

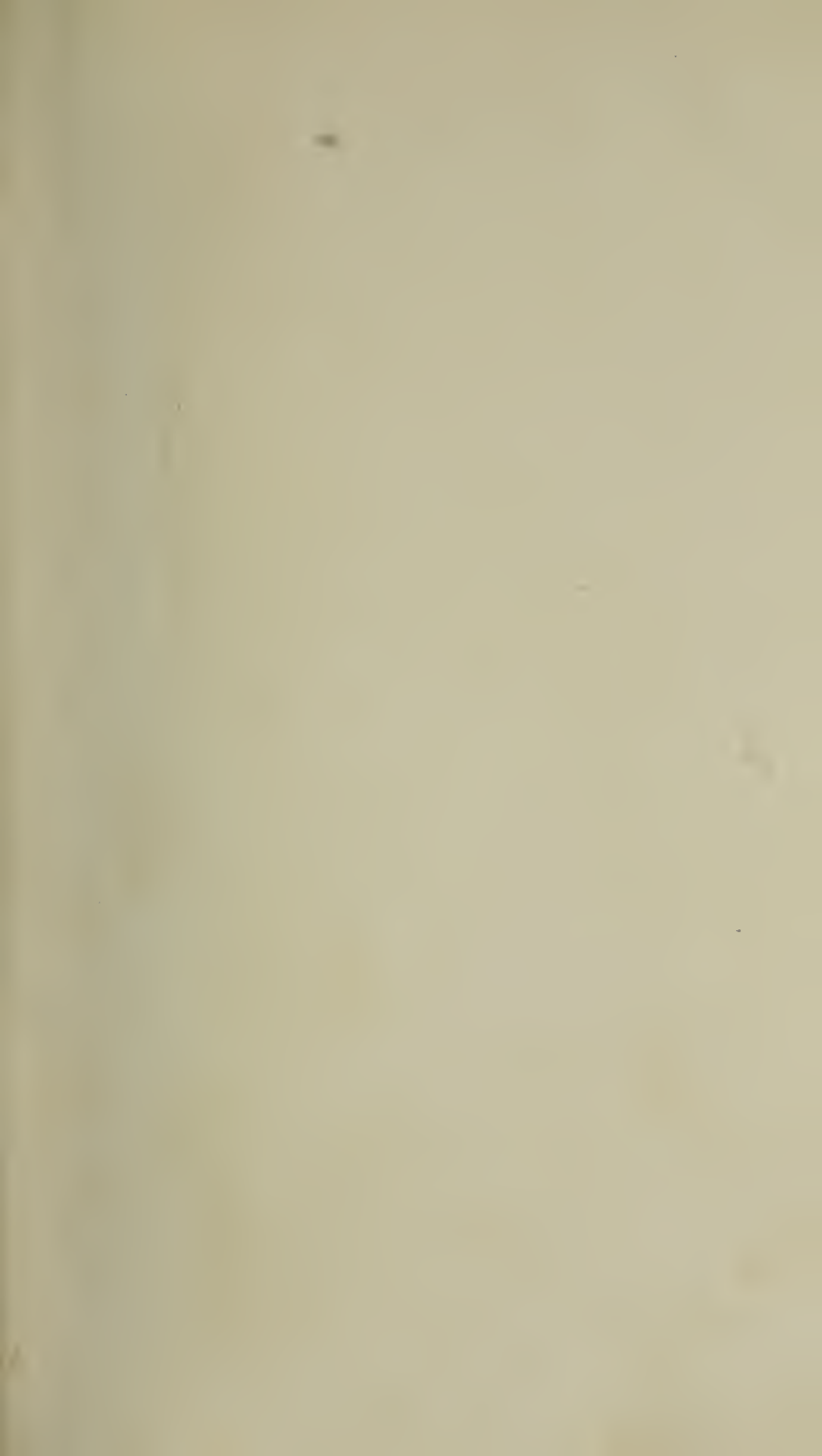

ל

לא

12
157

לו

לה

לח

לז

לז

לז

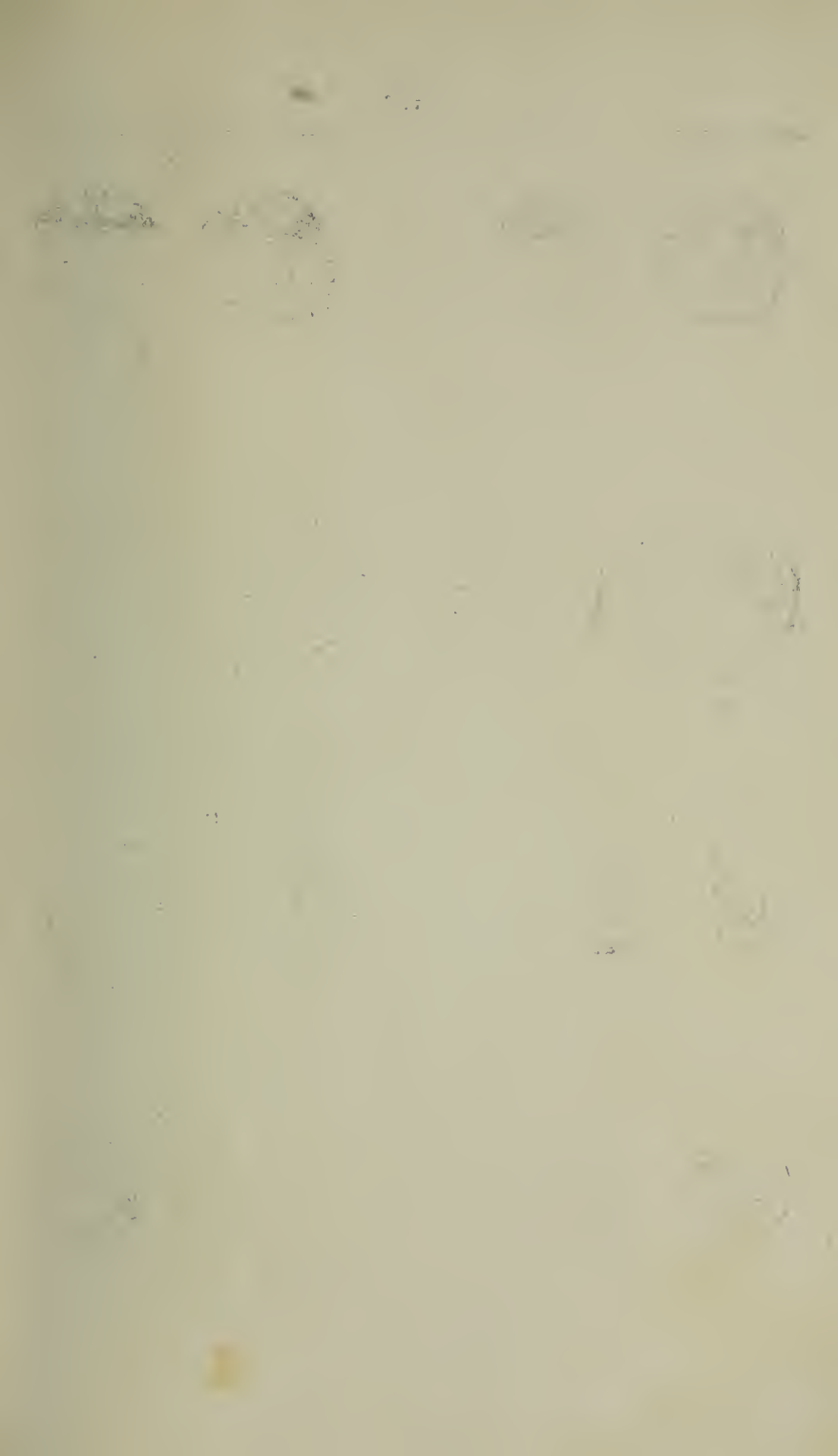

לח

לח

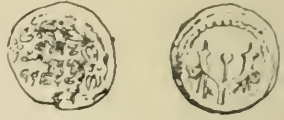

מד

מג

מו

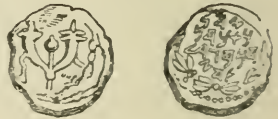
מה

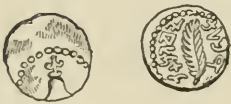
מח

מז

מ

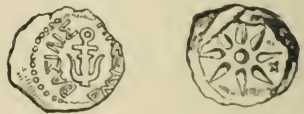
מט

מב

מצ

נד

נג

נו

נה

נד

נו

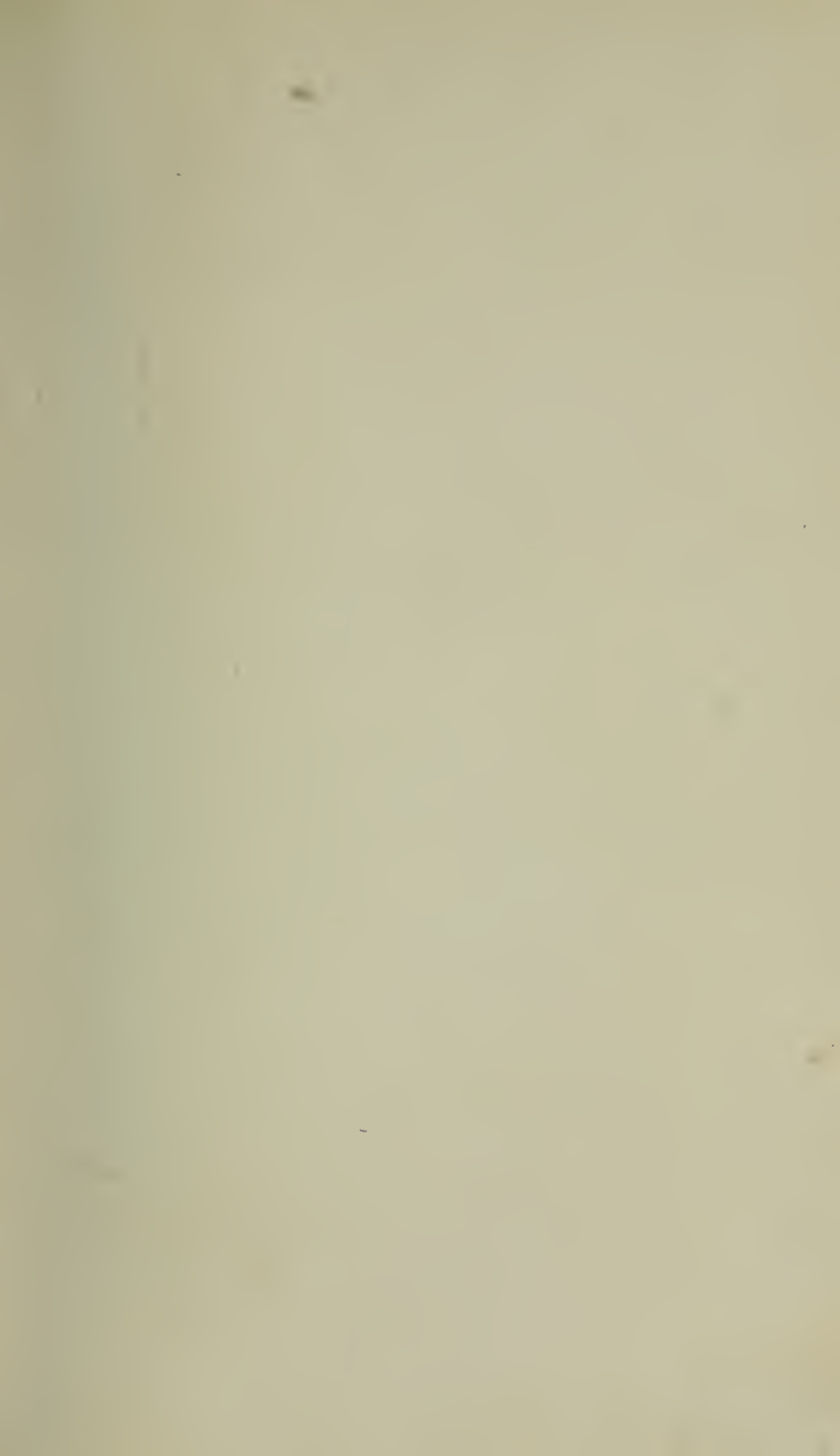

ד

ד

סב

סא

סד

סג

סו

סה

סה

סז

ע

סח

עב

עז

עד

עג

עו

עה

עה

עז

ע

עב

פג

פד

פז

פח

פז

פח

פח

פח

צ

סט

צב

צג

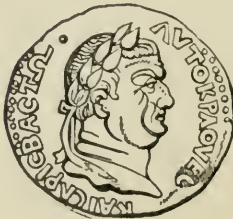
צד

צה

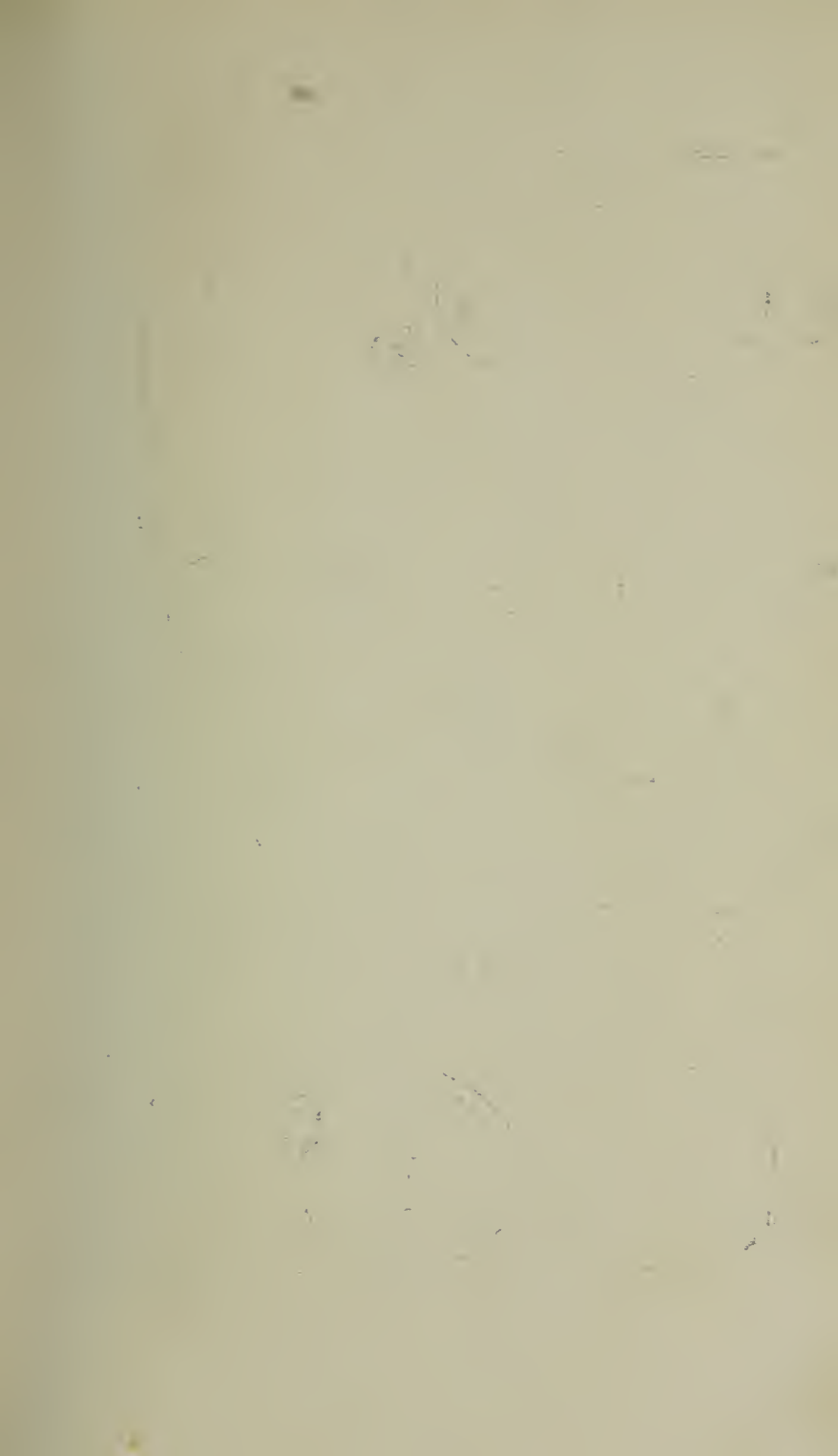

צו

צז

טו

טז

טז

Ρ

קד

קז

קח

קט

קי

קכ

קל

קמ

קט

קיז

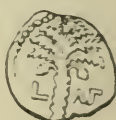
קי

קיג

קיד

קטז

קטז

קטז

קטז

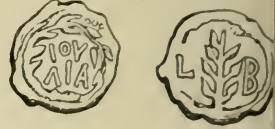

קיש

קה

קבא

קי

קכג

קכב

קכה

קכד

קכו

קכז

קכט

קכה

קלא

קל

קלב

קלג

קלה

קלד

קלו

קלו

קלה

קלט

קכא

קכ

קכג

קכב

קכד

קכה

קכו

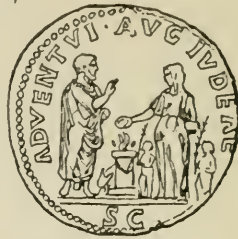

קכז

קמז

קמט

קי

קיג

קנג

קנג

קנה

קנד

קנו

קנו

קנז

קנח

קסא

קק

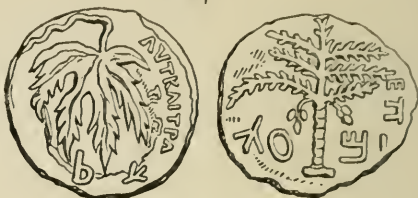

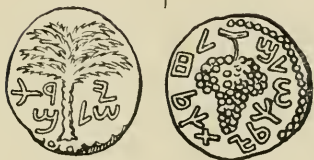
קסג

קסב

קסה

קסד

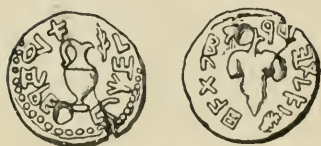
קסז

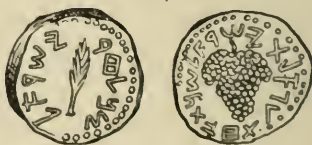
קסו

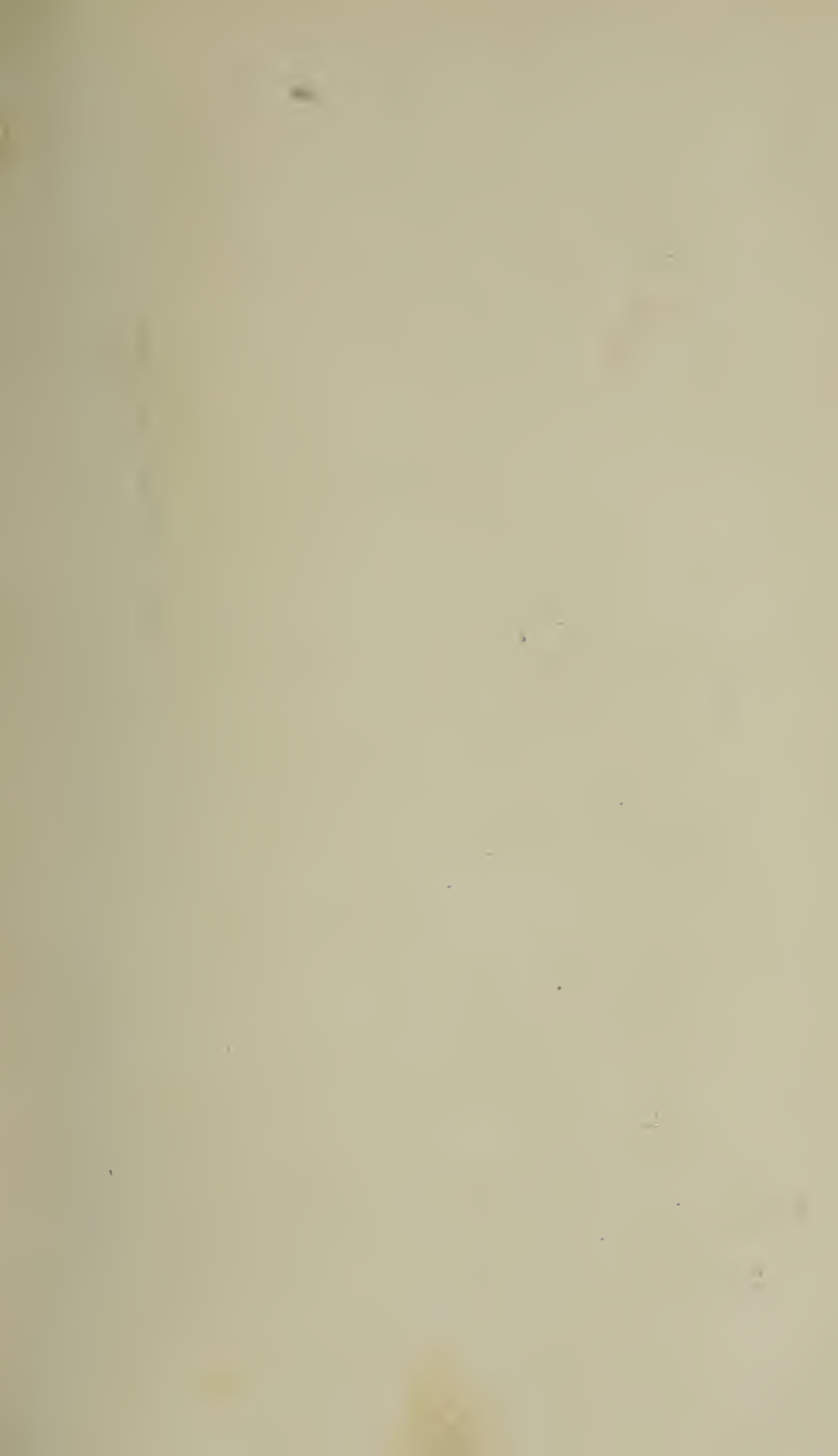

קסט

קסה

לוח כה

קעא

קע

קעג

קעב

קעה

קעד

קעו

קעו

קעה

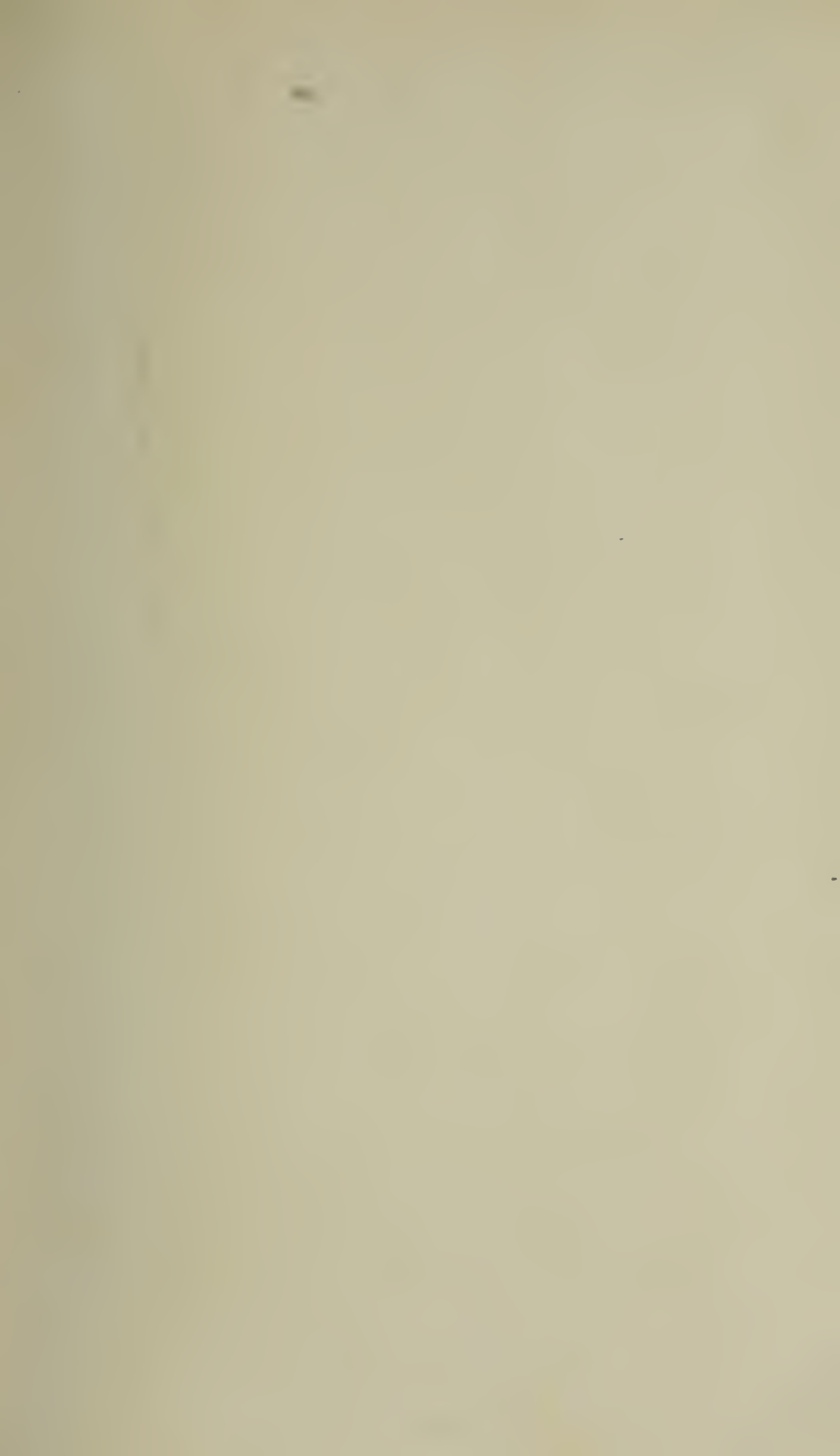

קעט

קפ

קפא

קפג

קפב

קפד

קפה

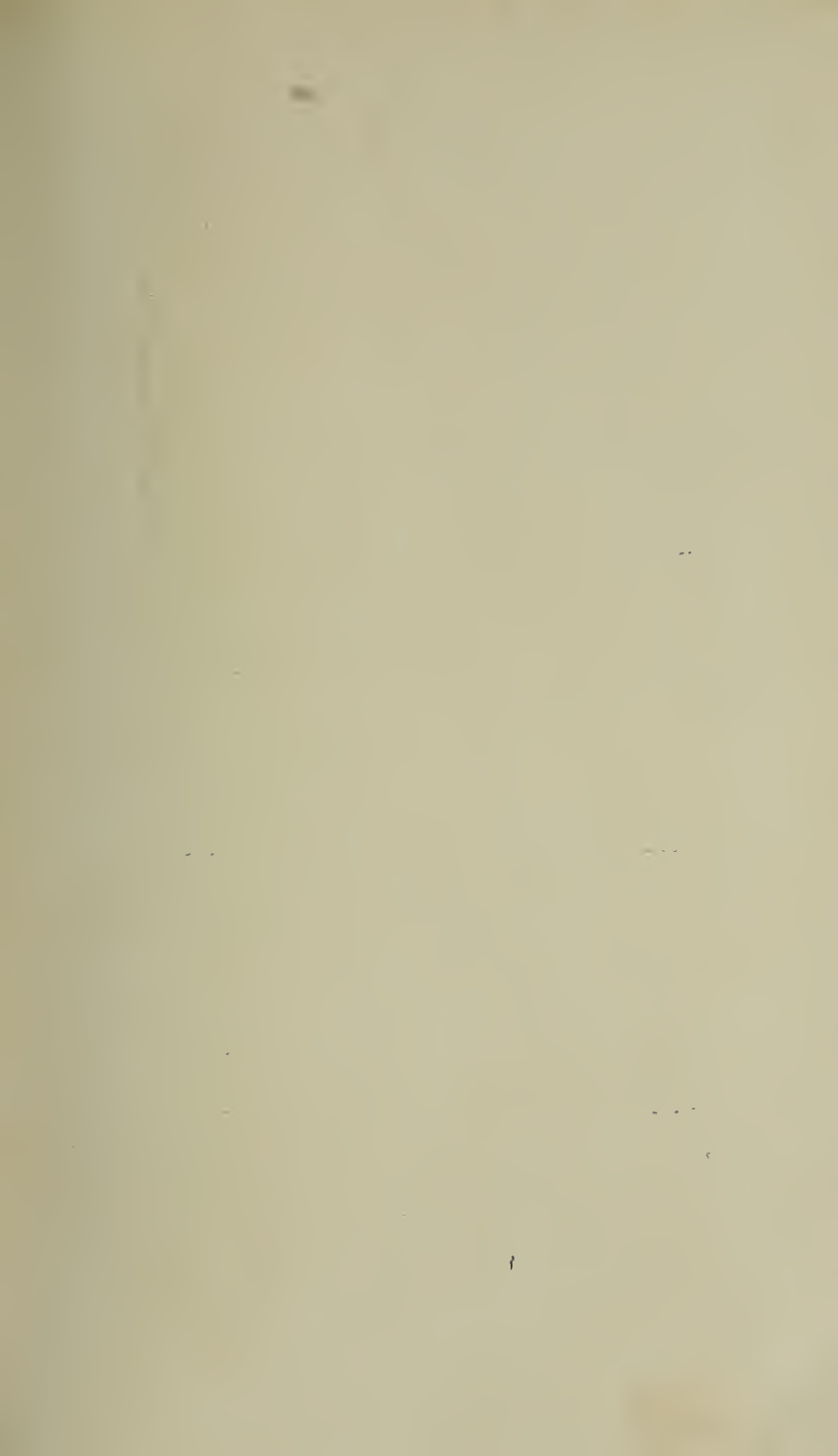

קפז

קפי

לוח כט

קצב

קצג

קצד

קצה

קכז

קכח

קכט

קכס

קל

קל

קל

קל

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

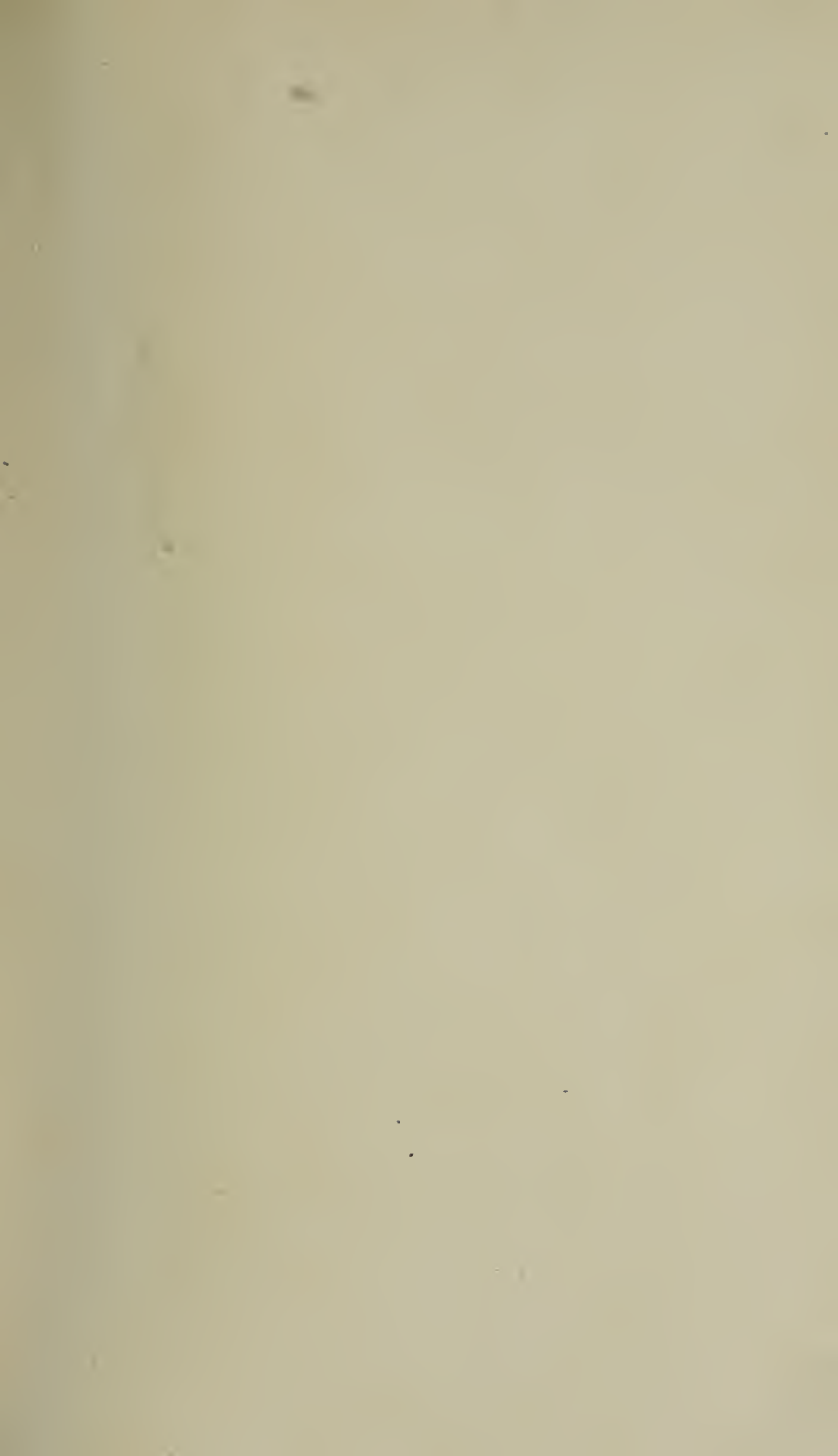

ה

ה

ר"ב

ר"ג

ר"ד

ר"ה

רז

רטו

רזח

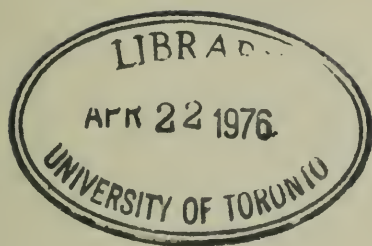

רצ

רנ

LIBRARY

APR 22 1976

UNIVERSITY OF TORONTO

רנב

רנא

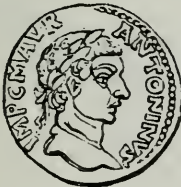
רנד

רנז

רנה

רנו

לוח לה

רכה

רכז

רכט

רל

רלא

Coins of The Jews

History of Jewish Coinage

in classic Hebrew.

By

SAMUEL RAFFAELI (*Raffalovich*)

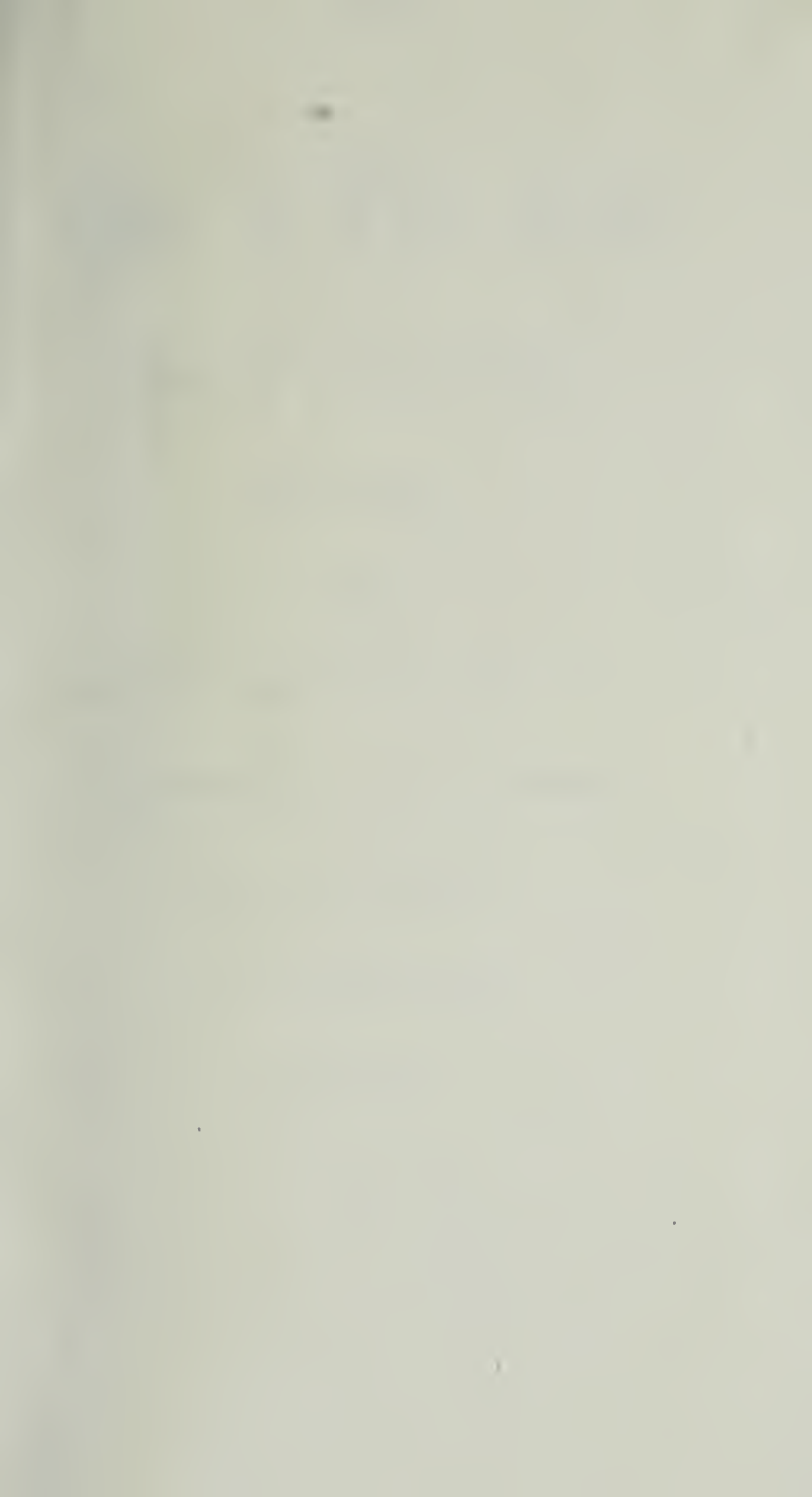
With illustrations and a plate of Alphabets

Preface by the publisher

Mr. E. DEINARD

JERUSALEM

1913

3 1761 07965346 5